Legum
antiquarum
catalogus
per
V. Zasium
collectus

Lut: 15[illegible]

Zasii

CATALOGVS

LEGVM ANTIQVARVM

vnà cum adiuncta ſummaria Interpretatione, per Ioannem Vlricum Zaſium Brigantinum diligenter collectus.

Cum adnotationibus Ludouici Charondæ Iuriſconſulti Pariſienſis.

LVTETIAE,

Apud Egidium Gourbin, ſub inſigni Spei, è regione Collegij Cameracenſis.

1554.

AD MAXIMILIANVM BOHEMIAE REGEM, ARchiducem Austriæ &c. Ioannis Sturmij Præfatio.

IN re quidem, Maximiliane Rex, magna, imperfecta tamē, sed tui clientis: puto officiorū rationibus deberi, vt tui nominis authoritate gratiáque ad huius libri diuulgationem niti poßimus. Quid enim maius quàm lex? et quid Regiū magis quàm in magnis rebus imperfecta, perficere? & quid Principe dignius: quàm patrocinari clientelis? Qui libellum hunc confecit Ioānes Vlricus Zasius, Brigātinus fuit: in quo opido matrem adhuc hisce annis habuit: Bello Germanico proximo, cùm Cæsaris partes

ſecutus eſſet, bello inclinato & propè confecto, morbo afflictus Eſlingam deportatus eſt, & in patris ſepulchro conditus: qui ibi diem ſuum obierat, tum, cùm in eo loco Imperij Camerarium ius diceretur: vnúſque fuit ex iudicum numero. Ergò Eſlingæ filij corpus cum patris cadauere coniunctum: habet quod mortalibus optabile eſſe ſolet: quicunque in huiuſmodi cærimonia ſenſus ſit animorum. Sed quoniam mentes ad cœleſtia domicilia migrârunt: & corpora optatam obtinuerunt ſepulturam: id quod ab vtraque filij parte profectum eſt: ingenii monumentum de antiquis legibus, tui nominis authoritati auſpiciiſque commendamus: quò non ſolùm pro ſe, verùm etiã pro matre & propinquis, qui Brigantii ſunt, gratiam patrociniũmque inueniat. quod profectò meretur. Etenim expreſſa in eo

extant vestigia: naturæ præclaræ, ingenii copiosi, memoriæ amplæ, iudicii acuti, orationis Latinæ cum ornatu puro. idque ea ætate, quā vltra vigesimum sextum annum productam non fuisse audio. Argumentum verò tractatione præclarum, cognitione magnificum est: & quo nihil præstantius, si antiquæ bonæ leges omnes sciri poßint. Sed fuit industrii atque eruditi ingenii: tantum coaceruare, quātum ex Iureconsultis & Oratoribus & Historicis cognosci potuit. reliquū quod deest legibus, id Imperatorum est, Regúmque perficere. vt ne quid populis desit ad otium atque honestatem. Sed quoniam tu inter Principes viros, Maximiliane Rex, non minimum locum occupas, honoris, gratiæ, existimationis, fauoris, expectationis, & quia Zasius Brigantinus fuit, commendo tibi memoriam mor-

tui, monumentum defuncti, opus clientis tui. Commendo tibi verò alienum: interea dum ego etiam aliquid paro quod meum sit: & quod ad tuos honores atque laudes accommodetur.

IN LIBRVM DE LEGI-bus Præfatio.

CONSIDERANTI mihi omnes maiorum minorúmque gentium ſcriptores poſt profligatã afflictámque multipliciter ſuperiorũ tẽporum barbariem certatim hoc agere, vt veræ atque antiquæ lucis aliquid bonis ſtudiis adderent, cœpi & ego circumſpicere, ſi qua in parte operam meam rebus communibus exhibere poſſem. Cùm enim nos deus Opt. Max. omnes atque ſingulos in hunc liberalium ſtudiorum quaſi agrum publicum conſtituerit & collocarit, debemus ſinguli curare, ne quam partem eius incultã atque deſertã eſſe patiamur. Inter oẽs autem promouẽdorum ſtudiorũ rationes nulla mihi plus aut dignitatis aut vtilitatis habere videtur q̃ ea quę de antiquis inſtitutis legibúſque prodita eſt, habet enim venerationem maximam cũ ex vetuſtate, tum ex Maieſtate Imperij Romani: vtilitatem verò non minorem: ſiquidem iſtæ leges cùm per Oratorum

Hiſtoricorum, Iuriſconſultorúmque libros paſſim ſparſæ ſint, explanatione opus habent: & quia vſus earum in rep. quondam optimus fuit, adhiberi etiam ad rerum præſentium adminiſtrationẽ nó incommodè poſſunt. Quantò verò olim amplior atque illuſtrior fuit reſp. Romana, tãtò etiã pluribus legibus adminiſtrata eſt. Nã præter antiquiſſimas XII. tabularum leges, & iura tam ciuilia quàm honoraria aliæ etiam leges ſeparatim à Dictatoribus, cõſulibus, prætoribus, Tribunis plebis aut neceſſitate impellente, aut ſuadente vtilitate publica latæ ſunt: quæ partim plebiſcitorũ, partim ſenatuſconſultorum vim noménq; habere poſſunt, denominationem tamẽ ab iis habent qui eas tulerunt. Ex iis autem aliæ ad ius publicum, id eſt, ſacra, ſacerdotia, ac magiſtratus pertinuere, aliæ verò ad emendandas XII. tabularum leges rogatæ ſunt, aliis bella & prouinciæ decretæ, aliis iudicia tam priuata q̃ publica, rerúmque capitalium quæſtiones conſtitutæ, aliis ordinum iura vel aucta vel compreſſa, aliis largitiones in populum datæ rurſúſque ademptæ, aliis caſtigata luxuria, ſuúſque epulis cœníſque mo-

modus constitutus, & vt multa in pauca conferam maximæ potissimæque reip. partes hisce legibus constitutæ esse videntur. Quod quidem vel ex hoc facilè perspici potest. Nam quandocunque ab istis legibus vel vi, vt fecit Sulpitius, vel dolo malo recessum est, ciuilia mox bella, quæ vna liberarum ciuitatum, imò regnorum Imperiorúmque omnium maxima pestis est, remp. occupârunt, & tandem cùm paucorum cõspiratione ac potentia plusquàm hæ leges valerent, tota resp. Romana vnà cum libertate concidit. Has itaque leges variè per authores dispersas in vnum colligere decreuimus, non quidem omnes quæ vnquam à quoquam magistratu in libera rep. latæ essent, quis enim in se hoc reciperet, quod cùm præstare nemo possit, impudentis esset promittere, sed eas de quibus, vt in conditionibus olim, authore Cicerone, scribi solitum fuit, sciam poteróque. Nec sanè ignoro alios etiam & doctè & diligẽter in hac materia versatos esse, sed ij tamen vel mihi vel cuiuis alteri satis supérque cum ad scribendum, tum ad cogitandum reliquerunt. Itaque magis possunt de incepto quàm

perfecto opere gloriari:estque eorũ voluntas quàm opera commendabilior. Sed & nos quemadmodum palmam superioribus non inuiti abripuimus, ita posterioribus si aut plura aut meliora adducent libenter tradituri sumus. Reliquos auté obtrectatores omnémque illam vitilitigatorum, vt Catonis verbo vtar, turbam infamem omniúmq; votis cõdemnatam tanti non facio partim cõscientia negocij bona fide suscepti, partim quia mihi præter alia subsidia, etiam beneficium restitutionis in integrum, sicubi lapsus aut opinione mea deceptus fuero, tanquàm minori reseruatum est. In explicandis autem legibus istis maximè nobis ordo ille ob inuentionis facilitatem placuit, qué & Pomponius Lætus vir doctissimus secutus. Itaque leges iuxta Latinarum literarum progressum recensebimus, nisi vbi coniunctarum materiarum ratio auelli eas à seinuicem nõ patietur.

LVDOVICI CHARONdæ de quibuſdam antiquis legibus adnotationes.

Lectori S.

PERQVIRENTI *mihi ſtudioſe antiquarum legum fragmenta, occurrit earum catalogus à Ioanne Vlrico Zaſio ſcriptus: cuius diligentiam & eruditionem ſuſpicies, noſtros Typographos vt eũ in lucem reuocarent rogaui. Vix enim duos noſtra Lutetia habebat. Annuentibus illis, volui quaſdam adnotationes à me aliquando eadem de re ſcriptas emittere: vt quas viro Germano, eique mortuo gratias referendas arbitrarer, oſtenderem. Non poſſum, non grauiter & iniquo animo eius obitum ferre, maximè cùm hæc eius ſtudij monumenta veneror. Sed illud eſt commune omnium hominum fatum, vt etiam ingenio & doctrina excellentibus viris moriendum ſit. Non eſt autem mortuus qui nomen ſuum immortale reliquit.*

INDEX LEGVM.

Litera a, priorem, litera b, posteriorem paginem indicat.

é

Finis Indicis legum.

INDEX RERVM ET VERborum memorabilium, in quo, vt in superiori, obseruabit Lector per.a. priorem, per.b. posteriorem paginam significari.

A

LEX ÆLIA FVSIA, ET LEGES AD IVS *Ferendarum legum pertinentes.*

CVM ea ſit liberarum ciuitatum conditio, vt ſine magna legum copia pariter & metu ſaluæ eſſe non poſſint, magna hoc cura veteres prouiderunt, ne leges à magiſtratibus paſſim ac temerè ferrentur. Itaque multa diſpoſuerunt viri ſapientiſſimi de iure atque tempore legum rogandarum, quæ ambitioſorum magiſtratuum actionibus quaſi propugnacula quædam obiici poſſent. Ex his ſunt etiam leges quædam ad hoc peculiariter latæ, ex quibus prima ſanè ſit Aelia Fuſia, quæ iubebat, vt quoties lex aliqua à quocũque magiſtratu ferretur, iura interceſſionũ, auſpiciorúmque ſer-

uarentur,& vt cuicunque obnũciare liceret legem roganti. Ferendæ legis causa fuit, quòd antiquitus Tribuni plebis qui Tributis comitiis leges ferebát, ad auſpiciorum religionem non aſtringebantur, cuius rei author eſt Dionyſius Halicarnaſſeus. Eſt igitur per hanc legẽ Tribunitiis actionibus quaſi frenum quoddam iniectum, cùm illorum non minus quàm reliquorum magiſtratuum actiones obnunciationibus tollerẽtur. Obnunciationem autem, teſte Donato, vocabant antiqui, cùm malum aliquod, ſæuúmque omen nũciatur, vt cũ tonuiſſet, aut fulmen viſum eſſet. Quare cùm tale aliquid à collegio augurũ, aut Conſule, Prætoréue nunciatum eſſet, concilium populi dirimebatur, nihílque eo die agi phas erat. Cicero in Vatinium: Num quem ex omnibus tribunis plebis, quicũque ſeditioſi, tam audacem audieris fuiſſe, vt vnquam contra legem Aeliam aut Fuſiam conciliũ conuocaret. Et idẽ in oratione poſt reditum in Senatu, ſententiam legis pulchrè complectitur: Quo inſpectante ac ſedente legem tribunus plebis tulit, ne auſpiciis obtemperaretur, ne obnuntiare

re concilio aut comitiis, ne legi interce dere liceret, vt lex Aelia Fusia ne valeret, quæ maiores nostri certissima subsidia contra tribunitios furores esse voluerunt. Idem de prouinciis consularibus: Quare aut vobis statuendum est, legem Aeliam manere, legem Fusiam nõ esse abrogatam, non omnibus fastis legem ferri licere, cùm lex feratur de cœlo, seruari, obnuntiari, intercedi licere.

Lata est autem lex ab Aelio & Fusio Tribunis plebis. Scribit autẽ Cic. in Pisonem, cẽtum annis legẽ hác in repub. retentam fuisse, priusquàm abrogaretur à P. Clodio. Si igitur à cõsulatu A. Gabinij & L. Pisonis computatio fiat, incurret legis hui9latio in ea tẽpora, quæ post interfectos Gracchos, & ante Punicum bellum tertium fuerunt. Meminit huius legis Asconius in Pisonianá, & Cicero libro 1. & 4. ad Atticum, & in oratione de responsis Aruspicum.

Sequitur hanc lex Cæcilia & Didia, & ipsa ad ius ferendarum legum pertinens, ex huiusmodi causa lata, Solebát Tribuni pl. & ij quibus rogare legem phas erat, plura sub vnius rogationis nomin ad populum ferre, & plerunque *Cæcilia & Didia.*

vtilia cum perniciosis, bona cum malis coniungere, qua ratione fiebat, vt plebs sæpe propter ea, quæ salubria erát in rogatione, etiam mala iubere cogeretur, non disiungentibus ea Tribunis pl. Exẽplum euidens est apud Liuium lib. 6. ab V.C. Inter priorem, inquit, dictaturam abdicatam, nouámque à Manlio innitam, ab tribunis velut per Interregnum concilio plebis habito, apparuit, quæ ex promulgatis plebi, quæ latoribus gratiora essent. Nam de fœnore atque agro rogationes iubebant, de plebeio consulatu abdicabant, & perfecta vtraque res esset, ni tribuni se in omnia simul consulere plebem dixissent. Cautũ igitur lege Cæcilia & Didia fuit, vt de singulis rebus separatim, non de pluribus coniunctim ad populum ferretur, præterea vt leges trinundino rogarentur. Cicero pro domo sua: Si quod in cæteris legibus trinum nundinum esse oportet, id in adoptione satis est trium esse horarum, nihil repræhendo. Sin eadem obseruanda sunt, decreuit Senatus M. Drusi legibus, quæ contra legem Cæciliam & Didiam latæ essent, populum non teneri. Idem: Quid si etiam

pluribus

pluribus de rebus vno ſortitu tuliſti, tamen ne arbitraris, id quod M. Druſus in legibus ſuis pleríſque, bonus ille vir M. Scaurus, & L. F. Craſſus conſularis nõ obtinuerant, id te poſſe omnium facinorum ac ſtuporum omnium decumis & Clodijs authoribus obtinere? Et paulò poſt: Quæ eſt quaſi alia vis, quæ ſententia Cæciliæ legis & Didiæ, niſi hæc?ne populo neceſſe ſit in coniunctis rebus compluribus, aut id quod nolit recipere, aut id quod velit repudiare. Hactenus Cicero.

Legem autem tulerunt Q. Cæcilius Metellus, & T. Didius Viuius Conſules anno Vrbis conditæ ſexcenteſimo quinquageſimo ſexto. Nam hanc legẽ inter conſulares vtique leges recenſet Cicero pro Seſtio. Meminit etiam Philippica quinta.

Cæterùm his duabus legibus Cicero plerunque Iuniam & Liciniam adiungit, vt in oratione pro Seſtio, & lib. 4. epiſtolarum ad Atticum. Videtur autẽ de tempore ferendarum legum lata eſſe, ne ſcilicet feſtis diebus cum populo ageretur, aut lex aliqua promulgaretur, quod etiam antea fieri ſolitum, poſtea *Iunia & Licinia.*

noua hac lege confirmatũ & reductum est. Scribit enim Appianus libro 1. de bellis ciuilibus, L. Sullam, & Q. Pompeium Consules, P. Sulpitio Tribuno plebis perniciosas leges promulgante, plurium dierum iustitium ac ferias indixisse, ne Tribuno interea de lege agere phas esset.

Lata est lex à D. Iunio Sillano, & L. Licinio Murena Coss. anno vrbis conditæ sexcentesimo nonagesimo secundo, vnde etiam Cicero Philippica 5. penè recentem eam vocat. Ne autem pœna deesset committentibus in has leges constituta erant iudicia, quibus conueniebantur transgressores & puniebantur. Cicero ad Atticum lib. 4. Nunc ad ea quæ quæris de Catone. Lege Iunia & Licinia scis absolutum. Fusia ego tibi nuncio absolutum iri. Præterea leges contra has latæ ipso iure inualidæ erant, vt colligitur ex oratione Ciceronis pro domo sua, & innuit Quintilianus lib. 2. his verbis: Aut enim de iure dubitari potest eius qui rogat, vt de P. Clodij, qui non ritè Tribunus creatus esse arguebatur: aut de ipsius rogationis, quod est varium, siue non trino for

tè

tè nundino promulgata, ſiue non idoneo die, ſiue contra interceſſiones, vel auſpicia, aliúdve quid, quod legitimè obſtat, dicitur lata eſſe vel ferri. Has autem leges omnes vna rogatione ſuſtulit P. Clodius in Tribunatu ſuo, qua quidem rogatione Cicero cenſet vniuerſam rempublicam eſſe deletam. Et pro Seſtio de eadem lege Clodij loquens: Mitte, inquit, eam legem, quæ omnia iura religionum, auſpiciorum poteſtatem, omnes leges quæ ſunt de iure atque tempore legum rogãdarum, vna rogatione ſuſtulit. Lex Cæcilia & Didia perperam apud Ciceronem libro 4. ad Atticum legitur Cœlia & Didia, quéadmodum & in Vatinium falſò impreſſum eſt, Iulia & Licinia pro Iunia & Licinia.

LEX AELIA SENTIA.

LEX Aelia Sẽtia ad ius ciuile pertinuit, tractat enim de hæreditatibus, habétque varios articulos per Iuriſconſultorũ libros paſſim diſperſos. Primùm igitur amplius

quàm vnum hæredem necessarium fieri vetabat. l. Qui soluendo. ff. de hæredibus instituendis. Item libertates Testamento dari, aut hæredes institui seruos in fraudem creditorum prohibebat, certúmque modum manumittendi constituebat, minoribus vigintiquinque annis dominis. l. Si is. ff. de hæredibus inst. l. in fraudem. C. de Testamẽtaria manumissione, & Inst. per totum Titulum: Quibus ex causis manumittere non licet. Præterea cauebatur, vt si duo, pluréſue ex eadem causa hæredes scripti essent, quisquis primus scriptus esset, hæres esset, l. 1. C. Qui manu. non possunt. Postremò iubebat lex, vt si esset donatio facta inter virum & vxorem, si res tradita non esset, & maritus in silentio illo vitam finisset, ne mulier rei vendicationem post mortẽ mariti haberet, sed exceptionem tantùm, si non possideret contrà petitores, vt habetur in Constitutionibus Iustiani, quas Autenticas vocant, constitutione, 161. vbi etiam dicit Imperator, Rempublicam hanc legem à corpore legum suarum ablegasse. Plerique putant legem latam esse à Coss. Sext. Aelio Catulo, & L. Sentio Saturnino

nino Augusti temporibus, quibus & ego assentiri malim. Nam legem Aeliam Sanctiam, cuius in Topicis meminit Cicero, diuersam ab hac fuisse arbitror. Iubebat autem ea assiduo vindicem esse assiduum, id est, locupletem locupleti.

LVD. CHAR.

Huius legis pluribus in locis Meminerunt Iuris nostri authores. Eam Cicero Aeliam Sanctiam in Topicis appellare videtur. Sed certè inter vtrunque multum interest, & in vetustis manúque scriptis Topicorum exemplaribus ea verba Aelia Sanctia, desunt. Verum quidem est Sextum Aelium Catum leges 12. tabularum interpretatum fuisse. Sed hæc lex Aelia Sentia non est eadem de re neque eodem tempore lata vt verius sit, quod Zasius noster cum quibusdam arbitratur eam Augusti temporibus latam. Nam & catalogus consulum, Aelij Sextij Catuli & C. Sentij Saturnini, à quibus eam latam esse testatur, meminit, & Dion lib. lv. narrat constitutum ab Augusto, qua ætate manumitti aut manumittere liceret. Sunt qui Aeliam Sextiam dicant ab eius præcipuo authore. Eius capita nullus est qui copiosius et elegantius referat, quàm is qui Vlpiani epitomem collegit.

LEX AEBVTIA.

LEge Aebutia XII. Tabularum ius in locis quibusdam correctum atq; emendatum fuisse videtur. Gellius lib. 16.cap.10. Sed enim,inquit,cùm proletarij,atque assidui,& Sanates,& Vades, & Subuades, & vigintiquinque asses,& Taliones, & furtorum quæstiones cũ lance & licio, omnísque illa duodecim Tabularũ antiquitas,nisi in legis actionibus Centumuiralium causarum, lege Aebutia lata consopita sit, studium scientiámque ego præstare debeo iuris & legum, vocúmque earum quibus vtimur. Præter hũc Gellij locum nihil de hac lege inueni, ex quo tamen satis cõstat legem XII. tabularum lege Aebutia immutatam fuisse.

LVD. CHAR.

De hac lege sic scribitur in quodam fragmento Romanæ antiquitatis,L. Aebutius tribunus plebis vir popularis,legem tulit ad populum.vt 12. tabul.capita quæ Inutilia essent reipublicæ, tollerentur.Quæ lex multis contradicentibus tandem rogata est.

LEX ATERINA.

Lex Aterina circa multas versatur. Multæ autem nomen ab Oscis acceptum est, sic enim eorum lingua pœna dicebatur, non tamen quæuis, sed pecuaria tantùm, authore Varrone. Nam cùm legum antiquarum pœna non nisi pecore constaret authore Plinio lib.33. cap.1.& lib.18.cap.3. rectè eam Osco vocabulo Mulctam vocauerunt. De re autem mulctatitia tres leges latas esse inuenio. Ex quibus primã tulerunt Sp. Tarpeius Capitolinus, & A. Aterinus Fontinalis Coss. vnde etiã ipsa lex tam Tarpeia quàm Aterina dicitur. Quare autẽ lata sit, ostendit Gellius his verbis: Coniectare autem pòssumus, quòd Italia tunc essèt armẽtosissima, multámque quæ appellatur suprema, institutam in singulos dies duarum ouium, triginta boum, pro copia scilicet boum, ouiúmque penuria. Sed cùm huiusmodi multa pecoris armentíque æstimata à magistratibus esset, adigebantur oues bouésque aliâs parui precij, aliás maioris, eáque res faciebat inæqualem multæ partitionem. Idcirco postea lege Aterina

cõſtitutæ ſunt in oues ſingulas æris deni, in boues æris centeni. Et Feſtus: Quę pecudes, inquit, poſteaquàm ære ſignato cœpit vti pop. Romanus, Tarpeia lege cautum eſt, vt bos Centuſſis, ouis Decuſſis æſtimaretur. Ex his ſatis conſtat hanc legẽ de æſtimatione multarũ latam eſſe. Præterea cũ ante hos Conſules ſolis Conſulibus ius fuiſſet multæ dicendæ, ſanxit lex vti id omnibus magiſtratibus liceret, vt ſcribit Dionyſius Halicarnaſſeus. Alteram autem legem idem Feſtus latam eſſe ſcribit de modo
302 multarũ à T. Menenio Lanato, & P. Sextio Capitolino Coss. biẽnio poſtquàm Aterina lata eſt. Tertiã præterea & ipſam de æſtimatione pecoris latam fuiſſe Liuius ſcribit anno viceſimoquinto poſt Aterinam. Verba Liuij hęc ſunt lib. 4. ab vrbe condita: Legem, inquit, de multarũ æſtimatione pergratam populo, cũ à Tribunis parari conſules vnius ex collegio proditione excepiſſẽt, ipſi præoccupauerunt ferre. Fuerunt au
325 tem Coss. L. Papyrius, & L. Iulius Tullus. Vtrum autem hi Coſſ. æſtimationẽ ex lege Aterina cõſtitutam mutauerint, aut ipſe Liuius, circa hæc tẽpora deſcribenda

benda negligentior à multis accusatus quod Aterino & Tarpeio tribuendum erat, his attribuerit, affirmare non possum. Quare de hoc prudentiores viderint.

LVD. CHAR.

Dionysius Halicarnasseus narrat Consulibus Spurio Tarpeio & Aulo Termenio, damnatos Romulium & Veturium, litísque æstimationem pecuniariam fuisse, Liuius A. Aterinum appellat eum quem Dionysius Termenum, Plinius & Gellius A. Thermum. Sed certè huius legis multa adhuc supersunt vestigia & idem Dionysius subiicit, primùm in concione per ordines legem promulgatam fuisse: vt liceret omnibus magistratibus eos, qui immodestè aut præter leges agerent aduersus potestatem suam, punire. Nõ enim omnibus tunc licebat, sed solis Cõsulibus. Pœnam tamen non ipsis punientibus quantam esse oporteret reliquisse, sed eam ipsos terminasse, maximum statuentes multæ terminum, boues duos & triginta oues. Eámque legem diu apud Romanos in vsu fuisse testatur.

LEX AQVILIA.

LEX Aquilia, inquit Vlpianus, omnibus legibus, quæ ante se de dam-

no, iniuria, locutæ ſunt, derogat: ſiue duodecim tabularum, ſiue aliæ quæ fuerunt. Legis tria capita fuerunt, ex quibus ſecundum, eodem Vlpiano authore in deſuetudinem abiit. Primum autem ac Tertium in iuris ciuilis voluminibus abundè explicantur. Fuit autem etiam altera lex Aquilia, de qua Cicero in Bruto: Atque eodem, inquit, tempore accuſator de plebe L. Cæſidenus fuit, quem ego audiui iam ſenem cùm à Lucio Sabelio multam lege Aquilia de iuſtitia peteret. Hæc lex cuiuſmodi fuerit, legere me non memini. Illa autem ſuperior plebiſcitum eſt, lata ab Aquilio Tribuno plebis.

LVD. CHAR.

De lege Aquilia eſt titulus in pandectis, qui totam eius naturā explicat. Eam Vlpianus plebiſcitum eſſe dicit: cùm eam Aquilius Tribunus plebis à plebe rogauerit, fuerunt ſtipulationum & nepotum inſtituendorum formulæ quædam, quas à Gallo Aquilio Iuriſconſulto inuentas & compoſitas populus Romanus probauit. ſed eæ legis nomen non obtinuerunt.

LEX

LEX ATINIA.

LEX Atinia de iure ciuili lata eſt, authore Cicerone, actione 3. in Verrem. Pertinuit autem propriè ad Vſucapiones. Dicit enim lex Atinia, Rem furtiuam vſucapi non poſſe, niſi in poteſtatem eius, cui ſubrepta eſt, reuertatur, quod ſic accipiendum eſt, vt in domini poteſtatem debeat reuerti, non in eius cui ſubrepta eſt, l. Sequitur. & l. Non ſolum. ff. de Vſucapionibus. In poteſtatem autem domini rem furtiuá veniſſe videri, & ſi eius vindicandæ poteſtatem habuerit, Sabinus & Caſſius dicebant, l. poteſtas. ff. de verborum ſignificationibus. Prohibebatur igitur lege Atinia furtiuarum rerum Vſucapio, vnde etiam in ea ſcriptum fuiſſe Gellius tradit: Quod ſubreptum erit, eius rei perpetua authoritas eſto. Significat enim hìc authoritas, ius rei ſuæ vindicandæ qualibet Vſucapione remota. Vnde & in lege duodecim tabularum: Aduerſus hoſtem perpetua authoritas. In Inſtitutis. §. furtiuæ de Vſucapionibus. falsò legitur pro Atinia Atilia.

De hac lege, vt de Iulia & Plautia scribit Iustinianus in institutionibus, & earũ scita breuiter explicat. Paulus Atiniæ verba refert, quæ extant in Pandect. titu. de vsucap. capitulo quarto.

LEX AVRELIA.

C. Aurelius Cotta, qui Consul cum L. Manlio Torquato fuit, legem tulit, vt tribunis plebis liceret postea alios magistratus capere. Nam L. Sulla Dictator, occupata per dissensionem ciuilem repub. memor quid ipse aliquando à Tribunis plebis passus esset, lata lege tribunitiam potestatem vehementer debilitauit, atque inter alia constituit, vt qui tribunatum plebis cepisset, alios magistratus postea ne gereret. Cuius rei authores sunt, Appianus lib. 1. bellorum ciuilium, & Asconius in Cornelianam.

LEX AELIA.

SI cui, inquit Imperator, nullus omnino tutor fuerat, ei dabatur in vrbe qui-

quidem à Prætore vrbano, & maiore parte tribunorum plebis ex lege Atilia, vnde tutor ita datus Atilianus dicitur. His verbis etiã Liuius aſtipulatur libro 39. de Hiſpala libertina loquens: Quin eò proceſſerat conſuetudine capta, vt poſt patroni mortẽ, quia in nullius manu erat, tutore à tribunis & Prætore petito, cùm teſtamentum faceret, vnum Ebutium inſtitueret. Hæc Liuius. Cæterũ cùm hac lege neque de cautione à tutoribus exigenda, rem ſaluam pupillis fore, neque compellendis tutoribus ad tutelę adminiſtrationem quicquam cautum eſſet, tutores dare ex hac lege deſierunt. Et primò conſules pupillis vtriuſque ſexus tutores dare ex inquiſitione cœperunt, quod à Claudio primùm inſtitutum fuiſſe, Suetonius in vita eius ſcribit. Poſtea autem ex cõſtitutionibus Principum Prætores, tutores dare cœperũt. Capitolinus in Antonino philoſopho: Prætorem tutelarum primus fecit, cùm antè Tutores à conſulibus poſcerentur, vt diligentius de tutoribus tractaretur. Ex his facilè patet, legis Attiliæ ſanctionem à Claudio Cæſare abrogatam, cuius deinde conſtitutionem

ſuſtulit Antoninus. Cæterùm magiſtratus qui tutores dare potuerunt, præter prædictos, enumerantur ab Vlpiano in l.1.ff. de Tutoribus & Curatoribus datis ab his qui ius dandi habent: Proconſul, Præſes, Præfectus Aegypti, Legatus proconſulis, omnes magiſtratus municipales.

LVD. CHAR.

Author epitomes Vlpianæ ſcribit. Lex Attilia iubet mulieribus, pupilliſue non habentibus tutores dari à prætore, & maiore parte Tribunorum plebis, quos tutores Attilianos appellamus. Sed quia lex Attilia Romæ tantum locum habet, lege Iulia & Titia proſpectum eſt, vt in prouinciis quoque ſimiliter à præſidibus earum dentur tutores. Alia quædam ſubiicit ad hanc quæſtionem non inutilia.

LEX CASSIA AGRARIA & reliquæ leges Agrariæ.

AGrariæ leges, quę maximis ſemper motibus Romanam Remp. cócuſſerunt, initium ſumpſerunt à Sp. Caſsio Conſule, anno vrbis conditæ ducenteſimo ſexageſimo octauo. Nanque, vt

tradit Liuius, cùm eo tempore fœdus cum Hernicis ictũ fuiſſet,& iis agri partes duę ademptę eſſent, tulit legem Sp. Caſ. vti ex eo agro dimidiũ latinis, dimidium plebi diuideretur. Huic largitioni adiiciebat agri aliquantũ, quẽ publicũ à priuatis poſsideri criminabatur. Actionibus Caſsij cùm ſenatus & collega, tum ex ciuibus optimus quiſque & incorruptiſsimus aduerſabantur, ſed nec ipſa plebs muneri maximopere fauebat. Nã largitio prudentibus diſplicebat, aliis verò ſordebat munus, quod illis cũ ſociis commune eſſet. Et Proculus Virginius collega Caſſij vociferabatur non agrum populo, ſed regnum, cuius tum maximè inuidioſum nomen erat, Caſſio quæri. Quæ vt non fruſtra dicta viderentur, ipſe Caſſius effecit. Nam vt ſibi ciuium animos, quos ob communicatum cum ſociis agrum, infenſiores habebat, recõciliaret, iuſſit vt pro Siculo frumento pecunia accepta plebi reſtitueretur. Id verò haud ſecus ac præſentem regni mercedem aſpernata plebs eſt. Et caſſius vbi primum magiſtratu abijt, die perduellionis dicta à Cæſone Fabio, & L. Valerio Quæſtoribus damna-

tus, necatúſque eſt, bona eius publicata, ædes dirutæ. Sunt tamen qui ſcribant ipſum patrem Caſſij domi cognita cauſa verberatum filium necaſſe. Huiuſmodi exitum ſortitus eſt primus agrariæ legis lator, quē populus ob dulcedinē agrariæ largitionis mortuum magis, quàm viuum amauit. Inde aliquandiu quies fuit, quàm tandem nimia paucorum opulentiorũ auarititia & cupiditas turbauit. Nã ij agrũ publicum, quem ex hoſtibus ceperant Romani, cùm indiuiſus eſſet, omnem ferè occupauerant, nec contenti agrum publicũ reipub. auertiſſe, etiam priuatos pauperum agros finitimos partim precio redemerant, partim minis extorſerant, ſolíque imenſa camporum ſpacia continuãtes, tenuiores omni propemodum agro eiecerant. Quæ res cùm vulgò iactaretur, & in magna inuidia diuites eſſent, datus eſt locus tribunitiis actionibus, móxque anno vrbis conditæ ſeptuageſimo octauo C. Licinius Stolo Tribunus plebis adiuuante L. Sextio collega, agrariam legem ſimul cum aliis duabus ad populum tulit. Quæ leges cùm probè cõtra patriciorum opes latæ eſſe viderentur, ingen-

Lex Licinia agraria.

ingenti certamine res inter ordines acta est, adeò vt ob tribunitias intercessiones respub. continuo quinquennio curuli magistratu caruerit, vetantibus tribunis comitia haberi, nisi perlata lege: rursus patrib⁹ ingẽti ardore pro dignitate & bonis suis dimicantibus. Cuius rei & Liuius, & Appianus, & Trebellius Pollio authores sunt. Tandem verò, cùm nullus contentionum finis esset, cessere tribunitiæ perseuerantiæ Patres, léxque in hanc sententiam perlata est, vt tradit Appianus lib. 1. de bellis ciuilibus: Ne quis vltra quingenta iugera agri possideret, néue pecoris maioris vltra centum, minoris vltra quingenta capita haberet. His adiungebantur capita seruorum ac ingenuorum, quæ quis ad custodiam agri pecorísque certo numero haberet. In hanc legem omnes magistratus iurauerunt, iudiciúmque cum pœna constitutum est in eos, qui in legem commisissent. Non tamen tanti vel religio Iurisiurãdi, vel pœna fuit, quin mox aliqua in fraudem legis, docente auaritia, excogitarentur. Primúsque ipse legislator, cui curæ esse debebat, ne quisquam sententiam legis

circumueniret, dolum, quo legis vim eluderet, excogitauit. Nam cùm mille iugerum possideret contra legem, filio emancipato quingenta dedit, vt non vnus, sed duo possidere viderentur. Sed detecta fraude à M. Popilio Lenate Tribuno accusatus, primúsque sua lege decem milibus æris damnatus est. Meminere huius legis Liuius lib. 7. & 44. Gellius lib 7. cap. 3. Valerius Maximus lib. 8. cap. 6. Plinius lib. 18. cap. 3.

Lex Quintia Agraria. Post hanc legem diu de agrorum diuisione nihil attentatum est, donec C. Quintius Flaminius tribunus pleb. annis aliquot ante bellum Punicum secundum de agro Gallico & Piceno viritim diuidendo ad populum inuito Senatu ferret, vt scribit Cicero in Lucullo. Lex tamen perlata non est. Nam Flaminium, cùm nullis optimatum minis, & ne exercitu quidem aduersus se conscripto terreri posset, pater suus concilium plebis habentem de templo deduxit, actionémque deponere coëgit, vt tradit Cicero lib. secũdo de inuétione, & Valerius Maximus libro 6. cap. 8. Hunc autem Flaminium, qui postea ad Thrasimenũ malè remp. gessit, valuisse

dicendo

dicendo ad populum Cicero in Bruto ſcribit, cuius fortaſſe facultatis fiducia actionem hanc ſuſceperat.

Sequitur hinc alia lex Agraria Sempronia, quæ ipſa maximorum in Italia motuum cauſa fuit, & inde multorum malorum ſeminarium. Quare aliquantò diffuſius de illa dicemus, conſtat enim auaritiam diuitum, inopiam Italorum, duritiem Senatus, & ambitionem etiam ex aliqua parte Gracchi his malis initium dediſſe. Bello igitur Numantino, quod Mancinus Conſul aduerſa fortuna geſſit, Tiberius Gracchus Numantia vbi Quæſturam geſſerat, rediens, quaquauerſus iter per Italiam faciebat, ab Italis appellabatur, qui diuitũ fraude agris poſſeſſionibúſque ſuis pulſi ad extremam inopiam miſeriámque peruenerant. Et erant vtique cum lamẽtationes & querelæ eorum auditu miſerabiles, tum facies aſpectu fœda. Turbatæ matres in viam procurrebant exhauſtæ ac propemodum enecatæ fame, orantes vt iam vix tolerabili miſeria laborantibus ſubueniret. Inde oſtenſis infantibus vociferabantur, tollere ſe liberos in ſpem atque ſubſidia reip. quos

Lex Sempronia Agraria.

aut nũquá nasci, aut natos perdere melius esset, quàm inopia ac fame absumi. Ipsi auté viri vulnera ac cicatrices posita veste denudantes, cõmemorabant numerum stipendiorum, atq; etiá imperatores sub quibus militauerãt, per omnem ætatem pro Rep. hostibus obiectos, ac vulneribus exhaustos, cùm domum tandem quasi in pacatũ rediissent, infœdissimum ac intollerabilé hostem famem incidisse, cæteris quidem peracta stipendia finem malorũ afferre, sibi vero principium, adeò satius esse inter hostilia tela atque in ipsa acie, quàm inter vxorum, liberorúmque fame tabescentium clamores & eiulatus versari. Iussos se quotidie pro aris & focis dimicare, qui paucorum cupiditate aris & focis, diuinis humanísque omnibus essent euersi. Hæ igitur atque similes sociorum, querelæ vehemẽter Gracchũ permouebãt. Fuit enim vir ille animi imprimis misericordis, & popularis, facundiæ nobilissimæ, forma præterea ac genere amplissimo. Quas animi corporísque dotes in eo admirati Itali, ad ipsum potissimum desideria sua detulerant. Augebat indignitaté rei multitudo seruorum qui per

omnes

omnes agros disperſi ad agriculturã e-
rãt,& propemodũ potiore conditione,
quàm ingenui vtebantur. Nec tamen
Gracchus primò quicquam mouit, cùm
magnitudine rei deterritus,tum opibus
eorum , quorum potentia, ſi ſuſcipere-
tur actio , proculdubio impugnanda e-
rat. Cùm autem paulò pòſt cauſa Mar-
cini fœdúſque Numantinũ in Senatu
tractaretur , decretúmque eſſet , vt tam
ignominioſa pax reſcinderetur, & au-
thores fœderis per Fœciales nudi tra-
derentur,vehemẽter cõmotus eſt Grac-
chus. Cùm enim fœdus illud fieret per
ſponſionem,non ſolùm ipſe cum lega-
tis, Tribunis militaribus, Quæſtori-
búſque ſpoponderat , ſed etiam priua-
tim Numantinis,qui eum ob patris me-
moriam colebant,promiſerat pacem Se
natum ratam habiturum. Intellecta igi
tur Senatus ſententia , ſimúlque & rei
ipſius infamia , quòd fidem ſuam apud
Numantinos periclitari videbat, & de-
ditionis metu conſternatus: Senatui in-
fenſus eſſe cœpit: vtque acceptam iniu-
riam aliquo modo vindicaret, Tribu-
natum plebis petere inſtituit,ex quo ma
giſtratu veluti ara quadam impunè op-

timatibus insultaret. Móxq; ingenti populi studio Trib. Pl. creatus legẽ Agrariam inuisam Patribus promulgauit, supérque ea re concionem habuit. In qua conquestus Italos, qui & sanguinis gentísque eiusdem cuius & Romani, & omnium expeditionum laborúmque socij essent, indignè à paucis opulentis, quibus virtus atque vsus in rep. nullus, cupiditas immensa esset, absumi, atque ad extremam non solùm inopiam, sed etiam desperationem redigi, cùm ob factionem diuitum nemo patrocinium & causam miserorum per tot annos sociorum susceperit. Postea seruilium gregum multitudinem detestatus, primùm ostendit eos ad reipublicæ munera, quibus Imperium totum sustineretur, adhiberi more maiorum non posse. Deinde & in perfidiam eorum inuectus commemorauit, quantos nuper in Sicilia tumultus bellum Seruile excitasset, nec prouincias tantum seruilibus motibus agitatas, sed etiam in ipsa vrbe seruilis audaciæ atque sceleris vestigia apparere. Hæc cùm vir copiosus & gratiosus ad populum magno cum assensu audiẽtium perorasset, legem promulgauit in

hanc ſententiam : Nemini habere agri vltra quingéta iugera licere. Siquis autem filium habeat emancipatum, ei dimidiam partem attribui poſſe. Ad diuidendos autem agros Triumuiros creandos eſſe,quibus ſingulis annis noui ſuffecti, agros in plebem diuiderent. Poſtremò etiam hoc cautum erat, ne quis agri modum, quem à Triumuiris accepiſſet,venderet: Qua ratione plebs perpetuò in agris conſtitui videbatur:cùm nec egeni vendere quod acceperãt per legẽ poſſent,nec diuites emere aliquid vltra præfinitum agri modum auderẽt. Promulgata in hunc modum lege, magnæ diuitum querelæ, móxque ingens tumultus conſecutus eſt.Iniquum enim videbatur pleríſque, ſe non ſolum agris propriis cedere, ſed etiã villas, domus,arbores,& huiuſmodi alia ad culturam & decorem agrorum ædificari plãtaríque conſueta, amittere. Alij etiam viciniæ commoditatem inuiti deſerebant, alij ſepulchra ac monimenta maiorum, quæ amiſſuri erant, deflebant. Alij prædia à maioribus quaſi per manus tradita omni ratione retinere conabantur. Præterea plerique qui et ſuam

pecuniam, & vxorum dotes in prædia collocauerant, aut agros filiis dederant, aut ab aliis pignori acceperant, & dotes vxoribus, & filiis paternam liberalitatem, & sibiipsis pignora eripi conquerebantur. Nec sanè pauciora ab egenis dicebantur, cóque tandem res peruenit, vt ciuitas in duas partes diuideretut, quarum vtraque se ad futurum certamé præparabat. Postquam igitur dies ferendæ legis venit, Gracchus in concione multis verbis plebem ad accipiendam legem adhortatus, scribam recitare, codicem, in quo lex scripta erat, iussit. Tú M. Octauius tribunus plebis à diuitibus subornatus, iure tribunitiæ potestatis intercessit, & scribam silere iussit. Et ea quidem dies mutuis certaminibus & querelis exempta est. Postera die Graccho instituto suo legem ferenti, iterum intercessit Octauius, quæ res magnam contentionem inter tribunos excitauit, cúmque præ tumultu & strepitu nihil agi posset, qui ex optimatibus aderant, Tribunis suadent, vt controuersiá ad Senatum deferant, eóque disceptatore vtantur. Itur igitur ad Senatum, vbi cùm Gracchus nihilò æquiores pa-

tres, quàm collegã offendiſſet, reuerſus in concionem pronunciauit, ſe poſtera die ſimul & de collegæ interceſsione, & de ipſa lege populũ in ſuffragiũ miſſurum. Poſtera die Gracchus de abrogatione Octauij, & de lege ad populũ tulit. Octauius ea re nihil territus, ſiue quòd mutare ſententiam turpe videretur, ſiue quòd populum eò proceſſurum, vt magiſtratum ſibi nouo exẽplo abrogaret, nõ putaret, denuò intercedere cœpit. Tum verò Gracchus de abrogatione Octauij concionem habuit, cuius ſumma erat: Tribunus plebis, qui vt defendat plebem inſtitutus ſit, ſi oblitus officij ſui, & beneficij populi, commodis plebis ſe opponat, rectẽ ei magiſtratum abrogari poſſe. Enumerauit deinde exempla Regũ, quibus populus regnũ ob Tarquinij facinus abrogauerit, tametſi diuino humanóque iure magis quàm tribuni plebis muniti eſſent. Tribus deinde in ſuffragium miſit, & cùm ex triginta quinque tribubus decem & ſeptem magiſtratum Octauio abrogaſſent, rogauit eum Gracchus, vt cœpto volens deſiſteret, nec tamen ille aut populi voluntate commotus eſt, aut

Gracchi precibus ceſsit, quin in propoſito perſeueraret, atq; ita Octauius facilius de magiſtratu, quàm ſentẽtia dimoueri potuit. Remoto Octauio, iámque nemine reſiſtere auſo, lex perlata eſt, & Triumuiri agro diuidendo creati Tiberius & C. Gracchi, & Appius Claudius ſocer Tiberij, metuente plebe, ne ſi ad alios ea curatio delata eſſet, res tota fraude & dolis optimatium interpoſita mora aboleretur. Cùm autem ſequenti anno Tiberius tumultuoſius Tribunatum petens interfectus eſſet, atque ipſe etiam Appius deceſſiſſet, in locum eorũ ſuffecti M. Fuluius Flaccus conſularis, & C. Papyrius Carbo, vnà cum C. Graccho fraternarum actionum reſtauratore, diuiſionem agrorum moliebantur. Qui cùm confusè omnia agerent, & ſeditiones præterea excitarent, Senatus eis curationem ex Scipionis Africani ſentẽtia abrogauit, atq; Tuditanũ Conſulem negotiũ ſuſcipere iuſsit, qui perſpecta rei perplexitate atque inuidia, omiſſo negotio, in rebellantes tum fortè Iapidas profectus eſt. Cùm autem ſententia Scipionis in publicũ emanaſſet, vehementer territi ſunt Triumuiri, at-

que ipſam etiá plebem in Scipionis odium excitârũt, ſparſo rumore, ipſum legem in vniuerſum aboliturũ. Nec multò pòſt quieſcẽti ipſi vis allata eſt, vt plerique putant, per Carbonem Triumuirum, conſcia vxore Scipionis Sempronia. Ita ſummos duos viros, quorum alter ciuilibus, alter bellicis virtutibus, vterque nobilitate, eloquentia, & ſpiritu, eminebant, lex agraria de Repub. ſimúlque de vita ſuſtulit. Mortuo Scipione ſeditiones Triumuirales acrius exarſerunt, iámque Itali depoſita cura agrorum in ciuitatem ſeſe recipi flagitabant, quibus operam ſuam M. Flaccus imprimis pollicitus eſt, quæ res poſtea multorum malorum origo fuit. Nec multtò pòſt idem Flaccus cum C. Graccho, cùm ſumma imis permiſcerẽt, iámque immodeſtius agerent, quàm libera ciuitas ferre poſſet, decreto Senatus hoſtes iudicati atque interfecti ſunt. Quibus ſublatis immanis illa ciuitatis ſeditio finem accepit.

Poſt mortem Gracchorum lex promulgata eſt, vt agros quos quiſq; in diuiſione accepiſſet, vẽdere liceret quod in lege Tiberius prohibuerat. Nec mul

Alia Lex Agraria.

tò poſt alia lex fertur : Agros publicos in poſterum non eſſe diuidendos, ſed, iis qui eos poſſiderent, vectigali impoſito permittendos: pecuniam autem, quæ ex vectigali redigeretur, plebi diſtribuendam. Hæc lex, quia ſpem largitionis cuiuſdam habebat, à plebe libenter accepta eſt, ſed cùm tátæ multitudini hoc vectigal non ſufficeret, eluſa eſt plebis expectatio. Poſtquam itaque res negligi atque faſtidiri cœpit, Sp. Thorius tribunus plebis legem tulit, qua agrum publicū vectigali leuauit, atque ita populus cum ab agris, tum à vectigali excidit, poſt decé & quinq; annos, quàm agraria lex à Tiberio Graccho lata erat.

Lex Thoria Agraria.

Cæterum Florus contra Appiani ſententiam ſcribit, agri modum non quingentis iugeribus, ſed decé tantùm præfinitum fuiſſe. Meminit legis agrariæ Séproniæ Cicero contra Rullum, vbi dicit Gracchos plebem Romanam in agris publicis conſtituiſſe, qui agri antea à priuatis fuerint poſſeſſi. Et pro Seſtio : Agrariam T. Gracchus legem ferebat, grata erat populo: fortunæ conſtitui tenuiorum videbãtur: cõtra optimates quòd & diſcordiam excitari videbát

debant, & cum locupletes poſſeſsionibus diuturnis mouerẽtur, ſpoliari remp. propugnatoribus arbitrabantur. De lege verò Thoria ſic ſcribit in Bruto: Sp. Thorius ſatis valuit in populari genere dicendi, is qui agrum publicum vitioſa & inutili lege vectigali leuauit. Meminit etiam lib. 2. de Oratore, vbi de ſociis tractat. Diſſentit autem ab Appiano hîc etiam Cicero: Nam ille legem de agro non amplius diuidendo latam à Thorio ſcribit: hic autem de vectigali abolendo, quem nos libentius ſequuti ſumus.

Lex Philippi. Poſt hæc tempora vſque ad Dictaturã Syllæ nihil de agrariis legibus actũ legimus, niſi quod Cicero lib. 2. Officiorum ſcribit, Philippum Tribunũ pl. legem Agrariam promulgaſſe, de qua cùm concionem haberet, dixit, Non eſſe duo millia hominum in ciuitate qui rem haberent. Et Valerius Maximus li. 8. cap. 1. tradit Sex. Titium, qui ob Saturnini imaginem damnatus eſt, legem agrariam tuliſſe. Hæ tamen leges quid voluerint, nemo tradit. *Lex Titia.*

Lex Cornelia. Veniamus igitur ad legem Corneliam, quam tulit Dictator Sulla, publi-

catísque multis agris, & maximè iis, qui in Thuſcia circa Volaterras ac Feſulas erant, militibus eos ſuis diuiſit. De hac lege ſcribit Cic. contra Rullũ: Sũt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam aſſignati, neque venditi qui à paucis hominibus impudẽtiſſimè poſſidentur. Hanc legem inuiſam vehementer fecerant Sullani milites continuando poſſeſſiones, & proſcribendo eos, quorum prædia interrumpere deſtinati agri modum videbãtur. Quod ipſe Cicero cum in orationibus contra Rullũ, tum pro Roſcio Amerino cõqueritur.

Lex Seruilia. Poſt Corneliam legem lata eſt Seruilia ex omnibus agrariis legibus multò vehementiſſima, quæ ſi perlata fuiſſet, totius non ſolum ciuitatis, ſed etiam orbis ſtatum aut concuſſiſſet, aut mutaſſet. Eius promulgandæ cauſam hanc tradunt authores. Sylla rerum potitus pleróſque aduerſarum partium, partim honorum petendorum iure, partim bonis omnibus ſpoliauerat, ratus ſe hac ratione non ſolum præſentibus rebus, ſed etiam futuris conſulere poſſe, ſi ij, quos maximè aduerſarios habuerat, quàm minimum & priuatim & publicè poſſent.

poſſent. Hi autem cùm & multi eſſent, & nobiles etiam ex iis quidã, poſt mortem Syllæ ſummopere curabant, vt in ius ac bona priſtina reſtituerentur. Sed cùm adhuc valida eſſet optimatium, quorum opes Sylla extulerat, factio: atque ea Sullana acta quaſi res iudicatas reſcindi, aut infirmari nullo modo pateretur: facilè apparebat negotium per ordinarios magiſtratus, perq́ue Senatum confici non poſſe: itaque nouum in republica ſtatum, & extraordinarias poteſtates illi animo voluebãt. Ad quod conficiundum illud maximè deerat, quòd Tribunitia poteſtas, quæ huiuſmodi turbulentas actiones excitare atque introducere ſolebat, ita debilitata ab eodem Sulla erat, vt non vim antiquam, ſed imaginem tantùm retineret. Poſtquàm autem ea, opera Pompeij Magni reſtituta eſt, ſuáque rediit concionibus licentia, ſtatim ad populum agitare cœperũt, quorum intererat acta Syllæ debilitari, quem inuidioſis Tyranni Regíſque nominibus traducebant, plebémque orabant, vt in recuperatione fortunarum ſuarum ſibi adiumento eſſet. Res tamẽ ſiue pudore

Tribunorum, siue desperatione conficiundi negotij, siue reuerentia & authoritate senatus atque principum ciuitatis aliquandiu extracta est. L. autem Iulio Cæsare, & Quint. Martio Thermo Coss. Tribuni plebis designati principe P. Seruilio Rullo, legem conscripserunt agrariam, cuius dulcedine & fauore non diffidebant se & plebem tenere, & optimatium vires perfringere posse. Præterea, vt ipsis etiam Sullanis minus suspecti essent, capita omnia & sensus omnes legis ita moderati erant, vt etiam illis gratificari viderentur. Nam cùm lege Cornelia agri diuisi essent militibus, pleriq; attributi agri modũ longè excesserant, vicinorum prædiorum dominos, more ac licentia victorum partim in proscriptos referendo, partim vi expellẽdo: quæ cùm patefacta essent, in magna ad populum inuidia erant, ita vt plerique prædia & possessiones tam inuidiosas commutare cuperent, maiora pericula ex populi indignatione metuentes. His omnibus capite quodam legis Rullus consuluit atque prospexit. Summa autem legis erat, vt Decemuiri summa cum potestate crearentur,

tur,quibus permiſſum eſſet populi iuſſu toti⁹ Italiæ, Syriæ, Aſiæ, Libyæ,& prouinciarum,quas nuper Pompeius ſubegerat,vẽdere,atque ex ea pecunia agros populo emere , ac alimenta cõſtituere. Deinde vti eis liceret damnare , quos vellent,damnatos in integrum reſtituere,exules reducere. Præterea vt in municipia & colonias deducere poſſent nouas colonias quas vellent,iiſq; agros aſsignare quibus in locis vellent. Huiúſq; rei cauſa haberẽt apparitores,ſcribas,librarios, præcones, architectos, & vt eis darẽtur more maiorũ muli,tabernacula,Centuriæ, ſuppellex. Ipſam deinde poteſtatem ſuam tam immoderatam,támque infinitam in Quinquenniũ extendebant.In his autem rebus omniqus ſanciendis vltra quadraginta ipſius legis capita occupabãtur. Et omnino,vt inquit Cicero, nihil aliud parabatur,q̃ vt decem Reges ærarij,vectigaliũ,prouinciarum omniũ, totius Reip. regnorum,liberorum populorum,orbis denique terrarum , domini conſtituerentur. Erat igitur in magna expectatione atque metu ciuitas,incertis omnibus,quẽnam exitum tam pernicioſa actio eſſet

habitura. Accebebat ad ſollicitudinem hominum, quòd C. Antonius Coss. Deſ. adiuuare Tribunos exiſtimabatur, pactione cum Rullo habita, vt & ipſe Decemuir crearetur. Sed hos motus omnes ſalutaris Reipub. conſulatus M. Tullij Ciceronis diſcuſſit. Is Primùm Antonium collegam pactione Prouinciæ in officio continuit. Deinde ita de tota illa largitione, ac regno Decemuirorum in concione diſputauit vt legem hanc agrariam, id eſt, vt Plinius inquit, alimenta ſua, tribus abdicarent. Ita huius vnius eloquentia & virtute totius huius largitionis metus Calendis Ianuariis, vt teſtatur ipſe in Piſonem, ſublatus eſt.

Poſt aliquot deinde annos ſimilem huic legem Curionem Tribunum plebis in concione iactaſſe Cœlius ſcribit libro octauo epiſtolarum familiarium: Leuiſſimè enim, inquit, quia de intercalendo non obtinuerat, transfugit ad Populum, Legémque Viariam non diſſimilem agrariæ Rulli, & alimentariam quas iubet Aediles metiri iactauit. Cur autem Lex Viaria vocetur à Cœlio, oſtendit Appianus libro ſecundo bellorum

Lex Viaria Curionis.

lorum ciuilium : At Curio, inquit, ne ſubita mutatione, omnibus, quid actum eſſet, innoteſceret: curam ſibi viarum atque itinerum deſumpſit: eíque muneri Curatorem ſe conſtitui in quinquennium poſtulauit, non dubius neminem id ſibi conceſſurum: maximè autem Põpeij amicos ſibi in hoc aduerſos fore, atque ita ſibi cauſam idoneam dari Pompeio aduerſandi.

Sed & aliam Agrariam legem circa idem tempus agitatam fuiſſe ſcribit Cicero libro primo ad Atticum his verbis: Agraria autem promulgata eſt à Flauio Canuleio eadem ferè quæ fuit Plotia. Et deinde: Agraria lex à Flauio Tribuno Plebis vehementer agitabatur, authore Pompeio, quæ nihil populare habet præter authorem. Harum autem legum quis ſenſus fuerit, nõ traditur. *Lex Flauia.*

Veniamus iam ad Legem Iuliam Agrariam. Capua igitur bello Punico ſecundo per Qu. Fuluium Flaccum Proconſulem recepta, & omni ciuitatis iure, ob ſingularem in Romanos perfidiam & crudelitatem, ſpoliata, in Præfecturam redacta eſt. Ager poſtea totius

Italiæ feriilissimus à Censoribus lege Lucretia locatus est:ex quo Respublica annuũ vectigal maximum,& ob loci commoditatem certissimum percipiebat. Hunc agrum etiam antea Tribunitiis actionibus agitatum,C,Iulius Cęsar lata lege viritim diuisit iis,qui trium liberorum parentes erant. Quare hæc lex Iulia Agraria dicitur. Cicero etiam Campanam vocat libro secũdo ad Atticum : Habet , inquit , etiam Campana lex execrationem Candidatorum in concione, si mẽtionem fecerint,quò alter ager possideatur,atq; vt ex legib9 Iuliis non dubitant iurare cæteri, Laterensis existimatur rectè fecisse , quòd Tribunatum plebis petere destitit , ne iuraret. Difficulter autem hæc lex perlata est,non tam propter domestici vectigalis detrimentum, quàm quorũdam inuidiam , qui non tam agrum Populo, quàm Cæsari hac lege potentiam quæri ægrè ferebant. Suasit autem legẽ Pompei9 magnus,qui omnes suas opes ad Cæsarem detulerat,ita obstinatè & arroganter,vt cuidam interroganti, an legem probaturus esset, responderit: Se non solùm probaturũ,sed etiam si opus sit,

Lex Iulia Agraria.

ſit,cùm parma & gladio accurſurũ.Qua
re Cice.ad Att. amiſsi vectigalis culpá
maximmè in Pompeium reiicit, amara
irriſione dicens,Pompeium Reipublicę
vectigal in monte Antilibano conſti-
tuiſſe,agri Campani abſtuliſſe. De hac
lege etiam Paterculus libro ſecũdo ita
ſcribit: In hoc conſulatu Cæſar legem 695
tulit, vt ager Campanus plebi diuide-
retur,ſuaſore legis Pompeio. Ita circi-
ter xx.ciuium eo deducta, & ius ab his
reſtitutum poſt annos circiter centum
quinquaginta duos, quàm bello Puni-
co ab Romanis Capua in formam Prę-
fecturæ redacta erat. Vt autem facilius
vnuſquiſque agri ſibi attributi modum
ſeruaret,conſtituta eſt pœna pecuniaria
aduerſus eos, qui terminos ſtatutos ex-
tra ſuum terminum finéſve mouerent
dolo malo. Nam in terminos ſingulos,
quos quis eiecerit,locóve mouerit,quin
quaginta aureos in publicum dare iuſ-
ſit,vt author eſt Calliſtratus Iurecõſul-
tus in l.finali.ff.de Termino moto. A-
grum autem hunc Viginti viri diuiſe-
runt,vt teſtatur Suetonius in Auguſto,
& Cicero in epiſtolis ad Atticum.

Meminere etiam Appianus libro ſe-

cundo bellorum ciuilium, & Cicero Philippica quinta.

LVDO. CHAR.

Latissimè de his legibus post Appianum Zasius noster scribit, sed quia earum originem leuius tractat, Cassij consulis historiam repetere statui. Hernicis in amicitiam receptis, Cassius habita apud populum concione, sequenti die in consilium Senatum vocauit, suámque de agri diuisione sententiam declarauit, quam (licet ægrè ferrent nobiles) pluribus cõcionibus plebi suasit. Sed cùm ab eo dissentiret ipsius collega Virginius: eorum dissidium Caius Roboleius tribu. pleb. sedans obtinuit, vt id in quo ipsi conueniebant acciperetur, in quo verò dissidebant differretur. Hæc tribuni prudens sententia Cassio displicuit, quia regnum quod affectabat ea se ratione consequi non posse intelligebat, ideoque aduersam valetudinem simulans, amplius in consilium non descendebat. Sed tandem post Appij Claudij & Auli Sempronij sententias, factum est Senatusconsultum huiusmodi. Decemuiros consulares creari æuo maximos, qui terminos regioni publicæ ponentes declarent, quan-

quantum eius locari, quantúmque diuidi populo oporteat: æquo autem iure ciuibus & sociis, si quam postea acquirant communiter militantes, contingentem quibúsque partem secundum conuenta tradi: electionémque horum virorum distributionémque sortium, & cætera quæque fieri oporteat futuros consules perficere. Hoc decretum in plebem allatum, & Caßium subductione multitudinis prohibuit, & quæ accendebatur pauperum seditionem progredi vlterius non permisit. Illud est legis Agrariæ initium quæ multas seditiones excitauit: Sed acerbiores multos habuit defensores, quàm Tiberium & Caium Gracchos, quibus ea mortem intulit.

LEX CASSIA DE Iudiciis Populi.

HAnc legem authore Asconio tulit C. Cassius L. F. Longinus Tribunus plebis, C. Mario, C. Flauio Fimbria Coss. ad minuẽdam nobilitatis potentiam, vt quem populus damnasset, cuiúe Imperium abrogasset, in Senatu ne esset. Tulerat eam maximè propter

ſimultates cum Qu. Seruilio Cepione, qui ante biennium Cos. fuerat, & cui populus, quia malè aduerſus Cimbros pugnauerat, primo omnium poſt Tarquinium ſuperbum Imperium abrogauerat.

LEX CLODIA
Monetaria.

LEge Clodia Victoriatus nummus percuſſus eſt: Nam antea aſſes tantummodò, & bigati, quadrigatíque, à notis bigarum & quadrigarum in vſu erant. Plinius libro 33. capite ſecundo. Qui nunc Victoriatus appellatur, Lege Clodia percuſſus eſt. Antea enim hic nummus ex Illyrico aduectus, mercis loco habebatur. Eſt autem ſignatus Victoria, & inde nomen. Hæc ille.

LEX CLAVDIA
De Senatoribus.

HANC legem aduerſus Senatum Qu. Claudius tulit Tribunus plebis, adiuuante ex Patriciis C. Flaminio. Liuius libro 31. Inuiſus etiam Senatui ob

ob nouam legem, quam iniquè Qu. Claudius Tribunus plebis aduersus Senatum, vno Patrum adiuuante C. Flaminio tulerat: Ne quis Senator, quíue Senatoris pater fuisset, maritimam nauem, quæ plus quàm trecentarum amphorarum esset, haberet: id satis visum ad fructus ex agris vectandos: quæstus omnis indecorus Patribus visus est. De hac lege loquitur etiam Cicero, actione in Verrem 7. Noli, inquit metuere, Hortensi, ne quæram qui licuerit nauem ædificare Senatori: antiquę sunt istæ leges & mortuæ, quemadmodum tu soles dicere, quæ vetant: fuit ista Respublica quondam, fuit ista seueritas in iudiciis, vt istam rem accusator in magnis criminibus obiiciendam putaret. Et paulò pòst: Ne illud quidem quisquam poterat suspicari, te habere in Italia maritimum fundum, & ad fructus deportandos onerariam nauem comparare. Hanc autem legem postea in Iuliam de Repetundis Cæsar Dictator trãstulit. Nam ex lege Iulia Repetundarum Senatoribus habere naues non licuit, inquit Scæuola in l. His qui naues. ff. de Vacatio. & ex-

eu.munerum.

LEGES CLODIAE.

P. Clodius Pulcher inimicus Ciceronis, in Tribunatu quatuor leges tulit perniciosas proculdubio reip. Annonariam, vt frumentum Populo, quod antea senis æris ciuibus in singulos modios dabatur, gratis daretur. De hac lege dicemus, cum de Sempronia frumentaria tractabimus.

Alteram verò: Ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de cœlo seruaret, qua lege Obnuntiatio sublata est, qua maximè perniciosis legibus ex lege Aelia Fusia resistebatur, de qua re satis supra in lege Aelia Fusia dixim9.

Tertia fuit de collegiis restituendis, aliisque instituendis. Fuerunt autem Collegia Romæ primum instituta à Rege Numa, authore Plutarcho, ad exemplum nimirum Atticæ ciuitatis. Nam iura collegiorum ex Solonis legibus petita fuisse Caius putat, in l. finali. ff. de Collegiis. Florus tamen & Orosius & Iornandes collegiorum constitutionem Seruio Tullio tribuunt. Verba Plu

tarchi

tarchi in Numa hæc ſunt, ex quibus & cauſa conſtituendi, & nomina collegiorum intelligi poſſunt: Ex pleríſque, inquit, eius inſtitutis, diſtributio multitudinis per artificia maximè admiratione digna habetur. Nam cùm ciuitas ex Sabinis, & Romanis conſtaret, eſſéntque inter eos crebræ contentiones, ſtatuit, eos Numa in plures partes ſecare, vt magnas illas duas factiones in plures & minutas partes diſſectas penitus tolleret. Fuit autem hæc diſtributio ex ratione artificiorum facta, vtpote Tibicinum, Aurificum, Architectorum, Tinctorum, Cerdonum, Coriariorum, Fabrorum, Figulorum, eadémque ratione reliquorũ artificum, atque iis cum certos conuentus, tum etiam deos quos colerent, pro dignitate cuiuſque attribuit. Tum primum factiones illæ ex vrbe ſublatæ ſunt, vt alij Sabini, alij Romani, alij Tatij, alij Romuli ciues inuidioſis nominibus dicerentur. Hactenus Plutarchus. Iam videamus cuiuſmodi collegia apud antiquos fuerint, & quid iuris habuerint. Collegij Tertij Aerariorum Fabrûm à Numa inſtituti meminit Pl. lib.

34.ca.1. Et de collegio Capitolinorum & Mercurialium ſcribit Cic.lib. 2.epiſtolarum ad Qu. fratrem. Fuit autem collegium Mercurialium proprium mercatorum inſtitutum Appio Claudio, P. Seruilio Coss. authore Liuio lib. 2. ab vrbe condita. Dictum eſt autem Mercuriale colegium à Mercurio, qui deus peculiaris illius collegij fuit, nam illum antiquitus, vt patronum mercatores colebant, quorum vota & preces pulchrè deſcribit Ouidius in Faſtis. Collegium autem Capitolinorum poſt vrbē à Gallis captam ex Senatuſconſulto per M. Furium Camillum Dictatorem conſtitutum eſt, ludorum Capitolinorum cauſa vt ſcribit Liuius libro 6. Tibicinum quoque collegium, cuius Valerius Max. lib.2.cap.1. mentionem facit, ſacrificiorum cauſa conſtitutum fuit, authoribus Liuio, Strabone, & Ouidio. Habuerunt ſuum collegium etiam Viatores, authore Gellio lib. 12. capite 3. Fuit etiam Romæ collegium Piſtorum celeberrimum. Piſtorum autem appellatione non ſolum qui panes coquunt comprehenduntur, ſed omnes qui piſtrinum exercent: quibus olim excuſatio fuit à Tu-

Tutelis. Prouincialibus quidem à Tutelis alienorum. Vrbicis verò etiam à collegarum filiis, vt ostendit Papinianus in l.finali.ff.de excusationibus. Habuere collegia etiam Nauicularij, qui annonæ vrbis inseruiebant, & Fabricenses, de quibus Imperator libro 6. Codicis in fine. Quid autem iuris habuerint huiusmodi collegia, ostendit Caius Iureconsultus in l.1.ff. Quod cuiuscunque vniuersitatis nomine, vel contra eam agatur: Collegia, inquit, Romæ certa sunt, quorum corpus Senatusconsulto & cõstitutionibus principalibus confirmatum est, veluti Pistorum, & quorundam aliorum, & Nauiculariorum, qui & in Prouinciis sunt. Quibus autem permissum est corpus habere collegij, vel societatis, vel cuiuscunque ἑταιρίας nomine, eorum proprium est ad exemplar reipublicæ habere res communes, arcam communem, & actorem siue Syndicum, per quem tanquàm in rep. quod communiter agi fieri oporteat, agatur, fiat. Hæc Caius. Potuerunt præterea ista collegia & manumittere, & legatum capere, & leges sibi ferre, dummodò ne quid ex publicis legibus corrumperent

tur. Scæuola l. pater filium ff. de legatis tert. Paulus in l. Cùm Senatus. ff. de rebus dubiis. Sed & iis collegiis, & corporibus, in quibus artificij quisque sui causa adsumebatur, immunitas tribuebatur, vt fabrorum, & huiusmodi. Hæc enim idcirco constituta erant, vt necessariam operam publicis vtilitatibus exhiberent. Callistratus in l. semper. ff. de Iure immuni. Cùm igitur in libera adhuc ciuitate multa perniciosorum hominum collegia fierent, ex quibus multa quotidie facinora prodibant, factum est S. C. L. Luscello, C. Mario Coss. quo collegia sublata sunt, quæ aduersus Remp. esse videbantur, paucis atque certis reip. causa conseruatis, cuiusmodi fuerunt Fabrorum & Lictorum, vt scribit Pedianus Ciceronianus Interpres in Pisonianam & Cornelianam. Claudius autem lata lege prohibita illa collegia restituit, atque etiã alia noua adiecit, ex omni fece vrbis ac seruitio, vt inquit Cicero in Pisonem. Postea Lentulo & Metello Consulibus factum est S. C. vt Sodalitates & Decuriati discederẽt, qui non discessissent, ea pœna quæ est de Vi tenerentur, vt scribit Cicero li. 2. epi-

epiſtolarum ad Qu.fratrem. Hæc autem pœna etiam poſtea in illicita collegia ſtatuta eſt. Vlpianus in,l. quiſquis ff.de collegiis & corporibus. Quiſquis, inquit, illicitum collegium vſurpauerit, ea pœna tenetur, qua tenentur hi, qui hominibus armatis loca publica, vel templa occupaſſe iudicati ſunt. Sodalitates autem Cicero collegia vocat. Sunt enim Sodales, teſte Caio Iureconſulto, eiuſdem collegij homines. In Germania etiam hodie collegia habentur, quas Zunftas ſiue Zechas vocant, cáque more antiquo magiſtratum habẽt, cuius in liberis ciuitatibus non eſt leuis authoritas. Aliquãdo pro collegio conciliũ dicitur vt l. finali. C. de Naufragiis.

Quartam legem Clodius tulit de nota Cenſoria, ne quem Cenſores in Senatu legendo præterirent, neúe qua ignominia afficerent, niſi quis apud ipſos accuſatus, & vtriuſque Cenſoris iudicio condemnatus eſſet, vt inquit Aſconius. Hac autem lege Cenſoriæ poteſtatis ius imminutum eſt, quod quadringentis annis in rep. vt inquit in Piſonem Cicero, retẽtum fuerat. Antea enim Cenſoribus notam apponere licuit

etiam non accuſatis, & quod vnus ſtatuiſſet, niſi alter diſertè ītercesſiſſet, aut notatum liberaſſet, tantundem erat, ac ſi vtriuſque iudicio eſſet damnatus

LEX CLODIA DE Scribis.

LEx Clodia contra. Scribas Quęſtorios lata erat. Sueto. in Domitiano: Scribas Quæſtorios negotiantes ex cō-ſuetudine, ſed contra legem Clodiam, venia in præteritum donauit. Scribarum autem ordo Romæ haud incelebris fuit. Erat enim is ordo induſtriæ præpoſitus & dignitati, & eorum hominum fidei, vt inquit Cicero actione in Verrem 5. tabulæ publicæ & magiſtratuum pericula cōmittebantur. Habebāt autem ſuas Scribæ, quemadmodum & Iudices, Decurias: & ex iis ſorte ducebantur qui partim Vrbanis magiſtratibus, partim prouincialibus in miniſterio erant. In Decurias autem à magiſtratibus legebantur Quæſtorij quidem à Quæſtoribus, Prætorij à Prætoribꝰ, Aedilicij ab Aedilibus, vt colligitur ex oratione Ciceronis pro Cluentio,

Cluentio, cuius hæc verba ſunt: Nuper hominem tenuem Scribam Aedilium D. Matrinium cùm defendiſſem apud M. Iunium, Qu. Publicium Prætores: & M. Pletorium, C. Flaminium Aediles Curules, perſuaſi vt ſcribam iurati legerent, eum, quem iidem iſti Cenſores ærarium reliquiſſent. Et Liuius libro 40. Qu. Petilius Prætor Vrbanus ſtudioſus legendi, eos libros à L. Petilio ſumpſit & erat familiaris vſus, quòd ſcribam eum Quæſtor Qu. Petilius in Decuriam legerat: Sed & precio Decuriam emi potuiſſe Cicero author eſt actione 5. in Verrem. Scribas autem antiqui proprio nomine & poëtas & Librarios vocabant. Poſtea autem dicti Scribæ quidem librarij, qui rationes publicas ſcribebant in tabulis, vt ſcribit Feſtus libro decimoſeptimo. De his etiam plura tractat Plutarchus in Catone Prætorio. Hic autem ordo, quia in magnis reip. negotiis verſabatur, multum valuit cum gratia, tum authoritate, ita vt poſt Senatores, Equites, & Tribunos ærarios facilè primum locum teneret, quod ex Ciceronis in L. Catilinam inuectiuis collige-

re poſſumus. Præſertim cum etiam Pli. libro 26. cap. 1. ſignificet etiam Equites Romanos Scribarum officio functos, vt mirer equidem Aemilium Probum hunc ordinem vt vilem & abiectum traducere auſum fuiſſe. Salarium Scribis ex publico dabatur, quod eis numerabant Quæſtores, vt oſtendit Pli. lib. epiſtolarum 4. ad Arrianum.

LEX CANVLEIA.

DEcemuiri legibus ſcribundis, cùm decem Tabulas iam confeciſſent, vt totum Romanum ius integrum conderetur, duas præterea tabulas adiecerant, in quibus & hoc conſtitutum erat, vt ſcribit Dionyſius Halicarnaſſeus: Ne liceret Patriciis coniungi cõnubio cum Plebeiis. Hoc autem idcircò conſtitutum erat à Decemuiris, qui omnes Patricij erant, quòd more maiorum nemo Plebeius auſpicia habebat, quippe ea ſolis Patriciis Romulus dederat authore Cicerone de Diuinatione: & propterea futurum erat ſi connubia non dirimerentur, vt incerta prole auſpicia turbarentur. Contra

tra hanc Decemuiralem legem C. Canuleius Trib. pl. ad populum tulit, vt connubia promiscua essent patribus, plebíque : neque enim liberæ ciuitati consentaneum esse, maximam partem ciuium veluti contaminatam indignam connubio haberi. Contra hanc legẽ acerrimè Patres dimicabant. Contaminari enim sanguinem suum, confundíque iura gentium existimabant, vnde sequeretur perturbatio publicorum auspiciorum, & priuatorum. Sed cùm eodem tempore ab aliis Tribunis lex promulgata esset, vt alter Coss. ex Plebe crearetur, & Plebs in hoc acriter incumberet, veriti Patres, ne si Canuleiam rogationem non concederent, alteri assensum præbere cogerentur: vt lex de connubio ferretur concessere. Hæc autem acta sunt M. Genutio, P. Curiatio Coss. author Liuius lib. 4.

LVD. CHAR.

Narrat Dionysius Halicarnasseus *lib.* II. *antiquit.* Roman. Marco *Genutio & C.* Quintio (*eum* P. *Curiatum vocat* Liuius) *consulibus ciuiles iterum exarsisse dissentiones. postulantibus plebeiis licere* Romanis *omnibus consulatum capere.* Ad *hoc enim vsque tempus gerebant ipsum soli patritij, cẽturiatis comitiis designati.* Legem *verò tribuni conscriptam de comitiis consularibus inferebant , omnes præter vnum* C. *Furnium consentientes, per quam dominum faciebant populum cognitionis, quocunque anno patricios vellet siue plebeios ad consulatum admittere.* Sed *hanc rogationem ægrè ferentes senatorij ordinis viri multas seditiones excitarunt.* Ob *id autẽ dicta est* Canuleia *quod* Canuleius Trib. *eã inter cæteros acerbius defenderit.* Verũ *tanta fuit vulgi leuitas, vt cũ petendi consulatus, quem sine ratione desiderabat, potestatem accepisset, sententiam mutauerit, studiáque in alteram partem transtulerit.* Id *illud est quod de hac lege scribit* Halicarnaßeus, *de connubiis patritiorum plebeiorúmque promiscuis nullum verbum faciens.* Non *tamen ignoro &* Liuium *lib.* 4. *Florum, &* Augustinum *cap.* 17. *lib.* 3. *de ciuitate* Dei *tertiam vrbis discordiam narrare, quam excitauit*

tauit matrimoniorum indignitas, vt plebei cum patritiis iungerentur, qui tumultus in monte Ianiculo duce Canuleio tribuno plebis exarsit.

LEX CINCIA DE DOnis & Muneribus.

LEgem Ciciá de donis & muneribus tulit M. Cincius, M. Cornelio 550
Cethego, P. Sempronio Tuditano Coss. Legem suasit Qu. Fabius Maximus Verrucosus, vir cum nobilitate, tũ meritis erga rempu. memorabilis, qui postea rem Romanam cunctando, vt dixit Ennius, restituit. Quare autem lata sit, ostendit Liuius lib. 44. his verbis, Quid legem Ciciá excitauit de donis & muneribus, nisi quia vectigalis iam & stipendiaria Plebs esse Senatui cœperat. Et Tacitus lib. 15. Sic oratorum licentia Cinciam rogationem, Candidatorum ambitus Iulias leges, Magistratuum auaritia Calphurnia scita pepererunt. Constat igitur lege Cincia cautum fuisse, vt Patrocinia, quæ tenuioribus præstabátur, gratuita essent, cum eo tempore causarum patroni Plebem oc-

casione munerum & donorum exhauri rent. Vnde & Cincius legiſlator lepidè in C. Centonem iocatus eſt, authore Cicerone libro ſecundo de Oratore: Cùm enim ea die, qua legé laturus erat Cincius, prodiiſſet Cento, & ſatis contumeliosè: Quid fers Cinciole, quæſiſſet: Vt emas, inquit, Cai, ſi vti velis. Meminit huius legis Cicero libro primo ad Atticum, & in libro de Senectute.

Ad legem Cinciam ſcripſit Paulus Iureconſultus, qui liber non extat. Similis autem legi Cinciæ videtur Titia, nam & hac cauebatur, ne quis ob cauſam orandam pecuniam donúmue accipiat, authore Cornelio Tacito libro ſexto. Quamuis autem ſint, qui in hoc loco Taciti exiſtiment, non Titia, ſed Cincia legendum eſſe, quod certè probabiliter faciunt, me tamen mouet Auſonius poëta, qui in eundem ſenſum hanc legem adducit, cuius certè verba ob carminis rationem mutari non poſſunt. Verba Auſonij ſunt hæc:

Lex Titia.

Iuriſcóſulto, cui nubit adultera cõiux,
Papia lex placuit, Iulia diſplicuit.
Quæritis, vnde ſit hæc diſtantia, ſemiuir ipſe

Scan-

Scantiniam metuens, non metuit
Titiam.

Ludit autem Iuriſconſultus poëta. Nam cùm Papia lege propoſita eſſent præmia iis, qui vxores duxiſſent, placebat ea lex Iuriſconſulto, qui iuxta legis voluntatem maritus erat. Sed viciſſim Iulia lex de adulteriis, eos qui adulteras ducebant, puniebat, infamabátque, qua ratione ea lex incommoda erat Iuriſconſulto. Idem Iuriſconſultus, cùm parum pudicè viueret, pœnis legis Scátiniæ, quæ eos qui muliebria patiuntur, proſequebatur, obnoxius erat, & propterea eam timebat. Sed cùm propter imperitiam eius nemo eo patrono vti vellet, non erat quod metueret legem Titiam, cùm eum muneribus & donis nemo coleret. Quis autem hác legem tulerit, incertum eſt. De Oratorum autem & Patronorum Salariis, déque Senatuſconſulro Claudiano, & Edictis quibuſdam ad hanc rem pertinentibus, vide Tacitum libro ſexto. Plinium libro epiſtolarum quinto ad Rufum. & Vlpianum in l.1.ff. de Variis & extraordinariis cognitionibus.

LVDO. CHARO.

De hac lege Titia ſcribitur in eo Romanæ antiquitatis fragmento, cuius ſupra memini. T. Titius tribun. pleb. vir non imprudens multas leges ad populum tulit; & inter eas vnã patronis inuidioſam, ne ob orandam cauſam pecuniam donúmue acciperent.

CORNELIAE LEGES.

BEllo Ciuili, quod cum C. Mario Arpinate L. Cornelius Sylla dignitatis optimatium aſſertor geſſit: iudicia omnia, vt inquit in Bruto Cicero, omiſſa ſunt: legéſque tacuerunt. Quamobrem Sylla, recuperata Republica, iudicia legéſque conſtituere aggreſſus, antiquas leges omnes, ex quibus tum iudicia fiebant, reuocauit, & quatuor præterea nouas leges tulit, ex quibus quæſtiones cõſtituerentur, & totidem Prætores, inquit Pomponius in l. 2. de origine iuris, adiecit: de Falſo, de Parricidio, de Sicariis, de Iniuriis. Et ea quidem, quæ eſt de Parricidio poſtea à Pompeio Magno emendata, nomen ipſius accepit, quare in legibus Pompeiis de ea dicemus, de reliquis tribus iam tractabimus.

LVD. CHARO.

Cùm anteà populus Romanus rerum capitalium cognitionem ſibi reſeruaſſet: atque inquirendis ciuium facinoribus quoſdam quæſtores conſtituere conſueuiſſet (Erat enim lege 12. tabul. ſancitum de capite ciuis Romani non niſi cẽturiatis comitiis iudicari) Cornelius Sylla qui multas de maleficiis leges tulerat, quæſtiones publicas ac perpetuo conſtitutas eſſe ſtatuit, atque prætorum numerum auxit. Eaſdem à l. Piſone latas prius fuiſſe leges Cicero in Bruto teſtatur. Sed non tantæ fuerunt authoritatis, deſideratúrque ſummus Dictator non minori maieſtate, quàm Rex, qui eas ſanciret.

LEX CORNELIA de falſo.

LEx Cornelia de falſo, teſtamentorum occaſione lata eſt, unde & Teſtamentaria dicitur apud Ciceronẽ actione tertia in Verrem,& Vlpianũ in l. Annonam.ff.de Extraordinariis criminibus. & in l. vnica. C. Quando ciuilis actio criminali præiudicet, Et idem Cicero libro tertio de Natura Deorum,

Teſtamentorum quæſtiones hac lege, quam nouam ipſe vocat, conſtitutas ait. Pertinuit autem lex partim ad eorum Teſtamenta, qui in hoſtium poteſtate erant, partim ad ea, ex quibus crimen falſi oritur. Et eorum quidem Teſtamenta, qui in hoſtium poteſtate deceſſiſſent, confirmabat, tantúmque iuris illis tribuebat, ac ſi teſtator in hoſtiũ poteſtatem nũquam perueniſſet, vt ſcribunt Iuriſconſulti in l. Cum in ſimul. ff. de iniuſto, improbo, irrito Teſtamento in l. lege. ff. Qui Teſta. facere poſſint. l. lex. ff. de vulgari & pupillari ſubſtitutione. l. 1. ff. ad legem Falcidiam. Tametſi autem lex legitimos apud hoſtes defuncto conſtituebat hæredes: ad eũ tamen qui illic ſuſceptus erat, non pertinebat: cùm eo tempore, quo captus eſt, diem ſuum obiiſſe pater exiſtimetur. Præterea neceſſe erat teſtamentum in ciuitate fieri, nam ſi apud hoſtes factum eſſet, non valebat, quamuis is qui fecerat, rediiſſet, l. 1. C. de Poſtliminio & redemptis ab hoſtibus. & . §. finali inſtitu. Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum. Reliqua ad ea teſtamenta pertinuere, quæ amota, ſuppreſſa, celata,

lata, vitiata, deleta, interlita, ſubrepta, reſignata, & quocunque modo falsè ſcripta, ſignata, recitata eſſent. Nec falſa modò teſtamenta, ſed etiam aliæ multiplices corruptelæ ſub hanc legem cadunt, vtpote Menſurarum, literarum, ſiue Scripturæ, Iudicum, Teſtium, Inſtrumentorum, Ponderum. Huc etiam pertinet Monetæ deprauatio, ſi quis ſcilicet aut aurum vitiaſſet, aut argenteum nummum adulterinum conflaſſet. Inde eſt apud Ciceronem Lex Nummaria, qua etiam conſtitutum fuiſſe Pedianus ſcribit, Ne quis priuatim pecuniam faceret. Pertinuere præterea ad hoc crimen, partus ſuppoſititij, Adſeueratio falſi nominis, vel cognominis, Signa adulterina, & ſi quis ſe pro alio gerat, aut illicitis inſignibus vtatur. Cuiuſmodi fuere apud Antiquos Equitinus, qui ſe Gracchi filium mentiebatur, & alius quidã, qui ſe pro Nerone apud Parthos geſſit. In noſtris hiſtoriis adulterinum Fridericum ſecundum habemus, & alium, qui ſe pro Balduino Flãdro Imperatore Græco obtruſit hominibus. Committunt etiã in hãc legẽ, qui duobus diuerſa teſtimonia

præbent: quíque duobus eandem rem diuersis contractibus insolidum vendunt: Qui ad litem falsam instituendam pecuniam acceperint, aut in eã rem coierint, consenserint, celauerint, aut non obstiterint. Aliquando ex lege testamẽtaria dupliciter experiri possumus, vt si tabulæ testamẽti, ne de Inofficioso diceretur, diu suppressæ sint, mox mortuo filio prolatæ, hæredes filij aduersus eos, qui suppresserunt, & lege Cornelia, & de dolo possunt experiri. l. Si quis. ff. de dolo malo. l. locũ. §. Si quis. ff. de Tabulis exhibendis. Ex suppresso etiam Testamento, cùm ex interdicto de Tabulis exhibendis fuerit actum, etiam ex lege Cornelia crimen nihilominus poterit inferri. l. Vnica. C. Quando ciuilis actio criminali præiudicet. Et hæc quidem de huius legis sententia Iurisconsulti prodiderunt. Meminit eius etiam Suetonius in Augusto: Et cùm de falso, inquit, Testamento ageretur, omnésque signatores lege Cornelia tenerẽtur: nõ tamen duas tabellas, Damnatoriam & Absolutoriam similiter cognoscentibus dedit: Sed Tertiam quoque, qua ignosceretur iis, quos fraude ad obsi-

obſignandũ, vel errore inductos cõſtitiſſet. Pœna autem legis fuit deportatio, vel ſi exigat magnitudo criminis, capitale ſupplicium. l. Vbi falſi. C. ad legem Corneliam de falſis. Nonnunquàm etiam in metallum damnabãtur. Plinius libro epiſtolarum decimo ad Traianũ. Recitata eſt ſententia Velij Pauli Proconſulis, qua probabatur Archippus crimine falſi damnatus in metallum. Qui autem pondera vel menſuras falſaſſent, in inſulam relegabantur. Seruis quidem, ſi in hoc crimine depræhenſi eſſent, vltimum ſupplicium conſtitutum erat.

LVD. CHAR.

Videtur Cicero in 3. contra Verrem oratione & eius interpretes legem Corneliam Nũmariam quæ de moneta, ne quis priuatus pecuniam faceret à teſtamẽtaria diſtinguere, ſed omnes eas, ad falſi quæſtionẽ pertinere conſtat.

LEX CORNELIA De Sicariis.

Lege Cornelia de Sicariis tenebatur qui hominem occidiſſet, aut oc-

cidendi causa cum telo ambulasset, vel venenum parasset, habuisset, vendidisset: sique priuatus aliquis testimonium dolo malo dixisset, quò quis iudicio publico condemnaretur, aut si magistratus ob capitalem causam pecuniam accepisset, vt publica Lege quis reus fieret. Adiectum est ex Senatusconsultis, eadem lege teneri eos, qui homines libidinis vel promercij causa castrauissent, aut Thlibias fecissent, aut filios, exceptis Iudæis, circuncidissent, sacrificiáue mala fecissent, habuissent. Excipiuntur tamen à lege, qui occidissent perfugam, vel vim inferentem, vel pudicitiam violenter attentantem. Exceperat etiam eos Sylla, qui proscriptione ob relata ciuium capita pecuniam ex ærario accepissent, quos tamen contra legis voluntatem Cæsar, cùm de Sicariis quæreret, & ipsos Sicariorum numero habuit, authore Suetonio in vita eius. Pœna legis Corneliæ iuxta personarum qualitatem irrogatur. Nam qui in honore aliquo positi sunt, deportantur, Reliqui verò capite puniuntur.
Qua pœna non solùm Sicarij & Venefici tenentur, sed etiam ij, quorum fraude

de aut consilio naufragi suppressi per vim fuerint, ne naui ibíue periclitantibus opitulari possint.l. Qui naufragum ff. de Incendio, ruina, naufragio. Item ex constitutionibus, qui data opera in aduersæ partis res atque bona incendium intulissent.l. Data. C. Qui accusare non possunt. Cæterùm Pomponius, qui hanc Quæstionem primùm à Sylla constitutam tradit, videtur errasse, Nam Cicero libro secundo de finibus diu antea Quæstionem hanc fuisse scribit, his verbis: An tu me de L. Tubulo putas dicere, qui cùm Prætor quæstionem inter Sicarios exercuisset, ita apertè cepit pecunias ob rem iudicãdam, vt anno proximo P. Scæuola Tribunus plebis ferret ad Populum: Velléntne de ea re quæri? Quo Plebiscito decreta à Senatu est cõsuli quæstio Cn. Scipioni. Sed hic locus nihil officit Põponio. Nam tametsi etiam ante Syllam Quæstio inter Sicarios fuit exercita, non tamen erat ea perpetua, sed extra ordinem prætoribus: vel ex Senatusconsulto, vel ex Plebiscito mandabatur. Pomponius autem loquitur de perpetua quæstione, cuius causa singulis annis

Prætor ordinarius creabatur, ex constitutione, vt diximus, Syllæ Dictatoris. Meminit huius Quæstionis Cicero pro Cluentio. Ipsius autem legis Seneca libro primo de diuina Prouidentia. Et libro Declamationum tertio. Item in ludo quem de morte Claudij Cæsaris composuit, vbi pulchrè iudiciorum antiquorum formam explicat. Ducit illum, inquit, ante Tribunal Aeaci, is lege Cornelia, quæ de Sicariis lata est, quærebat, postulat, nomen eius recipit, ædit subscriptionem: Occisos Senatores triginta: Equites Romanos Trecentos quindecim, atq; plures, Cæteros ducétos viginti vnum. Hactenus Seneca.

LEX CORNELIA de Iniuriis.

LEx Cornelia de Iniuriis competit ei, qui Iniuriarum agere volet, ob eam rem, quòd se pulsatũ, verberatúmue, domúmue suam vi introitam esse dicat. Qua lege cauetur, vt non iudicet, qui ei, qui aget, gener, socer, vitricus, priuignus, sobrinúsue est, propriúsue eorum, quos quenque in ea cogna-

gna-

gnatione affinitatéue attingit: quíue eius parentísue eorum patronus erit.l. lex Cornelia.ff. de Iniuriis. Ex hac lege iniuriarum actio introducta est. §. Sed & lex. Instit. de Iniuriis. Tota autem lex in liberis tantùm personis locum habet, Nec enim seruus ex lege Cornelia iniuriarum reus recipiebatur, cùm ei durior pœna extra ordinem immineat. Ipsa verò Actio, tametsi pro publica vtilitate exercetur, priuata tamen est, vnde & procurator dari potest: & ciuiliter agi conceditur, condemnatione æstimatione iudicis facienda.l. licet. ff. de procuratoribus & defensoribus, & in l. Constitutionibus.ff.de Iniuriis. Tulit & alias leges Sylla, quas suo loco & tempore declarabimus.

LVD. CHAR.

Sunt aliæ leges à Cornelio Sylla latæ quarum Appianus meminit, sed ea omnium reipublicæ vtilissima qua veterem Senatus authoritatem restituit. cùm enim sine patrum consilio referri ad populum nihil debere Quirites statuissent: iámque minus eũ morem obseruari contigisset, Sylla & Pompeio cõsulibus

constitutum est, vt nihil deinceps ad populum sine patrum consilio ferretur. Et certè æquum fuit vulgi leuitatem & iustitiam Senatorum prudentia regi. De Sylla imperium obtinente sic scribit Appianus. Leges alias dissoluit, alias imposuit: neque aliquem prius prætorem quàm quæstorem esse voluit, nec consulem antequam prætorem, & eandem potestatem eundem virum attingere prius quàm decennium peregisset, ex decreto vetuit. Tribunitiam verò potestatem adeo perfregit, ac debilitauit, vt ferè ad nihilum redegerit, cùm ex lege prohiberet, qui Tribunatum gessisset, vlterius potestatem habere posse. Quamobrẽ omnes qui gloria aut genere pollebant, Tribunatum in futurum auersati sunt. Neque clarè possum dicere, an Sylla ipsum, vt nunc est, à populo ad Senatum transtulerit.

LEX CORNELIA de iis qui legibus soluuntur.

C. Cornelius Trib. pl. fuit, C. Calphurnio Pisone, M. Acilio Glabrione Coss. Is legem tulit, vt scribit Pedianus, ne quis in senatu legibus solueretur, nisi ducenti adfuissent: néue quis

quis, cum ſolutus eſſet, intercederet, cùm de ea re ad populum ferretur. Nã antiquitus, cùm quis legibus per Senatum ſoluebatur, adiiciebatur. S. C. vt de ea re ad populum ferretur: ſed paulatim ferri erat deſitum, réſque in eam conſuetudinem iam venerat, vt poſtremò ne adiiceretur quidem in S.C. de rogatione ad populum ferenda, eáque ipſa S.C. per paucos admodum fiebant. Moré igitur antiquum hac lege, non ſine graui optimatium offenſa, quibus ex hac re non paruus gratificandi locus dabatur, retulit Cornelius. Soluitur autem legibus, cui id permittitur, quod leges prohibent.

LVDO. CHAR.

Cicero in oratione pro P. *Seſtio ait* 12. *tabulis ſancitum eſſe, vt neque priuilegium irrogari liceret, neque de capite ciuis, niſi centuriatis comitiis rogari.* Et *hoc antiquum ius eſt, quo cautum eſſe* Pedianus *in* Ciceronis *oratione pro* C. Cornelio *ſcribit ne quis, niſi per populum legibus ſolueretur.* Is *enim ipſe* Cicero *lib.3. de* Legibus *dicit legem* 12. *tabu. tolere priuilegia: ne de ſingulis hominibus ferri poſſent, niſi fortè centuriatis comitiis, in*

quibus descriptus populus censu, ordinibus, ætatibus, plus adhibere videbatur consilij, quàm fusè in tribus conuocatus. Sed ea Cornelij rogatio P. Seruilio Globulo tribuno ple. absistēte & C. Pisone cōsule vehementer resistē te obtinere nō potuit. Itaque, ita ferre rursus cœpit ne quis in Senatu legibus solueretur, nisi C C. affuissent, néue quis, cum solutus esset, intercederet cum de ea re ad populum ferretur. Hæc sine tumultu res acta est, Nemo enim negare poterat, pro authoritate Senatus esse eam legem: sed tamen eam tulit inuitis optimatibus, qui vel pauci Senatusconsultum facere solebant. Quid autem sit legibus solui, ostendit Dion de Augusto loquens. Iam, inquit, principes aliud sibi ius arrogarunt, quod nulli vnquam Romanorum fuerat antea datum: Vt ipsis liceat, quod voluerint, sunt enim soluti legibus: quod apud Latinos perinde est, ac nulla necessitate legis teneri, sed omni scripto iure exemptum esse.

LEX CORNELIA
De Iure dicundo.

IDem Cornelius aliam legem tulit, multis inuitis, nemine tamen repugnāte: vt Prætores ex Edictis suis Perpetuis

petuis ius dicerent, quæ res gratiam am bitiofis Prætoribus, qui ius variè dicere folebant, minuit, vt tradit Pedianus. Caufa ferendæ legis fuit, quòd Prætores, cùm edicta fua Perpetua haberent, neglectis iis, ipfi quę videbantur edicebant, vnde fiebat, vt fingulis annis noua Edicta proponerentur, cùm femper nouus Prætor nouum edictum proponeret, quæ licentia faciebat vt multa edicta cùm ad gratiam, tum ad lucrum cõfcriberentur, ipfúmque ius Prætorium, quod Honorarium vocant, ob Edictorum varietatem turbaretur. Inde eft, quòd Cicero Edictum Prætoris legem Annuam vocat, actione 3. in Verrem. Quare ne ius ita variè diceretur, quod & litigantibas incommodum, & Prætoribus indecorũ erat, fanxit Cornelius, vt in iure dicundo Prętores Perpetuum Edictum obferuarent. Hoc autem edictum Saluius Iulianus auus Imperatoris Didij Iuliani, Hadriani tẽporibus in vnum collegit, atque in certos Titulos digeftum interpretatus eft, vt fcribit Eutropius, & meminit Imper. in l. 2. C. de veteri iure enucleando. Tanta autem fuit Edicti Perpetui au-

thoritas, vt si ex eo aliquid decernatur, quò minus id fiat, non permittatur appellare.l.finali.ff.de Appellationibus recipiendis vel non.

LVD. CHAR.

Solebant Romæ prætores,in prouinciis præsides inito statim magistratu multis variisq; de rebus edicta proponere,secundum quæ toto anno ius redderent : quæ annua erant,vt etiã annui magistratus. Eorum enim initium & finem afferebant Cal. Ianu. Sed Cornelius legem tulit vt prætores ex edictis suis perpetuis ius dicerent : cuius hanc fuisse sententiam arbitror, vt antiquorum prætorum edicta ad successores transirent, æternáque & perpetua essent, vt expectandum populo non esset à nouo prætore nouum edictum : sed ipse ea tanquam perpetuas leges obseruaret. Omnia edicta iussu & authoritate Adriani Imper. Saluius Iulianus in ordinem digeßit, libris nonaginta nouem complexus quicquid annis quingẽtis (tot enim anni à primo prætore Sp. Furio Camillo vsque ad eius tempora numerari possunt) edixerant prætores.

LEX

LEX FVRIA Teſtamentaria.

FVria Lex de Teſtamentis ad ius ciuile pertinuit, qua legandi licentia, quæ ex XII, tabularum iure proueniebat, reſtricta eſt. Nam ex eo iure vel totum patrimonium in legata erogare licebat, quippe in quo ita cautum eſſet, Vt quiſque legaſſet ſuæ rei, ita ius eſto. Quare omninò modus imponendus erat legatis, ipſorum maximè Teſtatorum gratia, ob id, quòd plerunque inteſtati moriebantur, recuſantibus ſcriptis hæredibus pro nullo, aut tenui lucro hæreditates adire. Inſtitu. de lege Falcidia in principio. Theophilus in Græcis Inſtitutionibus, hac lege conſtitutum fuiſſe tradit, ne cui plus quàm mille nummi, ſiue vt ipſe ſcribit, χίλια νουμίσματα legari poſſent, alioquin eius, quod amplius legatum eſſet, quadruplum reſtitui debere. Tulit hanc legem C. Furius tribunus plebis, vt tradit Cicero pro Cornelio Balbo.

LEX FALCIDIA.

CVm Lex Furia parum ſufficere ad conſummationem rei teſtamentatariæ videretur, lata eſt lex Falcidia, qua cauetur, ne plus legare liceat, quàm dodrantem totorum bonorum, id eſt, vt ſiue vnus hæres inſtitutus ſit, ſiue plures, apud ipſum eóſue pars quarta remaneat. Verba legis Falcidiæ, quibus legatorum modus cõſtituitur, ſunt hæc ex ſecundo capite. Quicunque ciuis Romanus poſt hanc legem rogatá Teſtamentum faciet, is quantam cuique ciui Romano pecuniam iure publico, dare, legare volet, ius poteſtáſque eſto: dú ita detur legatum, ne minus, quàm partem quartam hæreditatis ex eo teſtamento hæredes capiant. Eis quibus ita datum legatúmue erit, eam pecuniam ſine fraude ſua capere liceto, íſque hæres, qui eam pecuniam dare iuſſus, damnatúſue erit, eam pecuniam debeto dare, quam damnatus eſt. Hactenus verba legis poſuimus, vt liquidius appareret, in quam ſentẽtiam lata eſſet. Cæterum Euſebius in Chronicis ſcribit, latum ita fuiſſe, vt quarta pars tum demum hæredibus

redibus ſupereſſet, ſi quatuor aut minus eſſent. Quod equidem in Iuriſconſultorum libris nuſquàm me legere memini. Sed & Dion celebris hiſtoricus lib. 48. Falcidium ſub Auguſto legem tuliſſe ſcribit, vt hæredibus ſcriptis liceat quartam hæreditatis partem retinere, reliquum omittere, ſi grauati ſint. Atqui ex iure noſtro vtique hæres, niſi totam hæreditatem agnoſcat, non admittitur. Ait enim Paulus in l. 1. ff. de acquirenda hæreditate: Qui totam hæreditatem acquirere poteſt, is pro parte eam ſcindendo adire non poteſt. Et Vlpianus ait: Neminem poſſe quaſdã partes repudiare, quaſdam agnoſcere, etiamſi ex pluribus partibus in eiuſdem hæreditate inſtitutus ſit. Sed Euſebium & Dionem diuerſum ab hoc profeſſionis genus facilè tuetur, vt eis ignoſci non ſolùm poſſit, ſed etiam debeat. Tulit autem legem C. Falcidius tribunus plebis, iis temporibus, quibus Triumuiri reipublicæ conſtituendæ Cæſar, Antonius, & Lepidus dominabantur, authore eodem Euſebio & Iſidoro in c. Quædam. ij. diſt.

LVD. CHAR.

In restituenda hac lege Falcidia elaborarunt plerique. Ea doctorum quorundã Iurisconsultorum fuit coniectura: vt eius quatuor capita fuisse arbitrati sint. Equidẽ duo tantum à Paulo referri obseruaui. Primũ caput non tam fuit à Falcidio Tribuno plebis inuentum, quàm ex legibus 12. Tab. restitutũ, quod quia variè legitur, ipsum vt in manuscriptis codicibus scriptum inueni, subiicere volui. Qui ciues Romani sunt, qui eorũ post hanc legẽ rogatam testamẽtum facere volet, quam pecuniã, quásq; res, quibúsq; dare legare volet, ius potestásq; esto. Secũdo capite constitutũ est, vt ita detur legetur, ne minus, quàm quartã partẽ hæreditatis ex eo testamento hæredes capiant. Sed ex interpretatione, hoc statutũ est vt Falcidiã sibi de imminutione legatorũ hæres retineat, cõstante nihilominus testamento. Si enim lex voluerit testatorem quartã partẽ totius hæreditatis hæredibus relinquere, cẽsetur eis permisisse, vt eã sibi non relictã retineant. Vnde quartũ quod à quibusdã subiicitur caput, ab iis translatũ in legẽ videtur. Tertiũ autẽ secundo tribuit Paulus, quod vult legatariũ, quod sibi ita datum legatum erit, sine fraude habere. Mouet me nostrorũ Iurisconsultorũ authoritas; nec dissentit Caius si rectè eius verba inspiciantur.

LEX FVSIA CANINIA.

LEge Fusia Caninia certus modus cõstitutus fuit in seruis Testamento manumittendis, quam Iustinianus Imperator in fauoré libertatis, cui iniquior videbatur, sustulit. Hæc est nimirum lex Fusia ista, cuius & Cicero actione tertia in Verrem meminit.

LEX FAVIA DE PLAGIO.

LEx Fauia contra Plagiarios lata est, qua cauetur, vt liber, qui hominem ingenuum, vel libertinum inuitum celauerit, in vinculis habuerit, emerit sciens, dolo malo: quíue in earum qua re socius erit: quíque seruo alieno, seruæúe persuaserit, vt à domino, domináue fugiat, vel eum, cámue inuito vel insciente domino, domináue celauerit, in vinculis habuerit, emerit sciens, dolo malo, quíue in ea re socius erit, pœna legis teneatur, inquit Callistratus in l. Non statim. ff. ad legem Fauiam. Pœna autem huic legi primùm pecuniaria cõstituta fuit, quę deinde in vsu esse desiit. Nanque in hoc crimine deįecti pro

delicti modo coërcentur, & modò gladio feriuntur, modò in metallum damnantur. l. finali. C. ad legé Fauiam. Meminit huius legis Cicero pro Rabirio Perduellionis reo, & Iurecósulti in l. 1. ff. de fugitiuis, & l. Merito. ff. pro socio. Quis autem eam tulerit, incertum est. Sed ne de nomine quidem satis cóstat, cùm eam alij Fauiam, alij Fabiam, alij Flauiam appellent.

LVD. CHAR.

De hac lege nihil aliud, in antiquis monumentis scriptum inueni, quàm Q. Fabio Labeone & M. claudio Marcello consulibus, anno vrbis conditæ 571. acerbam legẽ aduersus eos latam fuisse, qui hominem ingenuũ vel libertinum inuitum celauerint, vel dolo malo emerint nolentes eum soluere, aut seruum alienũ seruámue, vt à domino fugeret induxerint.

LEX GABINIA TABELLARIA & Reliquæ leges Tabellariæ.

POpulus Romanus suffragium primò voce tulit, cùm in magistratibus mandandis, tum in iudicandis reis, legibúsque

legibúsque sanciendis, vel abrogandis. Sed cùm hac ratione suffragandi obnoxius optimatibus videretur, data est populo Tabella, quæ vt inquit Cicero pro Plancio, frontes aperit hominum, mentes tetigit, eámq; libertaté dat, vt quod velint faciant, promittant autem quòd rogantur. Erant autem Tabellæ istæ ceræ illitæ, in quibus puncta scribebantur, quæ vocalis suffragij vicem obtinebât. Vnde etiam Cic. pro Murena & Plancio puncta pro suffragiis vsurpauit.

Cæterùm leges tabellariæ quatuor latæ sunt, vt scribit Cicero libro tertio de Legibus. Ex his prima est Gabinia, quã tulit Gabinius homo sordidus, & ignotus, Cn. Calphurnio Pisone. M. Popilio Lenate Coss. Vt comitiis, quibus magistratus crearentur, Populus non voce, sed Tabella suffragium ferret. Et quò id liberius esset, cautum est: Ne quis inspiceret Tabellam, ne rogaret, ne appellaret, ita ab omni parte liberũ iudicium suum in magistratibus creandis populus habebat.

Secuta est bienrio pòst Cassia, vti in iudiciis populi de damnando vel absoluendo reo, quemadmodum & in creã- *Lex Cassia.*

dis magiſtratibus, tabellare ſuffragium eſſet. Hanc autem Legem tulit L. Caſſius, homo nobilis, quem Cicero in Bruto ſcribit multum potuiſſe, non eloquentia, ſed dicendo tamen, hominémque fuiſſe eum non liberalitate, vt alij, ſed ipſa triſtitia & ſeueritate popularẽ.

Lex Caſſia. 61

Lata eſt lex M. Aemilio Lepido Porcina, & C. Hoſtilio Mancino Conſulibus, aduerſante Lepido Conſule, & Tribuno plebis L. Anitio Briſone. Pedianus in ſecundam actionem in Verrem, videtur de pluribus legibus Caſſiis loqui, Inde ſunt, inquit, leges Caſſiæ tabellariæ, de ſuffragiis liberè ferendis, non voce, ſed tabella. Meminit etiam Cicero pro Seſtio, & in libro de Amicitia, quibus in locis indicat, magno Patrum dolore has leges latas eſſe, cùm prudentioribus neutiquam videretur è Repub. eſſe, tabellæ licentiam populo committi.

Lex Papyria.

Tertia Lex eſt Papyria, quam tulit Carbo ſeditioſus atque improbus ciuis, de iubendis & vetandis legibus. Cùm verò ſua lege Caſſius perduellionis iudiciũ excepiſſet, quòd ei ſcilicet iniquũ eſſe videretur, in ciuis Romani, vitæ bonorúmque

norúmque omnium diſcrimine, tabellarum licentiæ locum dari, dedit huic quoque iudicio Cœlius Tabellam, atque ita vocis ſuffragium penitus ſublatum eſt. Cæterùm, cùm ſuffragia ablata à populo, iúſque creandorum magiſtratuum Tiberius Princeps, authore Tacito, ad Senatũ tranſtuliſſet, etiã Senatus, cùm antea vocali ſuffragio vteretur, circa Traiani tempora per tabellam magiſtratus creare cœpit. In tabellis tamen Senatoriis non puncta, ſed ipſa Candidatorum nomina ſcribebantur. Noua tamen hæc ratio nõ diu in Senatu manſit, ob ſingularem quorundã impudentiam atque petulãtiam, de qua re plura ſcribit Plinius libro epiſtolarum quarto & quinto ad Maximũ. Dicũtur autem apud authores ſuffragia illa Tabellaria etiam Clancularia, ſeu Tacita: Vocalia verò Manifeſta, quòd illa clã, hæc autem palàm fierent.

Lex Cœlia.

LEX GABINIA DE Piratis perſequendis.

A. Gabinius tribunus plebis legem tulit, vt Pompeio bellum piraticũ

decerneretur. De qua lege ita ſcribit Paterculus libro ſecundo: Conuerterat in ſe Cn. Pompeij perſona totũ terrarum orbem,& per omnia maiore vi habebatur,qui cùm Cos. perquàm laudabiliter iuraſſet,ſe in nullam Prouinciam ex eo magiſtratu iturum , ídque ſeruaſſet,poſt biénium A. Gabinius tribunus plebis legem tulit , vt cùm belli more, non latriciniorum , orbem claſſibus, non iam furtiuis expeditionibus Piratæ tenerent, quaſdámq; etiam Italiæ vrbes diripuiſſent, Cn. Pompeius ad eos opprimendos mitteretur, eſſétque ei imperium æquum in omnibus Prouinciis cũ Proconſulibus vſque ad quinquageſimum miliarium à mari. Hactenus Velleius , & plura alia Plutarchus in vita Pompeij . Hic eſt autem ille Gabinius,qui Conſul cum Piſone fuit,atque ex coſulatu Prouinciam Syriam adeptus, Regem Ptolomæum in regnum reſtituit pulſo Archelao Cappadoce. Notiſſimum etiam inimicitiis Ciceronis, & ſingulari fauore Pompeij. Lata eſt autem lex, L. Metello & Qu. Martio Conſulibus.

LEX

LEX GABINIA
De Fœnore.

IDem Gabinius legem de fœnore tulit, qua prouinciis ære alieno oppressis prospexit, Cicero libro sexto ad Atticum: Salaminj cum Romæ versurã facere vellent, nõ poterant, quòd lex Gabinia vetabat. Et in eadem epistola: Audio omninò Scaptium pœnitere, nam quòd S.C. esse dicebat, vt ius ex Syngrapha diceretur, eo consilio factum est, quòd pecuniam Salaminij cõtra legem Gabiniam sumpserant. Vetabat autem Auli lex ius dici de ita sumpta pecunia. Ex his fácilè colligitur, lege Gabinia certum vsurarum modum per Prouincias constitutum, quæ rapacitate Publicanorum ita vexabantur, vt illis nihil ad supremam miseriam deesset. Exẽplo est Scaptius ille, quem in epistolis ad Atticum Cicero quatuor centesimas à Salaminiis exegisse terrore militari, obsessóque & afflicto illorũ Senatu, scribit. Huic autem malo prospexit Gabinius, & sanxit, vt Syngraphæ, quæ contra legem datæ essent, in ius productæ, nihil valerent. Fecerat autem idem etiam an-

tea in Aſia L. Lucullus non ſine graui offenſa Publicanorum, quorũ rapacitati vix maxima atq; opulentiſsima regna ſufficiebant. Sed & Cicero cùm in eam Prouinciam procõſulari Imperio veniſſet, coërcitis publicanis ciuitates fœnore obrutas ſubleuauit. Idem poſtea Cæſar fecit.

LVD. CHAR.

Leges de fœnore latas latius refert Zaſius, cùm legem Iuliam de fœnore explicat.

LEX HORTENSIA.

HAnc legem tulit Qu. Hortenſius Dictator. Nam cum plebs Romana, vt inquit Florus, propter æs alienũ, grauéſque atque longas ſeditiones ad vltimum ſeceſſiſſet in Ianiculum, atque ob eã rem in magno timore eſſent Patres, creat⁹ Dictator Qu. Hortẽſius Plebem inde deduxit, legemque tulit, Vt omnes Quirites plebiſcita non minus ac reliquæ leges tenerent. Gellius libro decimoquinto, capite 25. Tribuni, inquit, neque aduocant Patricios, neque referre ad eos de vlla re poſſunt. Ita ne leges quidem propriè, ſed plebiſcita appellantur, quæ Tribunis plebis ferentibus

bus accepta sunt. Quibus rogationibus antea Patricij non tenebantur, donec Qu. Hortensius Dictator eam legem tulit, vt eo iure, quod plebs statuisset, omnes Quirites tenerentur. Et Plinius lib.decimosexto cap.10. Qu. Hortēsius Dictator cū plebs secessisset in Ianiculū, legē in esculeto tulit, vt quod ea iussisset, omnes Quirites teneret. His astipulatur Imp. in §. plebiscitum. Inst. de iure naturali, gentiū, & ciuili. Sed & plebiscita lege Hortensia non minus valere, quàm leges cœperūt. Et Pōponi⁹ in l.2. ff. de origine iuris. Deinde inquit, cùm esset in ciuitate lex 12. Tabularum, & ius ciuile, essent & legis actiones, euenit vt plebs in discordiā cū patribus veniret, & secederet, sibiq; iura constitueret, quę plebiscita vocantur: mox cùm reuocata esset plebs, quia multæ discordiæ nascebantur ex his plebiscitis, pro legibus placuit & ea obseruare lege Hortensia, & ita factū est, vt inter plebiscita & leges, species constituendi interesset, potestas esset eadem Hactenus Pomponius. Hic Hortensius Dictator in ipso magistratu mortuus est authore Floro lib.11. Liuianæ epitomes, & D. Augustino li. de ciuitate dei 3. cap.17.

LVDO. CHARO.

Mihi studiosius Pomponij de origine iuris historiam cum Romanis antiquitatibus conferenti visus est ille cum aliis omnino non conuenire. Nam quod de lege Hortensia scribit, veteri memoriæ consentire non videtur. Non ignoro Florum, Gellium, Plinium (quos noster Zasius refert) Pomponij sententiam confirmare. Sed ex Liuio aliísque maiori fide dignis discordiam, quæ plebem in mõte Ianiculo contra patres excitauit, propter matrimoniorum indignitatem exarsisse accepi: Verùm plebeiis propter Appij, aliorúmque Decemuirorum libidinem à patribus diuisis & in Auentinum profectis (est enim vnus comprehensorum in vrbe collium, ponendis castris valdè oportunus) primos consules à populo centuriatis comitiis creatos, L. Valerium & M. Horatium qui eam legem tulerunt legisse memini. Dionysius Halicarnasseus (cuius verba sic latina reddidi) Primi autem (inquit) imperium à populo centuriatis comitiis acceperunt, L. Valerius Potitus, & M. Horatius Barbatus, natura ipsi populares, & maioribus suis in hanc sectam succedentes, qui promissa seruãtes, quæ plebeiis fecerant, cum arma eis deponere persuase-

suaserunt, nempe omnia se plebi vtilia effe-cturos leges sanxerunt centuriatis comitiis, ægrè quidem ferentibus patritiis, sed non audentibus contradicere, cùm alias quasdam, quas non necesse est scribere, tum eam, quæ positas à plebe leges curiatis comitiis, iubebat ex æquo Romanis *omnibus poni, vim eandem habentes eas, quam quæ centuriatis comitiis ferendæ essent.* Eránt*que pœnæ appositæ soluentibus aut transgredientibus legem, mors & bonorum publicatio.* Hæc *lex patritiorum ambiguitates sustulit, quas cum plebeiis anteà faciebant nolentes positis ab eis legibus parere.* Quæ *sequuntur non refero.* Liuius *scribit* L. Valerium *&* M. Horatium *consules per interregem creatos, quia controuersum erat an tenerentur patres plebiscitis legem tulisse centuriatis comitiis, vt quod* Tribuni *plebis iussissent populum teneret.* Quorum *authoritate mihi aliquando visum est errorem in vulg.* Cod.*corrigendum esse, & non legem* Hortensiam, *sed* Horatiam *legendum: meámque coniecturam doctissimorum virorum sententia confirmaui.* Sed *quia non temere à nostri* Pomponij, Gelij, Plinij, *& aliorum historia discedendum existimabam, volui diligentius omnes, qui de* Romanis *antiquitatibus scripserant repetere, atque nullam discordiam*

exagitatam sæpius fuisse, quàm hanc de plebiscitis inueni. Licet enim contra legem patres venire propter pœnas non auderent: ipsi tamen apertam adeò iniuriam toties faciebant, vt ab iis non semel plebeios discessisse contigerit: vt mirum nō sit, si etiam in Ianiculum secesserint, eorúmque reuocandorum causa electus sit Q. Hortensius Dictator. Nam & P. Philo consul anno vrbis quadringentesimo decimo sexto, à collega T. Aemylio Mamerco aduersus rebellātes Latinos Dictator creatus, inter cæteras leges, quas plebi secundissimas, nobilitati aduersas tulit, ut plebiscita omnes Quirites tenerent, constituit. Narrat Liuius lib.8. Diligentis est lectoris propius inspicere. Nam Zasius noster (vt cæteri) Hortensiam legem ab Horatia separat.

LEGES HORATIAE.

POst restitutam Tribunitiam potestatem, quæ ob decemuirale Imperium creari desierat, ac receptam secessione Auentiniana libertatem, creati
305 Coss. L. Valerius. M. Horatius viri populares, ac decemuirali Tyrannidi, infensi, leges pro populo tulerūt, vt scribit Liuius li. tertio. Nam primum omnium cùm veluti in controuerso iure esset, tene-

tenerenúrne patres plebiſcitis, legem Centuriatis Comitiis tulere, vt quod plebs tributim iuſſiſſet, populum teneret. Qua lege tribunitiis actionibus telum acerrimum datum eſt. Hanc autem legem non eſſe obſeuatam argumento eſt lex .Hortenſij, quam in eandem ſententiam iterum ferri opus non fuiſſet, ſi hac patres vti ſtatuiſſent. Aliam deinde Cõſularem legem de prouocatione vnicum præſidium libertatis, decemuirali poteſtate euerſam, non reſtituerunt modò, ſed etiam in poſterum munierunt, ſanciendo nouam legem, Ne quis vllum magiſtratum ſine prouocatione crearet: qui creaſſet, eum ius phàſque eſſet occidi: néue ea cedes capitalis noxæ haberetur. Tertia lex pro Tribunitia poteſtate lata eſt. Vt qui Trib. Pl. Aedilibus, Iudicibus Decẽuiris nocuiſſet, eius caput Ioui ſacrum eſſet: familia ad ædem Cereris, Liberi, Liberæúe venum iret. Eodem etiam anno M. Duellius plebiſcito cauit, qui plebem ſine Tribunis reliquiſſet, quiq; magiſtratũ ſine ꝓuocatione creaſſet, tergo ac capite puniretur. Harũ legũ etiã Dyonyſi⁹ meminit li. 13. Acta ſunt hæc anno

Lex Duellia.

V.C.trecentesimo sexto.

LEX HOSTILIA.

Lege Hostilia permissũ fuit furti agere eorũ nomine, qui apud hostes essent, aut reip.causa abessent, quíue in eorum cuius Tutella esset. §. Preterea. Inst.per quos agere possumus. Actiones quæ ex hac lege prodeunt Cicero lib.1. de Oratore sub persona Antonij Hostilianas vocat. Et credo, inquit, in illa militis causa, si tu aut hæredem aut militem defendisses, ad Hostilianas te actiones, non ad tuam vim, & oratoriam facultatem contulisses. Quis autem hanc legem tulerit, aut quo tempore lata sit, non constat.

LVD. CHAR.

Latam hanc fuisse legem C. Hostilio Mancino & C. Attilio Serrano Coss.anno vrbis 584.ex Romana antiquitate accepi.

LEX HIRCIA.

A.Hircius Cæsaris amicus, qui postea in pugna ad Mutinam Cos.

ceci-

cecidit, legem tulit, qua Pompeiani magiſtratus capere, aut tenere prohibebantur: vt habetur in epiſtola Antonij, quæ inſerta eſt Philippicæ Ciceronis decimæ tertiæ. Huius autem legis authoritatem vehementer eleuat Cicero, qui & ipſe Pompeij partium fuĕrat, earúmque ruinas reſtaurare eo tempore fruſtra moliebatur.

LEX ICILIA.

ICilia lex vna ex ſacratis legibus fuit, quas ſibi populus abiectus antea, & obnoxius, parandi iuris, & conſtituendę Maieſtatis gratia, ſeceſſione in Sacrum montem vt Liuius & Cicero, ſiue vt Piſo & Saluſtius volunt, in Auentinum facta, parauit. Liuius lib.3. ab vrbe condita: placet, inquit, creari Decem viros ſine prouocatione, & ne quis eo anno alius magiſtratus eſſet, admiſcerentúrue plebeij, controuerſia aliquandiu fuit. Poſtremò conceſſum Patribus: modo ne lex Icilia de Auĕtino, aliæque ſacratæ leges tolerentur. Erát autem hac lege iura populi, & Tribunitiæ poteſtatis comprehenſa. Sacratæ autem leges id-

circo dicuntur, authore Feſto, quia illis ſancitum erat, vt ſi quis aduerſus eas feciſſet, ſacer alicui Deorum eſſet, cum familia pecuniáque. In quam ſententiam etiam Cicero pro Cornelio Balbo ſcribit: Primùm Sacroſantum nihil eſſe poteſt, niſi quod populus plebſúe ſanxiſſet. Deinde ſanctiones ipſæ ſacrandæ ſunt, aut genere ipſo, aut obteſtatione & conſecratione legis, aut pœna, cùm caput eius, qui contra facit, conſecratur. Tulit autem hanc legem L. Icilius
298 Tribunus plebis quinque annis ante creatos Decemuiros.

LEX IVNIA ANnalis.

575 LEgem Iuniam Annalem L. Manlio Accideno. Qu. Fuluio Flacco Coss. latam fuiſſe Liuius author eſt lib. xxxi. Eo inquit, anno rogatio primùm lata eſt ab L. Iunio Trib. pl. quot annos nati quenque magiſtratum peterẽt caperent, inde cognomen familiæ inditum vt Annales appellarentur. Ferendæ autem legis cauſam pulchrè indicat Cicero Philippica 5. his verbis: Legibus Annalibus cùm grandiorem ætatem ad

ad cōſulatum conſtituebant, adoleſcentiæ temeritatem verebantur, C. Cæſar ineunte ætate docuit ab excellenti eximiáque virtute progreſſum ætatis expectari non oportere. Itaque maiores noſtri veteres illi admodum antiqui leges Annales non habebant, quas multis poſt annis attulit ambitio, vt gradus eſſet petitionis inter æquales. Itaque ſæpe magna indoles virtutis, priuſquam reip. prodeſſe potuiſſet, extincta eſt. At verò apud antiquos Rulli, Decij, Corui ni, multíque alij: Recentiore autem memoria ſuperior Africanus, T. Flaminius admodum adoleſcentes conſules facti tantas res geſſerunt, vt Po. Ro. Imperium auxerint, nomen ornârint. Quid Macedo Alexander, cùm ab ineunte ætate res maximas gerere cœpiſſet, nónne tertio & trigeſimo anno obiit, quæ eſt ætas noſtris legibus decem annis minor, quàm Conſularis. Ex his verbis apparet conſularem ætatem quadraginta trium annorum fuiſſe, vnde etiam Cicero gloriatur ſe ſuo anno Conſulatū adeptū, id eſt, eo anno quo ei primū per leges Annales, petere licuit. Quòd ſi verò aliqs cōputet à Cōſulatu C. Serrani,

& Qu. Cepionis, emergent anni quadraginta tres ad consulatum vsque Ciceronis. Duobus autem annis minor fuit Prætoria ætas, rursus biennio minor quàm Prætoria fuit Aedilicia. Multos tamen legimus his legibus solutos fuisse ex quibus primus fuit Africanus posterior, qui cùm iuuenis ædilitatem peteret, non sine maxima contentione senatus & plebis Consul creatus est, vt scribit Appianus in Libyco. Appellatur autem hæc lex etiam Annaria. Festus lib. I. Annaria lex dicebatur ab antiquis ea qua finiuntur anni magistratus capiendi. Et Lampridius in Commodo. Post hæc venia legis Annariæ impetrata Cõsul factus est. Sed & M. Pinnarium Ruscam legem Annalem tulisse Cicero li. 2. de oratore scribit.

LEX IVNIA NORbana.

LEx Iunia Norbana circa libertinorum statum versatur. Nam ex hac lege libertini qui Latini vocantur instituti sunt, qui viui liberi quidem erant, sed cùm moriebantur inseruilem condi-

conditionem recidebát,& bona eorum iure quodammodo peculij manumiſſores tenebant,cùm ipſi nec teſtamenti factionem , nec alia liberorum Romanorum iura haberent. Huic legi primùm. S.C.Largiano,deinde D. Traiani edicto abrogatum eſt.Poſtremò autem Iuſtiniani Principis conſtitutionẽ tota,ſublata eſt, qua conſtituitur, vt omnes libertini,ſublatis antiquis differentiis, ciues Romani ſint.§. Sed hæc de libertinis.Inſt.de ſucceſſione libertorum. Lata eſt autem lex imperáte Claudio Tiberio à Conſulibus M.Iunio Sillano , & L.Norbano Balbo, poſt natũ ſaluatorẽ noſtrũ Dei filiũ anno viceſimo primo.

LEX IVNIA VELLEA.

LEx Iunia Vellea de Teſtamentis lata eſt,qua cauebatur,vt is qui teſtamentum facturus eſſet,omnes virilis ſexus,qui ei ſui hæredes futuri eſſent cùm naſcerentur,neceſſariò inſtituat. Deinde, ſi quis ex ſuis hæredibus ſuus eſſe deſierit , liberi eius , & cæteri in locum ſuórum,ſui hæredes ſuccedant,ſi in Teſtamento hæredes inſtituti ſint . Multa

præterea in hac lege de teſtamentis ſancita erant diligentius, quàm apud antiquos, ea potiſſimum ratione, ne tam facilè Teſtamenta agnatione, aut quaſi agnatione rumperentur. §. Poſthumum. Inſt. de Exhæredatione liberorum. Atque aſtipulatur Cicero lib. 1. de Oratore dicens: Agnaſcendo rumpi teſtamentum iure antiquo. Quæ deinde pleraque Tribonianus & ſocij eius in Pandectas ſuas paſſim tranſtulerunt. l. Si hereditas. ff. de Tutellis l. Gallus. ff. de liberis & poſthumis.

LVDO. CHAR.

Quis ille Velleus huius legis author fuerit, an idem, qui & ſenatuſconſulti Velleiani, non ſatis conſtat. Verum vtiliſsimam teſtamentis ſcribendis legem tulit. Formulas enim præſcripſit, quibus ne teſtamenta rumperentur proſpicere teſtatores poſſent. Eius duo fuerunt capita quæ Scæuola elegantiſsime cum Galli conſilio interpretatus eſt.

LEX IVLIA MISCELLA.

Legis Iuliæ Miſcellæ ſtudium circa procreationem liberorum verſabatur.

tur. Permittebat enim vxori, vt tametsi vir prohibuisset, & quædam etiam ad hoc reliquisset, ne ad secundas nuptias transiret, si tamen ipsa intra annum iuraret, se liberorum procreádorum causa ad secũdas nuptias progredi, & in mariti ius veniret, & quod relictũ esset caperet. Quod si annus præteriisset, siquidem mulier relictum volebat capere, non aliter id capere licebat, quàm cautionem exposuisset, se ad secundas nuptias non peruenturam. Hanc autem appendicem siue clausulam non ipse Iulius Miscellus adinuenit, verùm Qu. Mutius Scæuola, qui in omnibus, quæ ex facti prohibitione pēderēt, eiusmodi cautiones excogitauit, hanc fortè legi apposuit. Cæterùm cùm iniquum videretur atque naturali æquitati minus consentaneum, ob vile compendium, & periuria ab mulieribus ad secunda vota transeuntibus, fieri & fœminas, quæ adhuc parere, atque rempub. sobole augere possent, à connubiis arceri, promulgauit constitutionem maximus, sapientissimúsque Imperator Iustinianus, qua totã legem sustulit, & mulieribus nullo obstante legis Iuliæ impedi-

mento, liberè ad secundas nuptias transire permisit, qua constitutione visus est optimè & iurisiurandi religioni, & reip. vtilitati prospexisse.

LEX IVLIA, ET RELIquæ Leges ad ius Ciuitatis Romanæ pertinentes.

Lege Iulia Ciuitas vniuerso Latio data est, cùm socij Latini, ob negatam Ciuitatem ingens bellum mouissent, vt tradit Appianus libro primo, & Cicero pro Cornelio Balbo, & Gellius libro quarto, capite quarto, vt autem facilius causa huius belli, legísque ferendæ percipiatur, repetenda est altius ad eam rem pertinens historia, totúmque ius cum Latij, tū Ciuitatis oculis subiiciendum. Princeps igitur & conditor Romanæ ciuitatis Romulus, ab initio statim deuictos populos in ciuitatem recepit, augendæ multitudinis causa: Itaque eo tempore ciues Romani facti sunt Ceninenses, Crustuminij, Antemnates, & deinde ex fœdere Albani. Romuli postea atque Regum authoritate & exemplo nunquàm intermissa est à Romanis

Romanis largitio & communicatio ciuitatis. Dabatur autem Ciuitas apud antiquos duobus modis, cum ſuffragio, & ſine ſuffragio. Qui Ciuitatem cum ſuffragio nanciſcebâtur, æquo iure cum Romanis ciuibus magiſtratus creabant, leges ferebant, iudicia faciebant, in cenſum deferebantur, & ſi volebant, Romæ etiam habitabant, hæreditates atque legata capiebant, ínque libertos patronorum filios in poteſtate habebant, & Iuris connubiorum participes erant. Vtebantur etiam iure Gentilitatis, Adoptionis, Agnationis, Togæ ferendæ, ac in Romanis legionibus militandi, Quæ Iura omnia propria ciuium Romanorum fuerunt. Quibus acceſſerunt deinde Immunitates à ſupplicijs, à Tributis, ab Exactionibus ac multis aliis grauaminibus, quibus Romani ciues non tenebantur. Ius autem Latij, ſiue Latinitas originem habet ex Fædere, ſiue Societate, quod cum priſcis Latinis Romani pepigere. Cùm enim eos magna pugna ad lacum Regillum & deinde ad Veſerim deuiciſſent, in eas conditiones pacem cum iis firmârunt, vt Latini ſuo iure viuerét, atque in bel-

lo milites darent, hoſtéſque communes cum Romanis haberent: In bellis autem atque expeditionibus Romani Latinis Tertias prædę pręſtarẽt: Ipſíque Latini populi Ro. ſocij atq; amici dicerẽtur. In hoc autem multò deterior erat Latinorum cõditio, quòd omnes illorum res pace bellóque ex nutu atque arbitrio Romanorum pendebant. Nam tametſi liberi eſſent, nihil tamẽ publicè decernere ſine aſſenſu Populi Romani audebãt, & ipſis militibus Latinis quoties in expeditionem ibant, Præfectus non ex Latinis, ſed ex Romanis dabatur, cúmque ſuo ſanguine regna ac Prouincias acquirerent, nihil ex iis, præter tertiam prædæ partem, nanciſcebantur. Quas ob res ſæpe conati ſunt Latini, partim precibus, partim minis, ius ſuum in meliorem cõditionem reſtituere, modò ipſum ius Ciuitatis, modò vt alter vtique Conſul ex Latinis crearetur, poſtulantes. Quorum alterũ illis in perpetuum denegatum, alterum tandem ſub hac conditione conceſſum, vt qui ex Latinis ſtirpem ex ſe domi relinquerent, ciues Romani fierent. Horum verborum ſententiam multi circumuenientes,

partim

partim Romanis, partim Sociis iniuriã faciebant. Nã & ne ſtirpem domi relinquerent, liberos ſuos quibuſquibus Romanis, in eam conditionem, vt manumitterentur, mancipio dabant, libertiníque ciues eſſent: & quibus ſtirpes deeſſet, quam relinquerent, vt ciues Romani fiebant. Poſtea his quoque imaginibus iuris ſpretis, promiſcuè ſine lege, ſine ſtirpe in ciuitaté Ro. per migrationé & Cenſum tráſibant. Hac ratione cũ exhauriretur Latiũ, nec facilè tá multis migrantibus Latini milites ex formula dare poſſent, conqueſti apud Senatum impetrârunt, vt C. Claudius Cóſul legem ex Senatuſconſulto de iis ferret: Vt qui ſocij, ac nominis Latini ipſi maioréſue eorum M. Claudio, T. Quintio Cenſoribus, poſtque eos apud ſocios nominis Latini certi eſſent, vt omnes in ſuam quiſque ciuitaté ante calendas Nouembris redirent. Quæſtio, ſi qui ita non rediiſsét, L. Mummio Prætori decreta eſt. Hanc legem Claudiam primam de ſocijs in ſua ciuitate regundis, latam inuenio anno vrbis conditæ quingenteſimo ſeptuageſimoſeptimo. Poſtea verò alia lex Papia de eadé re lata eſt, qua

Lex Claudia.

Lex Papia.

constitutum fuit iudicium,quo socij Latini nominis,omnésque aliæ gentes Romano imperio subiectione, aut societate,vel fœdere affines,ciues suos repeterent,si qui ciuitatem Romanam vsurpauissét.Cicero pro Cornelio Balbo:Iudices cùm præ se ferrent,palámque loquerentur,quid essent de M.Crasso Mamertinis lege Papia repetentibus iudicaturi, Mamertini publicè suscepta causa destiterunt. Idem pro Licinio Archia: Quid cùm cæteri non modò post ciuitatem datam, sed etiam post legem Papiam in earum ciuitatum tabulas irrepserunt.Et Valerius Maximus libro tertio,cap. quarto de M. Perpenna: Cùm interim cuius vita triumphauit,mors Papia lege damnata est. Nanque patrem eius, nihil ad se pertinentia ciuis Romani iura complexum, Sabelli iudicio petitum redire in pristinas sedes coëgerunt. Ex his satis constat in peregrinos,qui sibi ciuitatis ius vsurpabát, lege Papia iudicium datum. Tulit autem legem Papius quidam, paulò ante Gracchana tempora, vt vix de hac loqui videatur Cicero libro tertio Officiorum: Malè inquit.qui peregrinos vrbibus vti pro-

prohibent eósque exterminant, vt Petronius apud patres nostros fecit, Papius nuper. Nam vrbis vsu prohibere peregrinos sanè inhumanum est. Loquitur igitur hìc non de ciuitatis iure, sed de vrbis vsu Cicero.

LVD. CHAR.

Existimaui aliquando legem hanc Papiam, dictam esse à Qu. AEmylio Papo, qui cum C. Fabricio Lucino consul fuit, belli cum Pirrho gesti tempore. Sed quia historia meam non cõfirmabat cõiecturam: probabilius mihi visum est, latam eam fuisse à Caio Papio tribunople. qui tempore belli Socialis claruit. vt testatur Appianus lib. 1. bellor. ciuil. nec me mouet Zasij opinio, qui eam sine authoritate, ante Gracchorum tempora latam esse arbitratur. Mea enim sententia & historia, & veri similitudine probatur: illius enim constitutio, belli Socialis tempori rectè conuenit.

His verò legibus remotos à spe consequẽdæ ciuitatis Socios denuò inflammauit M. Fuluius Flaccus, qui cum in cõsulatu, tũ in triumuiratu agri, lege Sempronia diuidendi, Ciuitatem omnibus Italicis pollicitus est primus, vt scribit Appianus, Quamuis Velleius & Plutar-

chus tradát Tiberiú Gracchú P. Mutio, L. Calphurnio Coss. Ciuitatém Italicis promisisse. Fuluianæ actiones, quoniá in consulatu ipsius perferri nó potuerunt, postquàm ipse priuatus esse cœpit, exarmatæ sunt. Sed cùm eas in triumuiratu suo retractaret, adiuuáte C. Graccho, ambo decreto Senatus interfecti sunt. Destitutos autem hac spe Socios post aliquot deinde annos M. Liuius Drusus Tribunus plebis erexit, is iratus Senatui, qué actionibus suis aduersari sentiebat, ad dandam Italiæ ciuitaté animum adiecit, quo facto, cùm Italorú animos in se conuertisset, atque ingenti stipatus turba è foro reuerteretur, percussus in turba actiones suas vitámque simul deposuit. Hic verò Drusus cùm se magnificè gereret, Sociísque persuasum esset, ipsum vtique quod promiserat præstaturum, magna multitudo ex Latinis fiducia illius viri Romam se contulerat, ob quam causam L. Licinius Crassus, & P. Mutius Scæuola Consules, legem tulerunt, qua sociorum vnusquisque in suæ ciuitatis ius redigeretur, quæstióque in eos cóstituta est, qui se non ciues pro ciuibus gerebát. Cuius rei Cicero pro Cornelio,

nelio, & in eam orationē interpres eius Pedianus authores ſunt. Hæc lex Licinia & Mutia appellatur. Idem Cic. li. 3. Offic. Nam eſſe pro ciue qui ciuis non ſit, rectū eſt non licere, quam legē tulerunt ſapientiſſimi Conſules Craſſus & Scæuola. Fuit autem lex iſta valde auſtera. Neque enim ſolùm ij, qui recens in ciuitatem ſe inſinuauerant, arcebantur, ſed etiam ij qui & nati Romæ erant, & muneribus ciuium fungebantur, ſi maiores eorum iuris Italici fuiſſent, & ciuitatem Romanā non eſſent adepti. Cicero in Bruto de Lyſia: Eſt enim Atticus, quoniam certè Athenis & natus eſt, & mortuus, & omniuum ciuium munere functus, quanquam Timeus eum quaſi Licinia & Mutia lege repetit Syracuſas. Ad eos tamen, qui vel ob legum præmia iu ciuitatem peruenerant, aut ob virtutem ciuitate donati ab imperatoribus erant, lex non pertinuit, vt ſcribit idem Cic. pro Cornelio Balbo. Cæterùm hac lege animi Italicorum ita exaſperati ſunt, vt vniuerſi propemodum ducibus Silone Popedio Herio Aſinio, Inſteio Catone, C. Pōtio Teleſino Samnite, aliiſque viris fortiſ. acerrimiſque à

Lex Licinia & Mutia. 659

Romanis,moto ingenti bello desciue-
rint.In eo cum vehementer premerétur
Romani videréntque defectione Lati-
norum,Marsorum, Samnitiũ,& Picen-
tum,etiã reliquorũ Italiæ populorũ ani
mos labare , ciuitaté lege Iulia primùm
Hetruscis atq; Vmbris,qui nondũ aper-
tè defecerant,dederunt,deinde reliquis
etiam nominis Latini sociis. Quos de-
inde,cùm in octo tantùm tribubus suf-
fragiũ ferrét , in Trigintaquinq; tribus
distribuit Cinna,& post eũ icto cũ Itali
cis populis fœdere , confirmauit Sylla.
Hócq; potissimũ modo Italici ciuitaté
adepti sunt . Cæterũ non in vniuersum
ius Latij abolitũ est, sed passim in Pro-
uinciis ciuitates fuere , quæ eo iure vte-
bátur. Scribit Plinius Vespasianum Au
gustum iactatum procellis reipub. vni-
uersæ Hispaniæ ius Latij tribuisse . Et
Suetonius tradit Diuum Augustũ ple-
rásque ciuitates merita sua in rempubli-
cam allegantes Latinitate vel ciuitate
donasse. Hæc autem vocabula Latinita
tis & ciuitatis: tum demum in desuetu-
dinem abierunt , cum Antonius Pius
Imperator omnes , qui in orbe Roma-
no essent, ciues Romanos esse iussit, vt
tradit

tradit Iurecõſultus Vlpianus in l. In orbe.ff.de ſtatu hominum. Et D. Auguſtinus lib.5.de Ciuitate Dei cap.17. Vnde & Modeſtinus in l.Roma.ff. ad municipalem. Romam communem patriã eſſe ait. Ex ſuperioribus autem legibus oritur reatus Peregrinitatis, quem ſubibant ij, qui ciuitatem Romanam falsò vſurpabant,quibus pœna erat conſtituta,vltimum ſupplicium.Scribit enim in Claudio Suetonius, Claudium eos,qui ſe pro ciuibus Romanis falsò gerebãt, in campo Eſquilino ſecuri percuſſiſſe.

Pertinẽt etiam ad hanc rem aliæ duæ leges, non ita magni momenti, ex quibus prima eſt Apuleia,quem tulit Apuleius Saturninus,qui gratificari volens C.Mario , cuius tum magna erat in rep. potẽtia,ac ſingularis ambitio,legem tulit,Vt in ſingulas Colonias Latinas Marius ternos Ciues Romanos facere poſſet, ſed hac lege nihil actum eſt, vt ſcribit Cicero pro Cornelio Balbo, Altera eſt Cornelia & Gellia, qua poteſtas dabatur Cn. Pompeio Proconſuli in Hiſpaniam ad periculoſum bellum proficiſcenti , ciuitate donandi eos , qui de repu. benè meriti eſſent.Legem tulerũt

L. Gellius Publicola, & Cn. Cornelius Lentulus. Iuliam autem legem tulit L. Iulius Cæsar qui cum P. Rutilio Lupo Consul fuit anno vrbis conditæ sexcentesimo sexagesimo sexto.

LEX IVLIA DE IVdiciis & reliquæ leges Iudiciales.

Res Iudicialis in Romana rep. variè agitata est, magnásque sæpenumero cótétiones ciuiles excitauit, propter Senatorij & Equestris ordinis dissensiones. Itaque plures de hac re leges latæ sunt, quas breuiter perstringemus.

Iam inde igitur ab vrbe condita, in iudiciis dominabantur patres, apúdque eos causæ agebantur, & ij soli erant in consilio Consulibus prætoribúsque, reliquis autem ordinibus nulla ad iudicádum facultas dabatur. Hoc autem ius Senatorio ordini tradiderat Romulus, vt scribit Dionysius Halicarnasseus libro secundo.

LVD. CHAR.

Solebant etiam reges, priuatis iudiciis præ

esse, iúsque postulantibus reddere: vt ex historia Liuij constat. Sed & Dionysius Halicarnasseus refert iniuriarum, quæ quidem maximæ essent, iudicium regibus tribuisse Romulum: quæ verò minores essent Senatoribus permisisse: hoc tamen prouiso, ne qua fraus iudiciis adhiberetur. Seruius autem Tullius priuata iudicia certis iudicibus delegauit, vt secundum leges à se latas ius dicerent.

Nec sanè inter tot seditiones ac tumultus quisquam Patribus hoc iuris eripere conatus est, vsque ad C. Sempronium Gracchum, qui primus infensus Senatui Equestrem ordinem ab eo disiungere meditatus, legem de Iudiciis ad Equites transferendis tulit, nactus occasionem calumniandi Senatus, quòd Iudicia Senatoria largitionem redolere videbantur, vt author est Appianus libro primo de bellis ciuilibus Hoc autem cùm haud frustrà diceretur (multi enim eo tempore Repetundarum rei, qui ob euidentiam & magnitudinem furtorum, & sua & hominum opinione iam condemnati erant, iudicũ pecunia corruptorũ perfidia erãt absoluti)

Senatus verecundia motus, legem ferri passus est. Et ipsa plebs auidè eam accepit, nam ob iudiciorum metum haud parum potentiæ Patrum obnoxia erat, vt scribit Plutarchus in vita Gracchorum.

Legis autem sensus erat, vt trecentis, qui tum erant, Senatoribus sexcenti Equites admiscerentur, authore Floro, qua ratione fiebat, vt Equites bis tantum virium in iudiciis haberent.

Hæc lex ordinum concordiam vehementer afflixit, ciuitatémque, vt ait Varro, bicipitem fecit. Siquidem post multos demum annos, variásque ac sæuas discordias, Marcus Tullius Cicero in cõsulatu Equestrem ordinem Senatorio reconciliauit, profectum se ex eo dictitans, & eius vires peculiari popularitate quærens, vt scribit Plinius. li. 33. cap. 2. Atq; ipse etiã lib. 1. ad Atticũ gloriatur ordinũ concordiam à se esse conglutinatam. Lege autẽ Sempronia Equester ordo annis quindecim sine infamia iudicauit, authore Pediano. Cæterùm anno decimo quinto post Gracchi mortẽ Senatũ in possessionem iudiciorũ restituere conatus est Qu. Seruilius Cepio Cos. Cassiodorus in Chronicis, Qu.

Lex Sempronia.

Seruilio

Seruilio, inquit, & C. Attilio Serrano Consulibus, Cepio Cos. iudicia Equitibus & Senatoribus cõmunicauit. Ex his verbis constat Cepionem non in vniuersum iudicia ad Senatum transtulisse, sed hoc egisse, vt pares vires in iudiciis Senatores & Equites haberent. De hac lege loquitur etiam Cicero lib. 1. de Inuẽtione: Offensum est, inquit, quod eorũ qui audiunt voluntatem lædit, vt si quis apud Equites Romanos cupidos iudicãdi, Cepionis legem Iudiciariam laudet. Idem in Bruto de Scæuola loquens.

Omnibus quidem aliis, inquam, magistratibus, sed Tribunus anno pòst fuit, eóque in rostris sedente suasit Seruiliã legem Crassus. Hãc Crassi pro lege Seruilia orationem Cicero sibi quasi magistram fuisse scribit, in qua ornabatur authoritas senatus. Meminit idem libr. 2. de Oratore & in oratione pro Cluentio. Tacitus præterea lib. 12. his verbis. Claudius omne ius tradidit, de quo toties seditione aut armis certatum fuerat, cùm Sẽproniis rogationibus Equester ordo in possessione iudiciorum locaretur, aut rursus Seruiliæ leges Senatui iudicia redderent. Post damnatum

autem Cepionem, eiúsq; calamitosissimũ exitũ Equiti iudicia restituit C. Seruilius Glaucia, qua lege Equestré ordinem, vt inquit Cicero in Bruto, sibi vehementer deuinxit. Hác legé Glauciam authores vocant, in qua etiam noui hoc erat, vt cõperendinaretur reus, antea verò vel iudicari primò poterat, vel amplius pronũciari, vt inquit Cic. actio. 3. in Verré. Quid sit autem cõperendinatio, quid item, Ampliatio, abundè in eum locum scribit Pedianus. Hac auté potestate iudicandi ita immoderatè abusi sunt equites, vt præter cætera insolenter ac ambitiosè iudicata etiá. P. Rutilium cum iuris scientia celebrem, tũ in omni vita innocentissimum, integerrimúmque virũ cõdẽnarint, quo iudicio totius ciuitatis statũ conuulsum esse Cicero existimat. Quare nõ multò pòst lata est lex Plotia, de qua ita scribit Cicero pro Cornelio. Memoria teneo, cùm primùm Senatores cum equitibus lege Plotia iudicarent, hominem diis ac nobilitati perinuisum Cn. Pompeium causam lege Varia de Maiestate dixisse. Tulit autem eam M. Plautius Sillanus Trib. pl. Cn. Põpeio Strabone, L. Portio

Lex Glaucia.

Lex Plotia.

665

Portio Catone Cõsulibus, secundo anno belli Italici, adiuuantibus nobilibus. Iubebat autẽ lex vt Trib⁹ singulę ex suo corpore quinos denos suffragio crearẽt, qui eo anno iudicarẽt, ex quo fiebat, vt Senatores quoq; ĩ eo numero essent, & quidã etiã ex ipsa Plebe. Hãc legẽ statim cõsecutũ est bellũ ciuile atrox, atq; multiplex, in quo iudicia omnia omissa esse legésq; tacuisse Cicero in Bruto, vt suprà etiã diximus, author est. Quãobrem L. Sylla, recuperata rep. quæ multis cõscissa vulneribus, acribus remediis opus habebat, cum cæteras eius partes, tum etiã iudicia cõstituit. Itaq; lata Cornelia lege primũ omniũ iudicia Senatui reddidit, atq; Equites è iudicũ numero omninò sustulit, abrogatis Sẽproniis legibus, ex quib⁹ tamẽ aliqua in suã Corneliam transtulit, quare etiam Cic. pro Cluentio dicit, eam quæ tunc Cornelia fuerit, olim Sẽproniã fuisse. Eadẽ lege cautũ fuit, Ne quis plures quàm tres iudices reiiceret, vt scribit Cicero actio: in Verrem 4. Reiectio autem idcirco dicitur, quòd cùm multi iudices à Prætore in Consilium conuocandi essent, necesse erat eos primùm ex Decuriis

Lex Cornelia.

Senatorum Equitúmque conſcribi: deinde in vrnam ſortitò mitti, vt de pluribus neceſſarius numerus confici poſſet. Tertiò, id eſt, poſt vrná, permitti accuſatori ac reo, vt ex illo numero reiicerét, quos putaſſent ſibi aut inimicos, aut ex re aliqua incommodos fore. Modum igitur Reiectionibus conſtituit lex Cornelia, ne plus quàm tres reiicere liceret. Eadem lex optioné dabat reo clàm an palàm de ſe vellet iudicari, id eſt, voce an per tabellam. Cicero pro Cluétio: Cùm in cóſilium iri oporteret, quæſiuit ab eo C. Iunius Quæſitor ex lege illa cornelia, quæ tùm erat, clàm an palàm de ſe Sententiam ferri vellet. Cùm autem decem annis ex lege Cornelia iudicaſſent Senatores, atq; munera ſumma cum infamia ac turpitudine à reis accepiſſent, lata eſt lex Aurelia, quam tulit M. Aurelius Cotta, homo, vt Cicero ait, nobiliſſimus, qui tum Prætor erat, authore Floro lib. nonageſimo ſeptimo Liuianæ Epitomes. Hic autem cotta tribus ordinibus iudicia commiſit, Senatoribus, Equitibus, & Tribunis ærariis, qui & ipſi de corpore Romanorum Equitũ erant, authore Pli. lib. 33. cap. 2.

Lex Aurelia.

Vel-

Velleius li.2. Per idẽ, inquit, tẽpus Cotta iudicandi munus quod C. Gracchus ereptum Senatui ad equites, Sylla ab illis ad Senatũ transtulerat, æqualiter inter vtrũque ordinem partitus est. Idem verò antea tentauerat M. Liuius Drussus, cuius tamen leges citò interierunt. Lege Aurelia per annos, circiter decem & sex iudicia penes illos ordines permanserũt, cùm non multo post legem latam, vt dictum est, M. Cicero Senatui equestrẽ ordinem reconciliasset. Deinde autẽ Põpeius Magnus in secũdo consulatu legẽ & ipse Iudicialẽ tulit, vt scilicet ex amplissimo Censu aliter atq; antea lecti iudices, æquè tamẽ ex illis tribus ordinibus iudicarent, huius legis Iudiciarię meminit Cicero in Pisonẽ. Sed paulò pòst idem Pompeius in illo celebri consulatu tertio iudiciariam legem vehementem atque acrem tulit, in qua de ordinibus qui tum iudicabant nihil mutauit, ipsam autem iudiciorũ formã vehementer circuncidit, Iubebat enim lex teste Asconio, vt priusquã causa ageretur testes per triduum audirẽtur, dicta autem eorũ Iudices cõfirmarent: quarta die adesse omnes in diem posterum iu-

Lex Pompeia.

berētur ac corā accuſatore ac reo, pil'ę in
quibus iudicū nomina inſcripta eſſent,
æquarentur. Deinde rurſus poſtero die
ſortitio iudicum fieret vnius & ſeptua-
ginta, qui numerus cùm ſorte obtigiſ-
ſet, ij protinus ſeſſum irent, tum ad dicé
dum accuſator duas horas, reus tres ha-
beret, codémque die illo res iudicare-
tur. Prius auté, quàm ſententia ferretur,
quinos ex ſingulis ordinibus accuſator,
totidé reus reiiceret, ita vt numerus Iu-
dicū relinqueretur quinquageſimus &
vnus. Huiuſmodi igitur lex Pompeia
fuit, quæ, vt ex Aſconio colligere licet,
magis quia Pōpeij potentiæ reſiſtere ne
mo audebat, quàm quòd è repub. ma-
gnopere videretur, accepta eſt. Ipſi qui-
dem eloquētiæ pernicioſa ac propemo-
dum exitiabilis fuit. Nam poſt hanc le
gem latā omnis penè Oratorum digni-
tas ac contētio collapſa eſt, cùm maxi-
morum Oratorū facūdia intra tam pau
carum horarum fines eſſet incluſa, quam
indignitatem etiam cōmemorat Cicero
in Bruto his verbis: Maximè verò per-
ſpecta eſt vtriuſque noſtrum exercitatio
paulò antequàm perterritum hoc armis
ſtudium Brute noſtrum cōticuit ſubitò
&

& obmutuit, cùm lege Põpeia ternis horis ad dicendum datis, ad causas similimas inter se vel potius easdem noui veniebamus quotidie, quibus quidem causis tu etiam Brute præsto fuisti, compluresque & nobiscũ & solus egisti. Armis autem perterritum hoc studium idcircò Cicero dicit, quòd Pompeius, cùm M. Cœlius Trib. plc. pertinacius in legem inueheretur, eò processit, vt diceret, si coactus esset, se armis remp. defensurũ. Milonianum præterea iudicium, quod primum hac lege lata exercitum est, circumpositis armatis sepsit, ne cuiq; integrum esset contra legem aliquid vel dicere, vel facere. Sed & Tacitus tantum Romanæ eloquentiæ casum deplorat in Dialogo de Oratoribus: Trãseo, inquit, ad formam & consuetudinem veterum iudiciorum, quæ etsi nũc arctior est, ita tamen eloquentiam tantò illud forum magis exercebat, in quo nemo intra paucissimas horas perorare cogebatur, & liberę cõperendinationes erãt, & modum dicendi sibi quisq; sumebat, & numerus neque dierum, neque patronorum cauebatur. Primus tertio cõsulatu Cn. Pompeius astrinxit, imposuítque

veluti frenos eloquentiæ, ita tamen, vt in foro omnia, & legibus omnia apud Prætorem gererentur, apud quos quantò maiora negotia exerceri solita sint, quod maius argumentum est, quàm quòd causæ Centumuirales, quæ nunc primum obtinent locũ, adeò splendore reliquorum iudiciorũ obruebãtur, vt neque Ciceronis, neq; Cęsaris, neq; Bruti, neq; Cœlij, neque Calui, non denique vllius Oratoris magnus liber apud Cẽtũuiros dictus legatur. Hactenus Tacitus. Selegerat etiam Pompeius trecentos sexaginta Iudices, quorum meminere Cicero libro octauo ad Atticum, & Paterculus libro secundo.

Lex Iulia Post legem Pompeiam lata est lex Iulia, quam tulit Cæsar Dictator, qua lege Iudices ad duo genera redegit, Senatorij & equestris ordinis, Tribunos ærarios, quod tertium erat, sustulit, vt author est Suetonius in Cæsare. Multa prætęrea huius legis capita fuerunt, de ipsorum iudicum ætate, dignitate, & conditione de forma & consuedine iudiciorum publicorum & priuatorum, Quæ omnia in antiquis Iurisconsultorum libris comprehensa opera Tribo-

niani

niani abolita sunt. Meminere tamen huius legis Vlpianus in l. Cósensisse. ff. vbi quis agere vel conueniri debeat. Callistratus in l. Cum lege. ff. de receptis arbitris. & Modestinus in l. Vnica. ff. de Ambitu. & Gellius lib. decimoquarto. ca. ij. his verbis: Atque in rerum quidem diffusionibus, comperendinationibus, & aliis quibusdam legitimis in rebus ex ipsa lege Iulia, & ex Sabini Massurij, & quorumdam aliorum Iurisperitorum commentariis commoniti & adminiculati sumus. Post obitum autem Cæsaris Antonius Consul Iudiciariam legé ferre conatus est, qua in tertiam Decuriam, quæ Tribunorum Aerariorũ fuerat, Centuriones atque Alaudas coniicere decreuerat, de qua lege plenius scribit Cicero Philippica prima. Sed ille prius hostis iudicatus est, quàm lex fuerit perlata. Quæ autem postea de iudiciorum ratione sancita sunt, Constitutionum nomine compræhenduntur.

LEX IVLIA DE VI.

VIs secundum Iurisconsultos duplex est, Publica & Priuata. Vis pu-

blica dicitur, cùm ab armatis violentia committitur. Vis autem priuata quæ fit sine armis. l. Hos accusare. ff. de accusationibus & inscriptionibus. De Vi publica primùm dicem9. De ea igitur duas leges latas inuenio, Plautiam & Iuliam. Vtriusque mentio fit in l. Non solùm. ff. de Vsucapionibus. & in §. furtiuæ. Inst. eod. titulo. Vbi dicitur rerum Vi possessarum vsucapionem lege Iulia & Plautia inhiberi Cæterùm antiquior est Plautia, quæ videtur eo tempore lata fuisse, quo M. Lepidus, & Qu. Catulus Coss. perniciosas discordias inter se inuicé alebant. Cicero pro Cœlio: De Vi quæritis, quæ lex ad Imperium, ad Maiestatem, ad statũ patriæ, ad salutem omnium pertinet: quã legem Qu. Catulus armata dissentione ciuiũ reip. penè extremis temporibus tulit: quæque illa lex sedata flamma cousulatus mei, fumantis reliquias coniurationis extinxit. Ciceronem autem post consulatum, demandata ei extra ordiné in coniuratos quæstione, Iudicium hac lege Plautia in eos exercuisse etiã Salustius ei in inuectiua obiicit. Tenebantur autem ex lege Plautia omnes qui armati Senatum obsedissent,

Lex Plautia.

ſediſſent, magiſtratibus vim attuliſſent, rempublicã oppugnaſſent, ex qua parte hæc lex cum lege Maieſtatis coniuncta fuit. Item ſi quis cũ telo in publico fuiſſet, aut pugnæ cauſa loca ſuperiora occupaſſet, alieníſue ædibus ſaxis, ignibus aut ferro cladem intuliſſet. Præterea ex S.C. Sodalitates & Decuriati, qui comitia & iudicia turbabant, vt author eſt Cicero pro Cælio, & de Reſponſis Aruſpicum, & lib. ſecundo epiſtolarũ ad Qu. fratrem. Pedianus præterea in Milonianam. Ex hac igitur lege ante legẽ Iuliam Romæ iudicia exercebantur de Vi publica, vt teſtatur Cicero lib. iiij. ad Atticum. Et Saluſtius Catilinam ait lege Plautia interrogatũ fuiſſe ab L. Paulo. Tuliſſe autem legem arbitror Plautium ſiue Plotium tribunũ pl. ex authoritate Qu. Catuli Cos. qui eo tempore Vrbi cõtra Lepidi furorem præſidebat, & in eos potiſſimũ, qui remp. vnà cum Lepido tum oppugnabant. Rogatio autem Plotia, cuius Suetonius in Cæſare, item Gellius meminere, qua quibuſdã, qui Lepidi partium poſt mortem ei9 ad Sertoriũ confugerãt, reditus confectus eſt, nihil huc pertinet. *Rogatio Plotia.*

LVD. CHAR.

Nulla ex historia verbũ vllum de Plautio, siue Plotio, tribuno pleb. quẽ tempore seditionis quæ sub Lepido fuit legem Plautiam tulisse arbitratur Zasius, colligere potui. Legi Liuium, Appianum, Eutropium, Florũ & alios, qui eius seditionis meminerũt, sed eos de Plautio nihil scribere inueni, quem tamẽ non omisissent, si legem illam, memoria dignam rogasset. Equidem ex Romanis antiquitatibus accepi. L. Aemylio Manuerco Priuernate, & Cn. Plautio Deciano Coss. latam fuisse legem de re vi rapta non vsucapienda, & alias leges de vi publica, quæstionibúsque publicis. Et certè cùm Cicero Latam fuisse legem de vi, Qu. Catulo Lepidi collega armata dissentione ciuium dicat: non est, verisimile eam nomen ab alio accepisse: vt probabilius sit diuersas eas leges fuisse.

Iuliam autem legem de Vi tulit C. Iulius Cæsar Dictator, qua tenentur ij, qui quocũque modo vim armatam aut publicè aut priuatim attẽtauerint, eiúsque rei ergò arma aut homines coëgerint, nec solum vis, sed etiam dolus malus hac lege vindicatur, vt si quis dolo malo

malo fecerit, quò minus iudicia tutò exerceantur, aut iudices, vt oportet, iudicent. Nonnunquam etiam dignitas personarum facit, vt in eas etiam ſine armis vis publica committatur, vt ſi quis legatos, oratores, comitéſue eorum pulſauerit, aut iniuria affecerit. Item ſi quis cùm imperium poteſtatémve haberet, ciuem Romanum aduerſus prouocationē læſerit, vt habetur per totum titulum. ff. ad legem Iuliam de Vi publica. Diligēter etiam cautum erat de Teſtimoniis, ne hac lege in reum teſtimonium dicere liceat ei, qui ſe ab eo, parentéue eius liberauerit, quíue impubes erit, qui eorum in integrum reſtitutus non erit, cū iudicio publico damnatus eſſet, qui in vinculis cuſtodiáque publica erit, quíue ad beſtias vt depugnet, ſe locauerit: quíue palàm quæſtum fecit, fecerítue: quíue ob teſtimonium dicendum vel non dicendum pecuniam accepiſſe iudicatus vel conuictus erit. l. Teſtium. §. lege Iulia. ff. de Teſtibus. Conſtitutum etiam erat, ne quis de vi damnatus prouocaret ad populum, quam clauſulam poſtea M. Antonius lata lege immutare conatus eſt, atque ob id à Cicerone in Phi

lippicis meritò repræhéditur. Nominatim præterea cautum erat, ne is, cui obtigisset exercitio, possit eam si proficiscatur mádare. l. quæcunq;. ff. de eo cui mádata est Iurisdictio. l. Sed & partus. ff. quod metus causa. Damnato aút de vi, aqua & igni interdicebatur, bonáq; ei⁹ publicabantur, vt scribit Cic. Philippica prima, & in epistolis ad Brutum. Et Vlpianus in l. Qui dolo. ff. ad legem Iuliá de Vi publica. Quamuis Imperator in. §. Item lex Iulia. Inst. de publicis iudiciis, pœnam ei, qui armatam vim commisisset, deportationem ex hac lege constitutam fuisse dicat. Præterea sic damnati non lugebantur. l. Minimè. ff. de religiosis. Hactenus de vi publica. Núc pauca de priuata. Lege Iulia de vi priuata tenentur, qui côuocatis hominibus vim fecerit, quò quis verberetur, aut pulsaretur, item cùm cœtú aliquis & côcursum fecisse dicitur, quò minus quis î ius produceretur, & si quis aliquem ex agro suo hominibus congregatis sine armis deiecerit. Præterea ex S. C. Volusiano, qui improbè coëunt in alienam litem, vt quicquid ex condemnatione in rem ipsius redactum fuerit, inter hos

Al. Exercitatio.

com

communicaretur. De vi autem priuata damnatis pars tertia bonorum publicatur, ipsique infames fiunt.

LEX IVLIA
Maiestatis.

PRiusquam de legibus ad Maiestatem pertinentibus dicamus, operæ precium facturi videmur, si, quid & cuiusmodi fuerit apud antiquos Maiestatis crimen, & ex quibus delictis nasci consueuerit, ostendamus. Maiestatem igitur Victorinus Ciceronis interpres, amplitudinem & magnificentiam esse ait, in qua ius totius ciuitatis consistit. Hæc autem olim in populo esse dicebatur, quemadmodum authoritas in Senatu. Minuere igitur Maiestatem est, vt inquit Cicero libro secundo de Inuentione, de dignitate aut amplitudine, aut potestate populi, aut eorum, quibus populus potestatem dedit, aliquid derogare. Ex his verbis colligitur, Maiestatis crimen partim in ipsum populum, partim in magistratus cõmitti. Populi Maiestatem minuit, si quis exercitũ Po. Ro. tradidit, vt inquit Cicero libro secundo de Oratore: aut si legioné

vel exercitum iniussu Populi aut Senatus solicitauerit, delectúmue habuerit: vt idē Cicero pro Cluentio scribit, & Martianus in l. lex duodecim tabularum. ff. ad legem Iuliam Maiestatis. Item si quis ptestate atque imperio præditus exercitum extra suam Prouinciam iniussu Populi obduxisset authore eodem Cicerone in Pisonem. Vnde & Fabius ille Maximus inuidiosè P. Scipioni, qui Proconsul ex Hispania ad regem Syphacem societatis coëundæ causa nauigauerat, obiicit quòd prouincia & exercitu relicto sine lege, sine S. C. duabus nauibus Pop. Ro. Imperator fortunam publicam, & Maiestatem Imperij, quæ in capite eius periclitabatur, commisisset, vt scribit Liuius lib. 28. Maiestatis etiam crimine cōpræhendebatur si quis rempublicam sua culpa malè gessisset, atq; exercitum amisisset. Exemplo sunt Cn. Fuluius, & Qu. Cepio, quorum alter Punico secūdo, alter Cimbrico bello exercitum amiserat. Huc refertur etiā crimen imbelliæ, & stationis desertæ, authoribus Suida, Suetonióque in vita Augusti, & Martiano in suprà allegata lege. Præcipuè verò ad hoc crimen pertinuit

tinuit, si quis regnum affectasse conuictus fuisset, aut reip. occupandæ cõsilia iniisset, in qua causa olim fuerunt Sp. Cassius, M. Manlius, Sp. Melius. Item si qs seditionib9 populũ exagitauisset, aut opera sua dolóue bellũ populo conflasset, Exemplũ est in Cn. Norbano, propter quẽ lex Apuleia lata est, & in vniuersa nobilitate, cuius opera bellum sociale conflatũ fuisse videbatur, quæ causa fuit legis Variæ ferendæ, de quib. postea dicemus. Hoc autem crimẽ propriè ad Maiestatem pertinuisse Cic. in Partitionibus author est. Læsæ præterea Maiestatis rei erant, qui priuati hostes publicos domi suę habuissent, aut ius ciuitatis, vel magistratus sui minuissent, vt testatur Cice. actio. in Verrem. 3. & Interpres eius Pedianus. Item si quis in regio aliquo Comitatu pręter populi Romani dignitatem fuisset. Scribit enim Suetonius, Claudium Cæsarem quendam notasse, quòd comes regis in prouincia fuisset, referens maiorum temporibus Rabirio Posthumo Ptolemæum Alexandriam crediti causa secuto, crimen Maiestatis apud iudices motum. Cæterùm, ne dicta quidẽ impunè erát.

Nam Claudia Appij filia, quòd in conferta multitudine ægré procedente carpento, palàm optauerit, vt frater suus Pulcher reuiuisceret, atque iterum classem amitteret, quò minor turba Romæ esset, Maiestatis iudiciũ apud populum subiit, vt scribit Suetonius in Tiberio, & Gellius lib. 10. ca. 6. Postremò in huius criminis nomẽ omnes transitiones, proditiones, pactionésq; cum hostibus cõtra remp. habitæ aut initæ veniebant. Hactenus quatenus Maiestatis crimẽ in populum committeretur, diximus, nunc videamus de magistratibus. Quoties igitur, inquit Victorinus, magistratus impediuntur facere officium suum, offenditur Maiestas. Item si cuius opera dolo malo, cõsilium initum erit, quò quis magistratus populi Romani, quíue imperium potestatémue habet, occidatur. Item si quis intercessioni Tribunitiæ non paruisset, aut concionem ab Tribunis auocasset, cuius rei illustre exemplũ est apud Liuiũ de Censoribus C. Claudio, & Tib. Graccho, quibus diem perduellionis dixit Rutilius, siue vt Valerius Maximus scribit, Popilius. Præterea si quis concilium plebis vi atque

Liuius lib. 3. dec. 1. 5.

audacia

audacia turbasset, Tribunósue in ordinem coëgisset, Maiestatis in eum iudiciũ exercebatur, quale describit Liuius, libro quinto decadis tertiæ, de M. Posthumio Pirgensi, & ordine Publicanorũ. Sed & si quis Tribuno plebis de via non decessisset, in hoc crimen quasi scopulum quendam impingebat. Scribit enim Plutarchus in Gracchis, C. Veturium ciuem Romanum vltimo supplicio affectũ, quòd Tribuno plebis in foro ambulanti, de via nõ decessisset, cùm more maiorum omnes ei cedere tenerentur. Cæterũ hoc crimen antiqui perduellionem vocabant, ex ea nimirũ causa, quòd huius criminis conuicti, hostili animo aduersus remp. esse viderentur. Nam antiqui, hostes perduelles vocabant. Itaque ea differẽtia est inter perduellionis & Maiestatis crimẽ, quòd omnia pduellionis delicta sub nomẽ Maiestatis cadũt, nõ autẽ omnia quę crimina Maiestatis dicuntur, Perduellionis sunt, vt l. fi. ff. ad legẽ Iuliam maiestatis.

Nunc ad ipsas leges de Maiestate peculiariter latas veniamus. Ex quibus prima sanè sit Apuleia, quæ lata est in C. Norbanum ciuem improbũ, ac seditio- *Lex Apuleia.*

ſum,qui Qu.Cepionem in iudicium vocatum,nullo nec iure,nec lege,ſed excitato populari tumultu, miſerabiliter damnauerat. Accuſatus eſt igitur Norbanus,quòd Maieſtatem minuiſſet,contra legem Apuleiam ſeditiones excitando,populúmque concitando. Accuſauit autem Norbanum Sulpitius, defendit M.Antonius,de qua re plura ſcribit Cicero libro ſecũdo de Oratore. Secũda lex de Maieſtate lata eſt Varia, ex hac cauſa. Cùm bellum ſociale, quod maximè omnium cum Romanæ reipub. tum ipſi Italiæ exitiabile fuit, opera ac ſtudio nobilitatis conflatum eſſe diceretur,atque ob id nobilitas in magna eſſet inuidia, lata eſt Varia, quæ iubebat vt quæreretur de his,quorum ope conſilióue ſocij arma contra Pop.Ro. ſumpſiſſent. Tulit autem legem Qu.Varius Sucronenſis Trib. pl. qui etiam ob obſcurum ius ciuitatis Hybrida dictus eſt, Orator ſui temporis non vulgaris habitus,qui & ipſe tandem ſua lege damnatus,& in exilium profectus eſt,vt ſcribunt Cic.in Bruto, & Valerius Maxi. lib.8.cap.6.Cæterùm cùm ardente bello vna hac lege, cæteris omiſſis, iudicia fierent,

Lex Varia.

Belli ſocialis cauſam & hiſtoriã copioſe & eleganter narrat Appianus li. 1. bell.ciui.

fierent,& multi ex nobilibus iniquè dánarentur, quasi hoc bellum illis authoribus conflatum esset, aliæq; super alias Italicorum defectiones nunciarentur, Senatus tristitiæ eius interuentu, occasionem nact9,decreuit, Ne iudicia dum tumultus Italicus esset exercerétur:atq; eo decreto etiam ea iudicia, quæ ex lege Varia fiebant,sublata sunt, cùm adhuc superessent,qui sibi maximè metuerent,vt C.Curio adolescens,cuius filius bello ciuili Cæsaris fuit partium, vt scribit Pedianus in orationem Ciceronis pro Cornelio.

Post hanc legem lata est Cornelia à L.Sylla Dictatore, in qua ea potissimũ tractabantur, de quibus suprà in criminibus Maiestatis diximus. Meminit huius legis Corneliæ de Maiestate Cicero in Pisonem, & Pedianus in Cornelianam. Hanc sequitur lex Iulia, in quam omnia superiora translata sunt, adiecta etiá persona principis, quam tamen nó ipse Cæsar adiecit, sed post illum Tiberius,princeps damnosæ & incommodæ austeritatis. Plinius in Panegyrico:Dicauit, inquit, Tiberius Augustum, sed vt Maiestatis crimen indiceret, & Ta-

Cornelia. 6

Iulia. 7

citus lib.1. de eodem Tiberio: Nam legé, inquit, Maiestatis reduxerat, cui nomen apud veteres idem, sed alia in iudicium veniebant, si quis proditione exercitum aut plebem seditionibus, denique malè gesta rep. Maiestatem Po. Ro. minuisset, facta arguebantur, dicta impunè erant. Primus Augustus cognitioné de famosis libellis, specie legis eius tractauit, commotus Cassij Seueri libidine, qua viros fœminásque illustres procacibus dictis diffamauerat. Ex his constat Augustum nihil de sua persona statuisse, sed cauisse tantùm, ne famosi libelli scriberentur, aut æderentur, qui scripsisset, quíue ædidisset, aut recitasset, pœna huius legis teneretur. Hinc etiam est quod Horatius dicit in arte poëtica.

Successit vetus his Comœdia, non sine magna
Laude, sed in vitium libertas excidit, & vim
Dignam lege regi, lex est accepta, chorúsque
Turpiter obticuit, sublato iure nocédi.

Post morté igitur Augusti, Tiberius successor eius cósultante Macro Prætore, an iudicia Maiestatis redderentur,

Exer-

Exercendas esse leges respōdit,statímq; animaduersa voluntate Principis, crudelissimè frequentissiméq; exerceri lex cœpit.Itaq; in iudicium etiam leuissima quæque deduci cœperunt,pasśímq; delationes & calumniæ remp. occupabāt. Vnde & Seneca libro tertio de beneficiis,ait sub Tiberio principe fuisse accusandi frequentem & penè publicam rabiem,quæ omni ciuili bello grauius togatam ciuitatem confecerit.Si quis autem scire cupiat,quàm friuola,quámque vix sermone,nedum iudicio,& tam graui pœna digna specie huius legis tractata sint,Suetonium,Tacitúmque,& reliquos authores temporū istorum legat, in quibus adhuc veluti vestigia principum crudelitatis reperiet. Quare rectè Plinius in Panegyrico Maiestatis crimē singulare & penè vnicum crimen eorū vocat,qui crimine carerent.

LVD. CHAR.

Grauè adeò visum est hoc crimen,vt Nerua *quamuis ne serui dominos criminarentur, edicto vetuerit:ipsis tamen eos* Læsæ Maiestatis *accusare permiserit: vt* Dion Caßius

refert. & Modestinus Iurisconsultus respondit cap. 7. ad legem Iuliam maiesta. Famosos, qui ius accusandi non habent, sine vlla dubitatione ad hanc accusationem admitti. Seruos quoque deferentes audiri, & quidem dominos suos & liberti patronos.

Pœna autem huius criminis non eadem fuit apud antiquos. Quosdã enim vltimo supplicio affectos legimus, vt M. Manlium, Sp. Cassium: alios exilio damnatos, vt M. Posthumium, Cn. Fuluium: aliis mulctam tantùm dictam, vt claudiæ Appij filiæ, ad quàm pœnam etiam Plautus alludere videtur:

Nũc Barbarica lege certum est ius meũ
omne persequi,
Qui cõsilium iniere, quo nos vita & victu prohibeant.
His diem dicam, irrogabo mulctam.

Cicero autem pro Rabirio perduellionis reo, innuere videtur, damnatos hoc crimine in crucem agi solitos. Nam perduellionis, inquit, iudicium, quod à me sublatum esse criminari soles, meum crimen est, non Rabirij. Quod vtinam, Quirites, ego id primus aut solus ex hac repub. sustulissem. Quid enim optari po-

test,

teſt,quod ego mallem,quàm me in cõſulatu meo carnificem de foro,crucem de campo ſuſtuliſſe. Perduellionis autem reis, cùm antea ad Populum prouocare liceret, vt manifeſtè oſtendit in cæſare Suetonius,lex Iulia id fieri prohibuit. Noſtris autem legibus pœna huic crimini conſtituta eſt amiſſio animæ, & damnatio memoriæ poſt mortem, item publicatio omnium bonorum. §. Publico. Inſt. de publicis Iudiciis.l.Quiſquis.c. ad legem Iuliam Maieſtatis, cuius tamen legis diritatem, Budæus noſtri temporis ornamentum multò maximum, in annotationibus ſuis ſuper Pandectas poſterioribus,mitigatam eſſe putat per aliam Honorij & Arcadij conſtitutionem, quæ habetur in l. Sancimus. c. de pœnis. Tulit autem legem Iuliam de Maieſtate c. Iulius cæſar Dictator, authore Cicerone Philippica prima, cui deinde multa alia cum ex Senatuſcõſultis,tum ex Principum conſtitutionibus adiecta ſunt.

LEX IVLIA REPE-tundarum.

LEx de pecuniis repetundis ad coërcendam Magiſtratuum auaritiã Sociorum cauſa conſtituta fuit, authore Cicerone actione quarta in Verrem,& Tacito lib. decimo quinto. Vnde Lex ipſa Socialis à Cicerone dicitur,ipſúmque iudicium arcem Sociorum vocat, quòd hac Lege iniurias ſuas Socij contra magiſtratus Romanos perſequebátur. Legē autē de pecuniis Repetundis primus tulit L. Calphurnius Piſo tribunus plebis L. Martio Cenſorino, & M. Manilio Coss. bello Punico tertio, vt ſcribit Cicero in Bruto. Et lib. ſecundo Officiorum: Nondum, inquit, centum & decem anni ſunt, cùm de pecuniis repetundis à L. Piſone lata eſt lex,nulla antea cùm fuiſſet. Cęterùm ex hac lege prima omnium quæſtiones Perpetuæ conſtitutæ ſunt,vt inquit Cicero in Bruto,cùm antea nullę fuiſſent: Quæſtiones autem Perpetuæ idcircò dicuntur, quòd perpetuò exercebantur, quarúmque cauſa Prætores annis ſingulis creabantur, quos Quæſtores vocabant.

cabant. Huiuſmodi ſunt quæſtio ex lege Calphurnia noſtra repetundarum, & quæſtiones ex legib. Corneliis, de falſo, de Sicariis, de iniuriis, item ex lege Calphurnia de ambitu, & Plautia de Vi.

LVD. CHAR.

Perpetuas dici quæſtiones conſtat, quæ perpetuò conſtitutæ ſunt. Nam ante Piſonis legem, cum de ciuis Romani capite agebatur, quoſdã populus, qui de crimine quæreret et ex lege ſtatuerent cõſtituebat, quos ideò Quæſtores appellabat. Et hi non erant certi ordinariique magiſtratus: vt hiſtorias confundere mihi videatur Zaſius noſter. Poſtquam enim ſancitũ eſt vt hoc iudicium repetundarum perpetuum ordinariúmque eſſet, ita vt, qui ei præeſſet, prætor eligeretur, ſublatum eſt in eo inquirendo Quæſtorũ officium, nec qui de eo cognoſcebat, Quæſtor, ſed prætor & magiſtratus dici debet.

Poſt legem autem Calphurniam, & ante Iuliam etiam aliæ leges de pecuniis repetũdis latæ ſunt, vt Cæcilia, cuius meminit Valerius Maximus libro ſexto capite vndecimo: L. Lentulus, inquit, conſularis lege Cæcilia Repetundarum crimine oppreſſus, Cenſor cũ L. Cenſorino creatus eſt. Fuit autem hic *Cæcilia.*

Lentulus Conſul triennio poſt Cenſorinum, vnde apparet legem Cæciliam poſt Calphurniam latam fuiſſe.

Seruilia. Proximam huic inuenio Seruiliam. Pedianus in oratione pro Scauro: Qu. Seruilius Cepio Scaurum obligationis Aſiaticæ, & pecuniarum cõtra leges captarum reum fecit lege Repetundarum, quam tulit Seruilius Glaucia. Ex his verbis apparet legem latam fuiſſe à Glaucia, qui Equitibus iudicia, vt ſuprà dictum eſt, reſtituit. Cicero pro Scauro: Ibidem reus eſt factus à Qu. Seruilio Cepione lege Seruilia, cùm iudicia penes equeſtrem ordinem eſſent, & P. Rutilio damnato, nemo tam innocens videretur, vt non timeret illa. De hac lege loquitur etiam Valerius Maximus libro octauo, capite primo. C. etiam Coſcanium Seruilia lege reum propter plurima & euidentiſſima facinora ſine vlla dubitatione nocentem, Valerij Valentini accuſatoris eius recitatum in iudicio carmen, contexit. Multa autem in hac lege accuratius ſancita erant, quàm in prioribus, ex quibus etiam hoc fuit, Vt ſiquis ex Latinis, id eſt, fœderatis Senatorem (nam ij ſoli

li cum magiſtratibus lege Repetundarum tenebantur, vt ſcribit Cicero pro Rabirio Poſthumo) in iudicium adduxiſſet & damnaſſet, vt ei ciuitas Romana præmium eſſet.

Lata eſt præterea de pecuniis Repetundis lex Acilia. Cicero in Verrem actione ſecunda: Fac tibi paternæ legis Aciliæ veniat in mentem, qua lege Populus Romanus de pecuniis Repetundis, optimis iudiciis, ſeueriſſimiſque iudicibus vſus eſt. Et Actione tertia: Ego tibi illam Aciliam legem reſtituo, qua lege multi accuſati dicta cauſa, ſemel auditis teſtibus cõdemnati ſunt. In priorẽ locum Pedianus, Acilius, inquit, Glabrio Legem Aciliam tulit de pecuniis Repetundis ſeueriſſimam, in qua nec comperendinari quidem reum licet. Hanc legem primam de Pecuniis Repetundis latam eſſe Philippus Beroaldus in Commentariis Suetonianis falsò exiſtimauit. Acilia.

Sed & L. Sylla Legem de pecuniis Repetũdis tulit, in qua primùm de ipſo Proconſulum ac Prætorum Imperio cautum fuit, vt oſtendit Cicero libro primo epiſtolarum familiarium ad Len Cornelia.

tulũ. Deinde Legatis, quíque Proconſu les & Prætores in Prouincias ſequeban tur, quos comites magiſtratuum voca- bant, certus modus ſumptuum præfini- tus fuit, ne immodicis expenſis Prouin- ciæ grauarentur. Cicero libro tertio epiſtolarum ad Appium: Ad me adire quoſdam memini nimirum ex Epicte- to, qui dicerent nimis magnos ſumptus legatis decerni, quibus ego non tam im peraui quàm cenſui ſumptus legatis quàm maximè ad Legem Corneliam decernendos. Poſtremò etiam de ra- tione decernendi cauebat. Cicero eo- dem libro: Non modò ibi non fuiſti, v- bi me quamprimùm videre poſſes, ſed eò diſceſſiſti, quò ego te ne perſequi quidem poſſem triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege, vt opinor Corne- lia conſtituti eſſent. Meminit etiam i- dem Cicero in oratione pro Rabirio Poſthumo.

Iulia. 1095 Sequitur hinc lex Iulia, quam tulit C. Iulius Cæſar in conſulatu, quem cum M. Bibulo geſſit. Cic. in Vatinium: Quæ cum ita ſint, quæro ex te, ſis ne ex pau- perrimo diues factus illo ipſo anno, quo lex lata eſt de pecuniis Repetun- dis

dis acerrima, vt omnes intelligere possent, à te non modò nostra acta, quos tyrannos vocas, sed etiam amicissimi tui legem esse contemptam. Fuit autem Vatinius eodem anno Trib. Pl. quo Cæsar consulatum gessit. Idem Cic. pro Sestio de P. Clodio loquens. Etiam ne eius, quem sua lege, suo beneficio ornatum, munitum, armatum solet gloriari, C. Cæsaris de pecuniis repetundis legem, non putat esse legé, Lege autem Iulia eæ pecuniæ reuocantur, quas quis in magistratu, potestate, curatione, legatione, vel quo alio officio, munere, ministerióue publico cepit, vel aliquis ex cohorte ipsius, inquit Martianus in l.1. ff. ad legé Iuliam Repetundarum. Quoniam auté magistratus omnes aut Vrbani sunt, aut Prouinciales, separatim de iis dicemus, postea auté ad curationes & legationes veniemus. Cautũ erat lege Iulia, vt inquit Venuleius, vt Vrbani magistratus ab omni sorde se abstineát, néue plus doni munerísue in anno accipiant, quàm quod sit aureorũ cẽtũ: Néue quis ob iudicé arbitrúmve dandũ, vt ait Marcellus, mutandum iubendúmue, vt iudicet: néue ob non dandum, non mutandum, non iubendum, vt iudicet: néue ob

hominem in vincula publica coniiciendum, vinciendum, vinciríue iubendum, vel ex vinculis dimittendum, néue quis ob hominem condemnandũ, absoluendúmue, néue ob litem æstimandam, iudiciúmue capitis, pecuniæúe faciendum, vel non faciendum aliquid accipiat. Quæ verba legis non minus ad prouinciales magistratus, quàm Vrbanos pertinent. Sed & Senatores, qui ob rem iudicandam vel non iudicandam pecuniam accepissent, aut in Senatu consilióue publico venalem sententiam dixissent, lege Repetundarum tenebantur, authoribus Martiano & Venuleio Iurecõsultis, & Cicerone actione ij. in Verrem. Circa prouinciales autẽ magistratus quantam curam adhibuerint veteres, operæ precium est narrare. Nanque primùm omnium, cùm viderent, istis magistratibus absentibus à patria suísque, multa opus fore, ne in ea re Sociis graues essent, suppellectile eos atque pecunia publicè instruebant. Cicero actio. 6. in Verrem. Videte dum maiorum diligentiam, qui nihildum etiam istiusmodi suspicabantur, veruntamen ea quæ paruis in rebus fieri poterant, prouidebant, neminem

minē qui cū poteſtate aut legatione in Prouinciam eſſet profectus, tā amētem fore putárunt,vt emeret argentū,Dabatur enim de publico:vt veſtē, præbebatur enim legibus: mancipium putauerunt,quo & omnes vtimur,& non præbetur à populo:Sanxerunt ne quis emeret mancipium,niſi in demortui locum. Et actio.7. Vbi muli,inquit, vbi Tabernacula,vbi tot tantáque ornamenta magiſtratibus & legatis à Senatu Populóque Romano data & permiſſa.Adeò veteres neminé in Prouincia domū ſuam inſtruere volebant, tantáque diligentia magiſtratus ab emptionibus remouebant, quòd putabant ereptionem eſſe, non emptionem, cùm venditori ſuo arbitratu vendere non liceret.Hanc conſuetudinem diu intermiſſam reuocauit Alexander Seuerus. Lampridius in vita eius: Iudices cùm promoueret exemplo veterum,vt & Cicero docet,& argento & neceſſariis inſtruebat,ita, vt præſides Prouinciarum acciperent argenti pondo vicena, phialas ſenas, mulas binas, equos binos, veſtes forenſes binas,domeſticas ſingulas,balneares ſingulas,aureos centenos,cocos ſingulos.Et ſi vxo-

res non haberent, ſingulas concubinas; quòd ſine his eſſe nō poſſent, reddituri depoſita adminiſtratione mulos,mulas, equos,muliones & cocos:cætera ſibi habituri,ſi bene egiſſent:in quadruplū redditúri,ſi malè. Hactenus Lampridius. Adeò autem etiá poſtea cautum fuit,ne Prouinciæ Præſidum auaritia grauarentur,aut exhaurirentur,vt etiam principalibus conſtitutionibus cautum fuerit,ne hi,qui prouincias regūt, quíue circa eos ſunt,negotientur,mutuá pecuniam dēt, fœnúſue exerceant: ſed ne vxorem quidem quiſquam ducere potuit ex ea prouincia oriundam, vel domicilium ibi habentem filio etiam vxorem ducenti cōſentire non debet, qua ratione de iure ciuili infirmæ erant illæ nuptiæ.l. principalibus ff. Si certum petatur conditione l. Si quis ff. de Ritu nuptiarum l. Aufertur ff. de his quibus vt indignis auferuntur. Præterea quod à præſide ſeu procuratore, vel quolibet alio in ea prouincia,in qua adminiſtrat, licet per ſuppoſitam perſonam comparatum erat,infirmato contractu,vindicabatur,& æſtimatio eius fiſco inferebatur, ná & nauē in ea prouincia in qua quis adminiſtrabat,

ædifi-

ædificare prohibebatur.l. Aufertur.ff.de iure fiſci.Cæterũ lege Iulia hæc peculiariter circa magiſtratus prouinciarum ſancita inueniuntur: Ne ſcilicet iis ius in liberos populos de pecuniis creditis dicere liceret. Item ne quis de prouincia exiret, aut exercitum inde ſua authoritate educeret, bellum ſua ſponte gereret, in regnum alienum iniuſſu Senatus ac populi accederet. Modus præterea diplomatum,nauium, frumentíque exigendi conſtitutus erat:cautum etiam,vt libertas ſociis, ac præmia ob merita in rempublicam data,integra eſſent, cuius rei author eſt Cicero in Piſonem, & de prouinciis conſularibus. Conſtitutum etiam erat: Ne cuiquam aurum Coronarium aut imperare, aut accipere liceret, niſi cui decretus à Senatu eſſet triumphus, vt inquit idem Cicero in Piſonem. Quid autem ſit aurum Coronarium oſtendit Gellius libro quinto capite ſexto: Triumphales,inquit,Coronæ ſunt aureæ, quæ Imperatoribus ob honorem Triumphi mittuntur. Id vulgò dicitur aurum Coronarium.De his Coronis etiam Liuius paſſim

loquitur, cùm deſcribit triumphos, in quibus huiuſmodi coronæ præferebantur. Seruius autem celebris grammaticus in hoc carmen Virgilij, quod habetur Aeneidos octauo. Dona recognoſcit populorum. Aurũ Coronarium eſſe ait, quod victis gentibus ob conceſſam vitam imponebatur. Quæ ſententia mihi minus placet, nam aurũ coronarium non tam à victis ciuitatibus, quàm ſociis atque liberis dabatur, erátque collationis quoddam genus, quod etiam ſub Cæſaribus durauit. Capitolinus in Antonio Pio: aurum Coronariũ, quod adoptionis ſuæ cauſa collatum fuerat, Italicis totum, medium Prouincialibus reddidit. Cùm igitur multi quaſi triumphaturi aurum coronarium peterent à Prouinciis, idque vel ſponte omiſſo, vel abnegato triumpho, in priuatos vſus verterent vehementer grauabantur prouinciæ, quibus toties aurum aut conferendum eſſet, quare hac lege cautum fuit, ne cui daretur, niſi cui iã decretus eſſet triumphus. Sed etiam huic rei fraus tandem adhibita eſt. Scribit enim Dion. li. 49. Prætores quoſdam, partim Antonij, partim Octauij gratia fretos, triumphalia

Alij grammatici aurũ coronarium eſſe dicunt ſpeciem quandam nummi cui triũphalis coronæ figura impreſſa erat.

lia

lia ornamenta à Senatu impetraſſe,hócque prætextu plurimum auri coronarij à prouincialib. exegiſſet: adeò nihil tam diligenter ſancitum eſt, in quo circumueniendo hominum auiditas non elaboret. Cautum etiam lege Iulia fuit quantum à prouincialibus legati cæteríq; comites acciperent, Cicero lib. quinto ad Atticum: Leuátur tamen miſeræ ciuitates, quòd nullus ſit ſumptus, neque in nos, neque in legatos, neque in Quæſtorem, neque in quenquam: Scito non modò nos fœnum, & quod lege Iulia dari ſolet nō accipere, ſed ne ligna quidem, nec præter quatuor lectos & tectū, quenquam accipere quicquam, multis locis ne tectum quidem, & in tabernaculo manere plærunque. Prohibitum fuit etiam, ne dona acciperent Quæſtores aut Xenia. Plinius li. epiſtolarum 4. ad Vrſum: Hoc aliâs cū onerabat, quòd homo ſimplex & incautus quędā à prouincialibus vt amicis acceperat. Nam fuerat in prouincia eadem Quæſtor. Hæc accuſatores furta & rapinas, ipſe munera vocabat. Sed lex munera quoque accipi vetat. Loquitur autem de Iulio Baſſo Repetundarum reo.

Diligenter præterea de referendis rationibus cautum fuit, primùm vt prouinciarum Rectores, rationes, priusquá decederent, apud duas in prouincia ciuitates deponerent. Cicero libro quinto epistol. ad Rufum. Quod igitur fecissem ad vrbem, si consuetudo pristina maneret: id, quando lege Iulia relinquere rationes in prouincia necesse erat, eadémque totidem verbis referre ad ærarium, feci in prouincia. Et paulò pòst: Illud quidem certè factum est, quod lex iubebat, vt apud duas ciuitates, Laodicensem & Apamensem, quæ vrbes maximæ videbantur, quoniam ita necesse erat, rationes confectas & consolidatas deponeremus. Et libro sexto epistolarũ ad Atticum. Ego Laodiceæ Quæstoré Messiniũ expectare iussi, modò ipse venerit, vt confectas rationes lege Iulia apud duas ciuitates possem relinquere. Cautum fuit & hoc: Ne quis Procos. aut Prætor legatũ suum ante se de prouincia dimittat, in l. Meminisse. ff. de officio Procos.

Extendit autem lex vigorem suum etiam ad eos, qui non cum potestate aliqua sunt, sed curatione tantùm, cuiusmodi

modi ſunt, quibus operis alicuius publicè faciendi, frumentíue comparãdi, vel viæ reficiendæ cura committitur. Præterea in legatos, qui prouinciarũ rectoribus à Senatu dabantur, præfectósque, & Tribunos, Quæſtores etiam, totámque cohortem Prætoriam ex hac lege iudicium datur, Si quid accepiſſe à prouincialibus conuicti fuerint. Erat enim quibuſdam eorum familiare operá ſuá rectoribus & Proconſulibus ad turpiſſima facta accommodare. Nonnunquam autem hæc lex etiam ad priuatos pertinuit, vt ad eos qui ob negotiũ faciẽdũ, vel non faciendum per calumniam pecuniam accepiſſent, l.1.ff.de Calumniatoribus, l. Quæſitum.ff.de Teſtibus. Et ex S. C. Claudiano ad Cauſidicos, atque patronos, qui vltra dena ſeſtertia, ſiue centum aureos ob cauſam orandã, patrociniúmue prçſtandum accepiſſent. Hanc enim ſummam egreſſi, Repetundarum tenebantur, vt ſcribit Tacitus libro vndecimo.

Priuſquàm autem de pœna huius legis dicamus, de ipſo iudicio pauca præmittemus. Prouinciales, igitur, ſi qui ſpoliati eſſẽt, iniurias & deſideria ſua ad eos

deferebant, qui aut in eadem prouincia iuſtè, moderatéque præfuiſſent, vt Siculi ad Ciceroné, Sardi ad C. Iulium. aut quos ipſos vel maiores ipſorũ tota prouincia patronos cooptaſſet, vt Achæi ad L. Piſonem contra Pub. Gabinium. Vetus enim conſuetudo Romæ fuit, & ea quidem laudatiſſima, defendere ſocios, aut clientes, aut hoſpites, atque etiã eorũ cauſa inimicitias ſuſcipere, vt ſcribit Cicero in Diuinatione: ij verò, qui patrociniũ, vindicandáſq; prouincialiũ iniurias ſuſceperant, nomen rei ad Prætorem, qui de Pecuniis Repetundis ius dicebat, deferebant, hoc Latini nominis delationem vocabant, atque ex eo tẽpore is, qui ſpoliauerat prouinciam, inter reos habebatur. Quòd ſi plures accuſatores eſſent, Iudicium prius de accuſatore conſtituendo habebatur, quod Diuinationem appellabant. Quo conſtituto certum ei tempus ad inquirendũ à Prætore dabatur, quo ipſe in prouinciam proficiſci, crimina colligere, teſtes euocare, cauſam denique inſtruere poſſet. Et tempus quidem inquirendi aliis longius, aliis breuius dabatur, pro magnitudine criminum, vel prouinciæ

in quam proficiſcendum erat, diſtantia. Teſtibus autem numero centum & viginti denunciare teſtimonium licuit, au thore Valerio libro 8. cap.1. Si quis au tem ob denũciandum teſtimonium vel nõ denunciandum & ipſe pecuniam ac cepiſſet, lege Repetundarum tenebatur, vt inquit Venuleius in l. Eadem. ff. ad legẽ Iuliam Repetundarum. Inquiſitione perfecta accuſator vnà cum teſtibus ac reliquis probationibus decretíſque ci uitatum Romam veniebat, eíque dabãtur viginti dies ad accuſandũ legitimi, & totidem reo ad defendendum, vt ſcri bit Pedianus in Verrinam 3. Intra quadraginta igitur dies iudicium publicum de pecuniis Repetũdis peragebatur, atque aut abſoluebatur reus, aut condemnabatur. Si damnatus eſſet reus, pecuniã reddere cõgebatur (vt inquit Pediamus) extimata lite, hoc eſt, in precium re dactis omnibus furtis, quam ſummam pecuniæ proſcriptis eius bonis Sectores curabant. Sectores autem dicebantur, qui ſpem lucri ſui ſecuti, bona condemnatorum vel proſcriptorum redimebant, iíſque in auctione venditis pecuniam ærario ſoluebant. Horum au-

tem nomē infame admodum fuit, Quare & Cicero in Philippicis Antonium Sectorem Pompeij per cōtumeliam vocat. Et Plinius libro trigesimo sexto, capite decimo quinto Metellam Syllæ vxorem Sectricem. Dicitur & Sectio apud Ciceronem Philippica secunda, & Tacitum libro decimo tertio. Si autem ex bonis damnati tātum redigi nō posset, quanti lis æstimata erat, iubebat lex Iulia, & antè eam non modò Cornelia, sed etiam Seruilia, persequi ab iis, ad quos damnati pecunia prædatitia peruenerat, qua ratione etiam ea quæ creditoribus data erant reuocabantur, vt scribit Cic. pro Rabirio Posthumo. Nonnunquàm etiam decernebatur, vt bona quæ reus ante Prouinciam habuerat, à reliquis separarentur, atque illa liberis eius, hæc spoliatis relinquerentur. Et hæc quidem de bonis. Ipsi verò rei aliquando pro ratione delicti vel exilio puniuntur, aut si immanius egerint, planéq; crudeliter potestatem exercuerint, capite plectuntur, aut in insulam deportantur. Damnati autem nec in testamentis adhiberi possunt, neque ad dicendum testimonium admittuntur. l.

Qui

Qui teſtamento.§.Eum.ff.Qui teſta.facere poſſunt. Actiones etiam contra hæredes dantur duntaxat intra annum, vt inquit Scæuola, quod in iudicio Claſſi, cùm aliquandiu intermiſſum fuiſſet, ſuo tempore reductum fuiſſe Plinius teſtatur libro tertio epiſtolarum ad Cornelium Minutianum. Is autem ordo exercendi huius iudicij, aut reliquorum iudiciorum publicorum in vſu eſſe deſiit, durante tamen pœna legum, vt ait Paulus in l. Ordo. ff.de Publicis Iudiciis. Exercitum eſt autem poſtea hoc iudicium in Senatu, à Senatu autem, ſi criminis ratio id pateretur, iudices dabantur. Plinius libro ſecundo epiſtolarum ad Arrianum: Marius Priſcus accuſantibus Afris, quibus Proconſul præfuit, omiſſa defenſione iudices petiit. Ego & Cornelius Tacitus adeſſe Prouincialibus iuſſi, exiſtimauimus fidei noſtrę cõuenire, notum Senatui facere, exceſſiſſe Priſcum immanitate ac ſæuitia crimina, quibus iudices dari poſſent, cùm ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecuniam accepiſſent.

Et Suetonius in Domitiano: Author & Tribunus plebis fuit Aedilem

ſordidum Repetũdarũ accuſandi, iudicéſque in eum à Senatu petendi. Sed & patroni à Senatu dabantur, quos antea Prouinciales eligebant, vt oſtendit in eadem epiſtola Plinius. Inquiſitores etiam à Prouincialibus eligebantur, quum antea ipſi accuſatores hoc officio fungerentur, vt colligitur ex eodẽ Plinio libro tertio epiſtolarum ad Minutianũ, vbi de Norbano loquitur. Legati autem Proconſulum ſordium damnati, aut turpiter ſe in legatione geſſiſſe conuicti vel ordine Senatorio mouebãtur, aut ſortiri ſuo loco & tempore Prouinciam prohibebantur, quod & ipſum genus ignominiæ fuit non vulgare authore eodẽ Plinio & Suetonio in Galba, vbi ſcribit Caium Imperatoris Galbæ fratrẽ attritis facultatibus vrbe ceſſiſſe, prohibitúmque ſortiri anno ſuo Proconſulatum, voluntaria morte obiiſſe. Exemplum autem cauſæ Repetũdarum ante legem Calphurniam actæ habes apud Liuiũ libro tertio decade quinta, & Valerium Maximum libro quinto capite octauo, de Manlio Torquato Iureconſulto.

LEX IVLIA PECVLATVS, & de Residuis & Sacrilegiis.

HAEc lex etsi crimina aliquátò inter se distátia complectitur, ab eodem tamen Prætore iudicia, quæ ex ea veniebant, exercita sunt, eo scilicet, cuius Quæstio peculatus erat, vt apertè testatur Cicero pro Cluentio, vbi dicit C. Orchinium collegam suum Quæstionem Peculatus pariter & de Residuis exercuisse. Peculatum autem definit Labeo, vt sit pecuniæ publicæ aut sacræ furtum, in quam quidem definitionem non Peculatus solùm, sed etiam Sacrilegium cadit. A peculatu dicitur etiam peculator, quem Pedianus in Actionem secundam in Verrem, eum esse dicit, qui furtum facit pecuniæ publicæ. Vnde & Cicero pro Flacco damnatum pecuniæ publicæ eum dicit, qui peculatus damnatus erat. Propriè igitur Peculatus ad pecuniam publicã pertinet, dictus à pecore, authore Festo, Sacrilegium autem ad sacram.

Lege itaque Peculatus, vt inquit Venuleius, tenetur, si quis pecuniam publi-

cam ſurripuerit, aut vt ſurriperetur curauerit, aut in aurum, argentúmue, aut æs publicũ quid indiderit, vel immiſcuerit, fecerítque dolo malo, quò id peius fieret. Præterea qui æs, in quo leges inciſæ erant, refixerit, vel quid inde immutauerit, aut in publicis Tabulis quid deleuerit, vel induxerit. Ad hoc crimen pertinebat, ſi quis Imperator pecuniam ex præda captam penes ſe priuatim retinuiſſet, eámque nec in Triumpho tuliſſet, nec in ærarium retuliſſet. Exempla ſunt apud Liuium libro trigeſimo octauo de L. Scipione. Item ſi quis pecuniã ſibi ex ærario attributam auertiſſet, aut pecuniam publicam ad emptionem frumenti, vel alius rei cauſa datam fœneratus eſſet, authore Cicerone in Verrem actione ſecunda & quinta. Pœna legis de peculatu varia eſt. Nam ſi quis prædam ab hoſtibus captam ſubripuit, in quadruplum damnatur, cæteris aqua & igni interdicitur, quam pœnam deinde Deportatio ſecuta eſt, in quem ſtatum deducti, ſicut omnia priſtina iura, inquit Vlpianus, ita etiam bona amittunt. In hoc iudicio æquè ac in pecuniis Repetundis æſtimationes litium

fiunt

fiunt, contráque hæredes actio datur, cùm in hoc iudicio non minus principalis Quæstio ablatæ pecuniæ moueatur. Iudices autem, id est, Præsides, & Rectores Prouinciarũ, si tempote administrationis publicas pecunias subtraxerint, capitali animaduersione tam ipsi, quàm ministri eorum, & conscij puniũtur. §. Item lex Iulia Peculatus. Institu. de Publicis Iudiciis. l. Vnica. C. Quando ciuilis actio criminali præiudicet.

Crimini Peculatus finitimum est crimen de Residuis. Pecuniæ autem Residuæ dicuntur, quæ delegatæ in vsum publicum, nec in eum vsum consumptæ apud aliquem resederunt. Adeò autem similia sunt hæc duo delicta, vt nonnunquam pro eodem accipiantur.

Liuius libro trigesimo tertio: Annibal postquàm vectigalia quanta terrestria maritimáque essent, & in quas res erogarentur, animaduertit, & quid eorum ordinarij reipub. vsus consumerẽt, quantum peculatus auerteret, omnibus Residuis pecuniis exactis, tributo priuatis remisso, satis locupletem remp. fore ad vectigal præstandum Romanis pronunciauit in concione, & præstitit.

promiſſum. Pecunias Reſiduas Liuius vocat eas, quas per Peculatum tum primores ciuitatis ad ſuos vſus detinebát. Si quis igitur pecuniam aut ad bellum decretam, aut ad ædificium inſtaurandum, vel ædificandum, viámue muniendam aut faciendam, aut ad aliam quamcunque rem curandam, datam: non redditis rationibus ſuppreſſiſſet, hac lege tenebatur: atque hoc iudiciũ non minus in hæredes, quàm ſuperiora exercetur. Vnde etiá pro Cluentio, & contra Rullum, itémque Pedianus in Cornelianá, iactatũ aliquando Romæ in ſenatu ſcribunt, vt pecuniæ, quas Sylla Dictator per multos annos non redditis rationibus ex ærario ſumpſerat, à filio eius Fauſto repoſcerétur. Damnâti de Reſiduis amplius tertia parte, quàm debent, puniuntur, authore Martiano.

Sacrilegium autem committit, qui ré ſacram aufert ac deprædatur, quo crimine tenentur, qui aurum, vel argentum, aut aliud quid ex templis auferunt, templáue effringunt, atque ad huiuſmodi ſcelera vel conſenſum ſuum, vel operam accommodant. Exempla inſigniũ ſacrilegorum apud Romanos habemus

Qu. Pleminium Scipionis legatum & C. Verrem Siciliæ Prætorem, vt equidem mirer Lactantium tam inuidiosè in Ciceronem declamare, qui Verrem huius criminis reum egerit, quòd fana ac templa ſpoliauerit, imagines auexerit, ornamenta detraxerit, cùm hæc omnia Verres animo in vniuerſum ſacrilego commiſerit, non odio idololatricæ ſuperſtitionis, veræ que religionis amore. Pœna ſacrilegij pro modo & qualitate aliquando ſeuerius, nonnunquàm remiſſius adhibetur, quare de ea re vt plurimum Iudices cognoſcunt, inſpecta conditione rei, temporis, ætatis, & ſexus.

LEX IVLIA DE Annona.

ANnonæ cura cũ Senatui primùm, tũ poſtea principibus maxima fuit, ob euitandos populi tumultus, quos fames ac annonæ penuria grauitáſque cõcitabat. Neque enim facilè maiores tumultus plebs excitauit, quàm cùm fame quaſi rabie quadam agitata eſt. Quare Aurelianus Imperator ad Flauiũ Ara-

bianum præfectum Annonæ ſcribit, Populo Romano ſaturo nihil eſſe lætius. Itaque præter ingentes claſſes, maximáſque prouincias & fertiliſſimas huic rei deſtinatas, etiam peculiaris magiſtratus inſtitutus eſt, cui annonæ cura incũbebat. Lege autem Iulia de annona, vt inquit Vlpianus, pœna ſtatuitur aduerſus eum, qui contra annonam fecerit, ſocietatémue coierit, quò annona carior fiat. Eadem lege cauetur, ne quis nautam, nauémue retineat, aut dolo malo faciat, quò magis detineatur, & pœna viginti aureorũ ſtatuitur. Eos autem qui Annonam grauabant antiqui Dardanarios vocaſſe videntur. l. Dardanarij. ff. de Extraordinariis criminibus. l. In Dardanarios. ff. de pœnis.

LEX IVLIA DE SAcerdotiis.

ROmani leges aliquot de ſacerdotiis dandis & capiendis ad ius publicum pertinẽtes habuere, quas in hũc locum coniicere nobis viſum eſt. Primã autem de Sacerdotiis legem latam inuenio Ogulniam. Nam anno ab vrbe

Ogulnia.

condita

condita quadringẽtesimo quinquagesimo tertio M. Valerio Coruino V. & Qu. Apuleio Pansa Consulibus, Qu. & Cn. Ogulnij Trib. pl. rogationẽ ꝓmulgarunt, vt cùm quatuor Augures, quatuor Pontifices eo tempore essent, placerétque augeri Sacerdotum numerum, quatuor Pontifices, quinque Augures de plebe omnes adlegerentur, cùm antea more à regibus tradito solis Patriciis capere Sacerdotia liceret. Itaque Patres, cùm hoc ius, cæteris per plebem ablatis, iam ferè solum retinerent, quasi prærogatiuam quandam dignitatis suę, aliquãdiu rogationi aduersati sunt, nec tamen animi ardore, quanto superioribus annis decertatum est, patribus iam vinci assuetis. Vnus Appius Claudius vir vehemens & disertus, propugnatórque nobilitatis acerrimus, de ea rogatione grauiter cum viro fortissimo P. Decio contendit. Vtriusque conciones apud Liuium habentur. Vicit tamen ad extremum pertinacia plebis, & eò magis, quòd multi in eo ordine, post legẽ Liciniã, erãt Consulares, Triũphalésq; viri, quorum dignitati & splẽdori, si sacerdotiorum capiendorum ius da- *Ogulnia.*

retur, nihil deesse poterat. Quare tũ primùm de plebe Pontifices quatuor creati sunt. Suasor legis P. Decius Mus, P. Sempronius Sophus, C. Martius Rutilius, M. Liuius Denter. Quinque item de plebe Augures, C. Genutius, P. Aelius Pætus, M. Minucius Fessus, C, Martius, T. Publius. Author huius rei Liuius libro decimo ab vrbe condita.

Romuleia 55 Multis autem annis post hanc legem lata est lex Romuleia, qua Triumuiri Epulones creati sunt, atque Epulonũ collegium institutum. Liuius libro tertio dec. 4. Romæ eo primũ anno Triumuiri Epulones facti C. Licinius Lucullus, T. Romuleius, qui legem de creandis his tulerat, & P. Portius Lecca. His Triumuiris item ac pontifici datũ Togæ Prætextæ ferendæ ius. Causam verò, cur ij creati sint, ostendit Cicero libro tertio de Oratore. Sed vt Pontifices veteres propter sacrificiorum multitudinem Tresuiros Epulones esse voluerunt, cùm essent ipsi à Numa, vt etiã ludorum illud Epulare sacrificium facerent, instituti: sic Socratici causarum actores à communi Philosophiæ nomine separauerunt, cùm veteres dicendi

&

& intelligendi mirificam ſocietatem eſſe voluiſſent. Cæterum ex iſtis Triumuiris poſtea Septemuiri facti ſunt. Plin. libro 2. epiſto. ad Arrianum: Stabat, inquit, modò Conſularis, modò Septemuir Epulonum, iam neutrum.

Poſt legem Romuleiam aliam legem ad Sacerdotia pertinentem promulgauit C. Licinius Craſſus Qu. Fabio Aemiliano, & L. Hoſtilio Mancino Coſs. anno V. C. ſexcenteſimo nono. Sententia legis erat, vt ſacerdotes non à collegiis cooptarentur, ſed per populum fierẽt. Legem diſſuaſit C. Lælius Prætor, populúſque eam abrogauit. Hunc C. Licinium Cicero de Amicitia author eſt primum inſtituiſſe in forum verſus agere cũ populo, quod Plutarchus in Gracchis C. Graccho tribuit. *Licinia.* 609

Hanc autem legem à Craſſo agitatã, atque à populo repudiatam reduxit Cn. Domitius Aenobarbus Trib. pl. C. Mario, C. Fimbria Coſs. Suetonius in Nerone: Atauus, inquit, Cn. Domitius in Tribunatu Pôtificibus offenſior, quòd alium quàm ſe in patris ſui locum cooptaſſent, ius ſubrogandorum ſacerdotũ à collegiis ad populũ tranſtulit. Et Pa- Domitia. 650

terculus libro ſecundo: Cn. inquit, Domitius legem tulit, vt Sacerdotes, quos antea collegæ ſufficiebãt, Populus crearet. Cùm autem, vt ſcribit Cicero cõtra Rullum, ſalua religione Sacerdotes ab vniuerſo populo creari non poſſent, ita moderatus eſt legem Domitius, vt minor pars populi vocaretur, ab ea parte qui eſſet factus, is à collegio cooptaretur: ita nec collegiis cooptioné ademit, & populo poteſtatem mandandorũ ſacerdotiorum dedit. Dabatur autem lege petendi facultas etiam abſentibus. Cicero in epiſtolis ad Brutum: Exiſtimo omninò abſentium rationem Sacerdotum haberi poſſe: nam etiam factum eſt antea: C. enim Marius, cùm in Cappadocia eſſet, lege Domitia factus eſt Augur. Sed & Paterculus author eſt C. Cæſarem, cùm in Aſia eſſet, Romæ Populi ſuffragiis Pontificem creatum.

Iulia. Legem autem Iuliam de Sacerdotiis tulit. C. Iulius Cæſar Dictator, cuius meminit in eadem epiſtola Cicero. Eſt etiam in lege Iulia quæ lex eſt de Sacerdotiis proxima, Qui petit cuiuſuis ratio habebitur. Nec quicquam amplius de hac lege inueni.

LEX IVLIA DE Fœnore.

FOEnus malum quocunque penetrauerit, non solùm singulis hominibus, sed etiam totis ciuitatibus ac populis exitiabile, vrbem Romam primis statim temporibus inuasit, vexauítque, cùm fœneratorũ auaritia ciues primùm pecuniis exhauriret, inde etiam nexos debitores creditoribus traderet. Hinc ingentes sæpe seditiones motæ sunt, vt omninò necesse esset fœnebrem licentiam legibus constringere, ne soluta ac libera in maxima mala remp. præcipitaret. Primùm itaque C, Martio Rutilio, Cn. Mālio Capitolino Cõsulibus anno vrbis conditæ trecentesimo nonagesimo octauo lex de Vnciario fœnore à M. Duellio, & L. Menenio Trib. pl. est perlata, authore Liuio libro 7. Quamuis Tacitus libro 5. Fœnus Vnciarium duodecim tabularũ legibus cõstitutum fuisse tradat. Decennio autem post illam de Vnciario fœnore latā legem Semiunciariũ tantùm ex Vnciario factum Tribunitiis, vt inquit Tacitus, rogationibus, ac solutio æris alieni in

Vnciarium fœnus dicitur, ratione maximæ vsuræ q in aßis partes diuidi poteſt, as enim qui duodecim vncias continet, pro toto & integro solet vsurpari.

portiones æquas Triennij, ita vt quarta præsens esset dispensata. Hæc autem acta sunt T. Manlio, C. Plautio Consulibus: Sed cùm ne sic quidem fœnus tolerari posset, L. Genutius ad plebem tulit, ne fœnerare liceret. Sed cùm constricta esset hisce legibus auaritia, apertéque grassari metu legum nō auderet, ad fraudes se cōuertit. Via fraudis hæc fuit, Vt nomina in socios, qui hisce legibus non tenebantur, transcriberent, atque ita libero fœnore debitores obruebantur. Depræhensa autem hac fraude, simúlque perspecta & detecta magnitudine æris alieni M. Sépronius Trib. pl. ex authoritate Patrum Plebem rogauit, Plebsque sciuit, vt cùm sociis ac nomine Latino pecuniȩ creditæ ius idē quod cum ciuibus Romanis esset. Hæc lex Sempronia anno ab V. C. quingentesimo sexagesimo primo lata est. L. Cornelio Merula, Qu. Minutio Coss. vt scribit Liuius. Quid autem deinceps de fœnore constitutum fuerit, non habetur, vsque ad belli ciuilis Pompeiani tempora, in quo C. Cæsar victis hostibus suis, recuperatáque rep. cùm omnes in nouarum tabularum expectatione essent,

Sēpronia.

Julia 707

sent,

ſent,ob æris alieni magnitudinẽ,neceſſarium iudicauit lata lege cũ debitoribus,tũ creditoribus cõſulere. Quare, vt inquit Suetonius, diſiecta Tabularum nouarum expectatione de pecuniis, mutuis ſanxit, vt debitores creditoribus ſatisfacerent per æſtimationem poſſeſſionum,quanti quáſque ante ciuile bellum comparaſſent, deducta ſumma æris alieni, ſi quid Vſuræ nomine numeratũ & præſcriptũ fuiſſet: qua conditione quarta ferè pars crediti deperibat. Meminit huius legis Tacitus lib.5. Interea magna vis accuſatorum in eos irrupit, qui pecuniam fœnore auctitabant, contra legem Dictatoris Cæſaris, qua de modo credendi,poſſidendíque intra Italiã cauerat. Ex his verbis ſatis conſtat Cæſarem maximum præſtantiſſimúmq; virum impoſito Vſuris modo cõſtituiſſe, vt pecuniæ creditæ ad poſſeſſionũ modum aſtringerentur, ne alicui plus crederetur,quàm ex bonis eius redigi poſſet. Vnde etiam beneficiũ Ceſſionis bonorum promanat,debitoribus, lege Iulia cõceſſum,quo tamen duntaxat ciues Romani vtebantur, ſi ſoluendo non eſſent. Poſtea autem ex cõſtitutione Di-

uorum fratrum etiam Prouinciis impertitú est.l.legis C.Qui bonis cedere possint. Quæ autem postea de Vsuris sancita sint in iuris ciuilis libris suis locis reperiuntur. Sed cum diuina scriptura Vsuras in vniuersum condemnet, ad principum officium pertinet, rem cùm diuina authoritate reprobatam, tum multis exemplis perniciosam è Christiana ecclesia tollere: quod tantum abest vt fiat, vt ea quæ de antiqui fœnoris magnitudine scribuntur, si cum hisce Vsuris, quibus passim per Germaniam mercatores vtuntur, cōferantur: ludus iocúsque videri possint.

LEX IVLIA DE LIbertatibus.

AD statum eorum, qui ex seruitute manumissi essent, hæc Lex pertinuit, quam Iustinianus sustulit, promulgata constitutione, qua reiecta lege & Senatusconsulto Largiano, solú Ciuitatis Romanę ius in libertatib⁹ dádis obseruari præcepit, remoto omni discrimine vel loci, vel ætatis, vel alicuius alius impediméti. §.Inde adeò auté. Vt liberti de cætero aureo annulo ne indigeát,

LEX IVLIA DE Ambitu.

AMbitum duplicem facit Cicero in oratione contra Saluſtium, Conceſſum alterum, atque etiam laudatum, quem Popularem ipſe vocat, cùm quis operam ſuam magiſtratum aut curationem petendo reipub. offert, iudiciúmq; de ſe faciendum populo permittit abſque dolo malo. Hoc genus ambitionis nullis legibus prohibetur, ſed approbatũ ſemper ac à maximis præſtantiſſimíſque viris exercitum eſt. Nam in reipub. admiſtratione neceſſarium eſt eſſe aliquos, qui honores innocenter & gerant & petant. Illud autem alterum genus infame, ac legum ſeueritate notatum, non legitima via incedit, ſed aliquando vi, nonnunquam dolo graſſatur. Vnde homicidia, largitiones, ac variæ corruptelæ naſcuntur. Ad hunc autem Ambitum coërcendum variæ leges latæ ſunt. Primus autem de hac re ad populum tulit C. Petilius Trib.Ple. Cn. Fabio Ambuſto, C. Plautio Proculo Coss. circa annum conditæ vrbis trecenteſimum nonageſimum ſeptimũ, qua

rogatione non largitio aliquã vindicata est, quæ in paupere tum ciuitate nulla esse potuit, sed præpostera ambiendi ratio coërcita, cùm noui quidam homines præter morem nundinas & conciliabula obirent, sibíq; hominum fauorẽ conciliarent, suffragiáque peterent. Huius rei author est Liuius libro septimo. Post multum deinde temporis aliæ leges de Ambitu latæ sunt à P. Cornelio Lentulo, M. Bebio Pamphilo Coss. eodem Liuio authore, quæ cuiusmodi fuerint, nec ipse, nec alius quisquam ostendit. Deinde item aliam legem de ambitu latam scribit Florus libro quadragesimoseptimo, nec quicquá præterea, nisi latam esse dicit. Quare omissis iis ad legem Calphurniam veniamus, quam tulit C. Calphurnius Piso, qui Cos. fuit cũ M. Acilio Glabrione, anno Vrbis conditæ sexcentesimo septimo & octogesimo, cùm iam Respub. & Imperij dignitate, & opum magnitudine, magnam & ambiendi causam, & largiendi materiem præberet. In hac lege præter alias pœnas pecuniaria quoque erat adiecta, authore Pediano in Cornelianã. Hanc legem cùm ferret Piso Consul ex Senatus-

Calphurnia.

natuſconſulto ad populũ,ita à multitudine eorũ,qui Ambitu paſti ac ſaturati, legẽ contra cõmoda ſua fore arbitrabãtur,exceptꝰ eſt,vt è foro pelleretur. Deinde autem maiori manu ſtipatus in forum deſcendit ,clamans : Qui rem ſaluã eſſe vellent,vt ad legẽ accipiendã adeſſent,eáq. ratione exterritis iis qui aduerſabantur,legem pertulit:ſtatímq; apparuit,legem nõ fruſtra latã fuiſſe,nam ſequenti anno Coss.Dess.P. Sylla,& P. Antonius lege hac interrogati damnatíque pœnas dederunt. Nec tamen aut ſeueritate legis,aut exẽpli triſtiſſimi nouitate extingui feruens malum potuit. Quare neceſſe fuit Senatui plura ad legem adiicere.Itaq; M.Tullio Cicerone Conſule. Senatus conſultũ factum eſt, quo cauebatur:Ne quis biẽnio quo magiſtratũ petat, petiturúſue ſit gladiatores daret,niſi ex Teſtamento præſtituta die.Itẽ ne quis mercede conductus obuiam Candidatis iret,aut cõductus ſectaretur.Præterea ne quis prandia vulgo daret.qui eorũ quid feciſſet, contra legem Calphurniã factum videri. Adiecta eſt etiã pœna aſperior quàm antea,nempe exiliũ,cùm antea damnati in Tullia. 69

ciuitate remanerent. Hác autem legem de Ambitu Cicero ex Senatusconsulto saluis auspiciis tulit, vnde lex Tullia dicitur, cuius meminit ipse Cicero in oratione pro Murena, & pro Sestio, item in Vatinium. Idem verò Cicero libro primo ad Atticum aliam legem de Ambitu latam fuisse scribit à Lurcone Tribuno plebis, in qua noui hoc fuerit: vt qui nummos in tribu pronunciauerit, si non dederit, impune sit, sin dederit, vt quoad viuat singulis tribubus HSCCCC XXXV. debeat. Cæterùm paulò pòst gerente res maximas in Galliis Cæsare, Pompeióque Vrbi præsidéte, tantus Romę Ambitus exarsit, vt insanientibus Candidatis, ferróque & igni inter se depugnantibus, populo verò corrupto, ac in diuersa studia scisso, comitia haberi non potuerint, atque ipsa vrbs octo mensibus, vt scribit Appian9. magistratu caruerit. Quare aliis Dictatorem creandũ cẽsentibus, Cato qui extraordinaria imperia oderat, eam sententiam dixit, vt existimaret Pompeium solum absque collega Consulem ad componendam Rempublicam creandum, quæ sententia vicit, solúsque Cn.

Pom-

Pompeius tertium Conſul ab Interre- *Pompeia.*
ge creatus eſt. Is ſuſcepta Reipub. cura, Ambitus leges tulit ſeucriſſimas, coërcitíſque diuiſoribus, & punitis ſontibus Ambitũ campo non ſine magna laude pepulit, vt inquit Plinius.

Poſt Legem autē Pompeiam lata eſt *Iulia.*
Iulia, quā tulit C. Cæſar Octauianꝰ. Nā cùm per Triumuirorũ tempora ius creādorum magiſtratuum à populo ablatũ fuiſſet, ipſiq́ue Triumuiri magiſtratus reipub. darent: Auguſtus priſtinum ius comitiorum, ſolus iam Imperio potitus, reduxit, ac multiplici pœna, authore Suetonio ambitum coërcuit. Sed Tiberij tēpore, cùm comitia, vt ſcribit Tacitus, in curiam è campo trāſlata eſſent, ac deinde ad ipſum Principem, ceſſauit lex Ambitus in Vrbe, vt inquit Modeſtinus. Et Quintilianus lib. ſexto de Ambitu loquens: Hoc genus, inquit, noſtris temporibus totum penè ſublatum eſt, cùm omnia tutelæ curæq́ue vnius innixa periclitari nullo iudicij exitu poſſint, cuius rei etiam Ammianus lib. decimo quarto meminit.

Huc autem pertinēt aliæ duæ Leges, *Fabia.*
Fabia de Sectatoribus, & Licinia de

Sodalitiis, de quibus breuiter dicemus. Sectatores dicebantur, qui Candidatos sectabantur, quorũ tres partes facit Qu. Cicero de Petitione Cõsulatus ad M. fratré. De his legé tulit Fabius, quã Populus aspernat⁹ est. Cicero pro Murena: Itaq; & legi Fabiæ, quæ est de numero sectatorũ, & Senatusconsulto, quod est L. Cæsare Consule factum, restiterunt. Nulla est enim pœna, quæ possit hanc obseruantiam tenuiorum ab hoc veteri instituto officiorum excludere.

Licinia. 684 Lex autem Licinia de Sodalitiis in eos lata est, qui coitiones honorum adipiscendorum causa fecissent, vt operam suam ad corrumpenda suffragia interposuissent: nam hos nomine criminoso Romani Sodales vocabant, vt author est Cicero pro Plantio. Huiusmodi autem erant Sequestres, apud quos, vt inquit Pedianus, pecunia deponebatur, atque hi non minus in corrumpendis populi suffragiis, q̃ iudiciis adhibebantur, Vt colligitur ex secunda actione Ciceronis in Verrem, & pro Cluentio. Erãt præterea Diuisores æquè infames, qui pecuniam in tribus diuidebant, quos Pedianus à Plauto Magistros Curiarum dici

dici putat. Hi ſi depræhenſi & conui-ctí eſſent, damnabantur plerunque in præiudicium eorum,qui largitionem fe ciſſe dicebantur,authore Cicerone pro Plancio. Singulas autem tribus ſuum Diuiſorem habuiſſe ſcribit idem Cicero de Reſponſis Aruſpicum. Erant & Interpretes, per quos inducebatur pactio. Quæſtioni auté legis Liciniæ de Sodalitiis proprius Quæſitor deputatus erat, vt indicat Pedianus in Milonianam. Illud quidem non prætermittendum videtur,quod is,qui ambitus condemnatus erat,Si alium eiuſdem criminis reũ in iudicium adduxiſſet,& damnaſſet,in integrum reſtituebatur,cuius rei authores ſunt Cicero pro Cluentio, & Appianus lib.2.bellorum ciuilium.& Quintilianus lib.5.& 11. Meminit legis Liciniæ Cicero lib. 8. epiſtolarum & pro Plancio.Sunt qui putent hanc legem latam eſſe à M.Licinio Craſſo, qui à Parthis cæſus eſt, de quo ego vt in re dubia nihil ſtatuo. Cæterum ex iure noſtro ſi quis in municipio contra legem Ambitus magiſtratum aut Sacerdotium petierit,per S.C. centum aureis cum infamia punitur : qua lege damnatus, ſi

alium conuicerit, in integrum restituitur, non tamen pecuniá recipit. Qua pœna etiam is plectitur, qui nouú vectigal instituit, authore Modestino in. l. Vnica. ff. ad legem Iuliam ambitus.

LVD. CHAR.

Legis de Sodalitiis latæ, veteres ante M. Licinij Craßi qui à Parthis cæsus est, tempora meminerunt: vt probabilius sit, quod ex eorum scriptis collegi, C. Licinio Varo & P. Cornelio Lentulo Candino Coß. anno vrbis conditæ. 518. eam latam fuisse.

LEX IVLIA VEL PAPIA de maritandis ordinibus.

LEgem Iuliam vel Papiam tulit D. Augustus imprimis reipub. ac ærario vtilissimam. Suetonius in Augusto: Leges retractauit, & quasdá ex integro sanxit, vt sumptuariam, & de Adulteriis, & de Pudicitia, & de Ambitu, & de Maritandis ordinibus. Hanc cùm aliquantò seuerius, quàm cæteras, emendasset, præ tumultu recusantiú perferre non potuit, nisi adempta demum lenitáue

lenitáue parte pœnarum, & vacatione Triennij data, auctísque præmiis. Sic quoque abolitioné eius publico spectaculo pertinaciter postulante equite, accitos Germanici liberos, receptósq; partim ad se, partim in patris gremiũ, ostẽtauit, manu vultúque significans, ne grauarentur imitari iuuenis exemplum. Cúmque etiam immaturitate sponsarum, & matrimoniorũ crebra mutatione vim legis eludi sentiret, tempus spõsas habendi coartauit, diuortiis modum imposuit. Ex his Suetonij verbis apparet, hanc legem tam inuisam omnibus & præsertim Equestri ordini, nõ ab Augusto primùm excogitatam, sed emendatam tantũ, atque restitutam fuisse. Egerat autem de hac re cum populo multos ante annos vir amplissimus Qu. Metellus Cẽsor. Florus lib. 59. Qu. inquit, Metellus Censor censuit, vt ducere vxores omnes omnino cogerentur liberorum creandorum causa. Extat oratio, eius quam Augustus Cæsar, cùm de maritandis ordinibus ageret, velut eo tempore scriptam, in Senatu recitauit. Et Suetoniꝰ in Augusto: Etiam libros totos & Senatui recita-

uit,& populo notos per edictũ ſæpe fecit, vt orationes. Qu. Metelli de prole augẽda,& P. Rutilij de modo ędificiorum, quò magis perſuaderet vtramque rem non à ſe primò animaduerſam, ſed antiquis iam tunc curæ fuiſſe. Summa autem orationis Metelli fuerat, ciuitatem ſine matrimoniorum frequentia conſiſtere non poſſe, author Gellius lib.1.cap.6. De hac lege loquitur etiam Tacitus lib.3. Relatum eſt, inquit, de moderanda Papia Popæa, quam ſenior Auguſtus poſt Iulias rogationes, incitandis cœlibum pœnis,& augendo ęrario ſanxerat:nec ideò coniugia & educationes liberorum frequentabantur, præualida orbitate.

Ferendæ legis cauſa fuit, quòd plerique diuites vxores nõ ducebant,propter vitanda matrimoniorum onera. Hi cùm nullos liberos ſuóſque hęredes tollerent,in magno propter diuitias atque opes honore habebantur ab iis, qui ad ſucceſſionem ipſorum aſpirabát, captabantúrque non ſolùm à propinquis,ſed etiam alienis. Hæc autem res cùm reip. multipliciter damnoſa eſſet, nam & legitima ſobole ciuitas deſtituebatur, &

Teſta-

Teſtamenta multa Improba, Inofficioſa, & inhumana fiebant, correxit hac lege Auguſtus ſaluberrimus Princeps publicum incommodum, ſtatutis multiplicibus præmiis, immunitatibus, atque honoribus iis qui vxores haberēt, atque ex iis liberos, Cœlibatum autem atque orbitatem viciſſim pœnis ſubiecit, quæ omnes ad locupletandum ærarium inſtitutæ atque excogitatæ erant: cumq́; noui veſtigalis magnā ad populum inuidiam eſſe cerneret, hac ſe ratione excuſauit, quod vt id faceret ex Diui Iulij, quem populus vehementer & viuum dilexerat, & mortuum vindicauerat, cōmentariis edoctus eſſet. Varia autem lex in ſe continebat, quæ omnia cùm ob amiſſos antiquorum Iureconſultorum libros referre non poſſimus, ea quæ extant, indicabimus.

Primùm itaque cautum erat, Vt ſi quis hæres extraneus inſtitutus fuiſſet, is priuſquam hæreditatem adiret, Viceſimam eius partem fiſco daret, qua lege filij & proximiores hæredes non tenebantur. Cuius rei author eſt Andreas Alciatus, vir cum cæterarū maximarum rerum, tum verò Iuris ciuilis illuſtri pe-

ritia præditus, & legalis disciplinæ nostro seculo inclytus instaurator lib. Dispunctionum suarum.3.cap.6. Hæc autem legis pars, cùm in iis tantùm locum haberet, qui ciues Romani erant veteres, & ij, qui nuper in ciuitatem vel per Latium, vel beneficio Principis, peruenissent, nisi hoc specialiter impetrassent, excluderentur: primus illud quasi vitiosum aggressus est emendare Nerua sanctus bonúsque Princeps. Is itaque sanxit, Vt quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis ad matrem peruenisset, etiamsi cognationum iura non recepissent, cùm ciuitatem nacti essent, eius vicesimam ne darẽt. Neruæ autem adoptione filius, atque in Imperio successor Traianus delibatam à parente rem consumauit. Constituit enim, Vt quemadmodum in patris filius, sic in hæreditate filij pater esset immunis, sed & illam Neruæ exceptionem sustulit: Si modò in patris potestate filius esset. Nec verò contentus primum cognationis gradum vicesimæ abstulisse, etiam secundum exemit, cauítque: Vt in sororis bonis frater, & contra in fratris soror, vtque auus, auia, in neptis nepotísque,

tíſque,& inuicem illi ſeruarentur immu nes. Poſtremò cùm ex lege Papia omnis vtcunque tenuis hæreditas Viceſimæ onerib. obnoxia eſſet, idē princeps ad certam ſummam hereditatem taxauit, quæ viceſimam penderet, pauperéſque & exhauſtas hæreditates vectigalis onere leuauit. Hæc decreta Traiani Plinius in Panegyrico multis atque illuſtribus verbis & laudat & commemorat.

Poſt Traianum M. Antoninus Auguſtus & ipſe de Viceſima hereditatum leges conſtituit, quæ tamen cuiuſmodi fuerint non tradit Capitolinus. Gratianus autem Imperator, vt tradit in Gratiarum actione Auſonius, Viceſimā in totam ſuſtulit. De legibus autem Viceſimæ primus ſcripſit Iuriſcōſultus A. Offilius authore Pomponio de Origine Iuris.

Fuit & alia Viceſima ex lege Manlia, quam Conſul Cn. Manlius Capitolinus ad Sutrium tulit, vt Viceſima eorū qui manumitterētur ad ærarium pertineret, author Liuius lib. 7. Huius Viceſimę meminit & Cicero ad Atticū lib. 2. quāuis Blondus in ſua Roma Triūphante, vbi de Vectigalib. diſputat, neſcio cuius authoritate fret⁹, ciceronē in eo loco de

ritia præditus, & legalis diſciplinæ nostro ſeculo inclytus instaurator lib. Diſpunctionum ſuarum.3.cap.6. Hæc autem legis pars, cùm in iis tantùm locum haberet, qui ciues Romani erant veteres, & ij, qui nuper in ciuitatem vel per Latium, vel beneficio Principis, perueniſſent, niſi hoc ſpecialiter impetraſſent, excluderentur: primus illud quaſi vitioſum aggreſſus eſt emendare Nerua ſanctus bonúſque Princeps. Is itaque ſanxit, Vt quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis ad matrem perueniſſet, etiamſi cognationum iura non recepiſſent, cùm ciuitatem nacti eſſent, eius viceſimam ne darét. Neruæ autem adoptione filius, atque in Imperio ſucceſſor Traianus delibatam à parente rem conſumauit. Conſtituit enim, Vt quemadmodum in patris filius, ſic in hæreditate filij pater eſſet immunis, ſed & illam Neruæ exceptionem ſuſtulit: Si modò in patris poteſtate filius eſſet. Nec verò contentus primum cognationis gradum viceſimæ abſtuliſſe, etiam ſecundum exemit, cauítque: Vt in ſororis bonis frater, & contra in fratris ſoror, vtque auus, auia, in neptis nepotíſque,

tíſque,& inuicem illi ſeruarentur immu nes. Poſtremò cùm ex lege Papia omnis vtcunque tenuis hæreditas Viceſimæ oneribꝰ obnoxia eſſet, idē princeps ad certam ſummam hereditatem taxauit, quæ viceſimam penderet, paupereſque & exhauſtas hæreditates vectigalis onere leuauit. Hæc decreta Traiani Plinius in Panegyrico multis atque illuſtribus verbis & laudat & commemorat.

Poſt Traianum M. Antoninus Auguſtus & ipſe de Viceſima hereditatum leges conſtituit, quæ tamen cuiuſmodi fuerint non tradit Capitolinus. Gratianus autem Imperator, vt tradit in Gratiarum actione Auſonius, Viceſimá in totam ſuſtulit. De legibus autem Viceſimæ primus ſcripſit Iuriſcõſultus A. Offilius authore Pomponio de Origine Iuris.

Fuit & alia Viceſima ex lege Manlia, quam Conſul Cn. Manlius Capitolinus ad Sutrium tulit, vt Viceſima eorũ qui manumitterẽtur ad ærarium pertineret, author Liuius lib. 7. Huius Viceſimę meminit & Cicero ad Atticũ lib. 2. quáuis Blondus in ſua Roma Triũphante, vbi de Vectigalib. diſputat, neſcio cuius authoritate fretꝰ, ciceroné in eo loco de

Vicesima quadam loqui, scribat, quam ex re frumentaria Latini Romanis præstiterint. Legis autem Iuliæ aliud caput fuit, vt si hæres institutus viuente Testatore, vel ante aditam hæreditatem decessisset, fisco bona addicerentur, ex quo capite tota Caducorũ materia introducta est, de qua per totum Titulum de Caducis tollendis. Cautum præterea fuit, Vt si vir & vxor liberos non haberent, vt eius quod vir vxori, aut vxor viro reliquisset decima pars ad fiscum pertineret, quod deinde sustulere Impp. Arcadius & Honorius, vt habetur in l. finali. C. de infirmandis pœnis cœlibatus.

De libertis etiam multa ad ius nuptiarum, & matrimoniorum liberorúmque pertinẽtia sancita erant. Nam ex lege Papia si libertus duos filios vel diuerso tẽpore in potestate habuisset, obligatione operarum liberabatur. l. Nec patronis. C. de operis libertorum. Remittebatur etiam liberto Iiusiurãdum, quod in hoc oppositum erat, ne vxorẽ duceret, libertæúe ne nuberet, si modò nuptias contrahere rectè vellent, l. Adigere ff. de Iure patronatus. Prohibebat præterea libertam diuertere à Patrono, & alij inuito

uito Patrono nubere l. Vnica. ff. Vnde vir & vxor. Mentio fit huius legis etiam in §.postea.Inst.de Success.libertorum. l.lege.ff.de ritu nuptiarum l. Si libertam C.de nuptiis l.Quidam testaméto ff. de S.C.Siloniano.Ex quo loco facilè colligitur,de quo quidá dubitauere,eádem legem fuisse Iuliam & Papiam, cùm dicat ibi Iureconsultus lege Iulia bona Caduca siue vacantia ad ærarium pertinere,quod in Titulo de Caducis tollendis l.1.Imperator Papiæ tribuit. Quare aliquando vt lex Licinia & Mutia, aut Aelia Santia coniunguntur,vt in l.Sancimus.C.de nuptiis.

Lege autem Iulia siue Papia sexagenarij,quòd generare amplius non posse videbantur,non tenebantur, ex Tiberij constitutione, cui deinde Claudius abrogauit,authore Suetonio. Meminit & Lactanctius his verbis. Quid est quòd apud poëtas salacissimus Iupiter desierit liberos tollere, vtrum sexagenárius est factus & illi lex Papia fibulam imposuit? Quare nuptiæ inter Sexagenarios & Quinquagenarios prohibitæ erant, quod Imperator Cęsar Iustinian⁹ Augustus aboleuit d.l.Sácimus.C.de Nuptiis.

Huc etiam pertinuiſſe videtur lex Iulia de prædio dotali, de qua loquitur Iuriſconſultus in Titulo de Fundo dotali & Imp.Inſt. Quibus alienare licet vel non. Poſtremò verò lege Papia conſtituta erant præmia delatoribus, qui hæreditates, ex quibus lege Papia aliquid ad fiſcum pertinebat, deferebant. Suetonius in Nerone: Præmia delatorum legis Papię ad quartas redegit. Delatores autem iſtos Traianus in vniuerſum ſuſtulit, authore Plinio in Panegyrico. Promanát ex hac lege etiá Iura liberorũ, de quibus multa Plinius in epiſtolis, & Martialis, quæ à Principe impetrare neceſſe erat. Meminit huius legis etiá Apulei⁹ in 2. Apologia: Lex quidé, inquit, Iulia de maritádis ordinibus nũquàm ſcilicet ad hunc modum interdicit: Vxorem in villa ne ducito. Irridet autem accuſatorem, qui ei quaſi magnũ quoddam crimen obiecerat, quòd vxorem in illa duxiſſet. Dicitur autem lex Papia à C. Papio Popæo Sabino, qui eã ex authoritate Auguſti ad populum tulit in conſulatu, quem cum Qu. Sulpitio Camerino geſſit Quinquennio ante obitum Auguſti. Vnde & Iſidori

error

error conuincitur qui.ij.dist.c.quędam. sic scribit: Leges dicuntur ab iis,qui eas condiderunt, vt Consulares, Tribunitiæ, Iuliæ, Corneliæ. Ná sub Octauiano suffecti Coss. Papius & Pompeius legé tulerunt, quæ à nominibus eorum appellatur Papia & Pompeia, continens patrum præmia pro suscipiendis liberis. Hactenus Isidorus.

LVDO. CHAR.

Quis huius legis Papie Poppæe author fuerit, satis non constat. Nam ex chronico Cassiodori, catologo consulum, & omni antiquitate Romana, quæ eius meminit, latam aut certè renouatam ab Augusto sub finem Imperij Poppæo Sabino, & Q. Sulpitio Camerino consulibus, eam fuisse accepi. De Papio, nullum in annalibus eius temporis, nec etiam antiquioribus verbum inueni. Dion tamen eam Papiã Popiliam appellat, & per M. Papiũ Mutilium, & Q. Popilium Consules, latam ab Augusto fuisse scribit. Alij eam papiam Pompeiam vocant, à Sexto Pompeio vltimo Imperij Augusti Consule. Et ita in Plinij et Taciti libris (sed corruptè) legitur. Mihi verior Io. Baptiste Egnatij, qui ad Suetonium adnotationes scri-

psit, sentẽtia videtur. Hæc autem (ait) iunctim Papia Poppæa dicta videtur, quòd cum Papius legem contra adulteros tulisset, ac de matrimoniis etiam sanxisset, cuius & Ausonius præter alios meminit, Sabinus Poppæus eandem retractarit, grauioribúsque pœnis additis, sanxerit, frequentanda matrimonia. Vnde & lex à primo authore Papia dicta, posteà de Sabino Poppæo Papia Poppæa iunctim appellata est, quam senior Augustus post Iulias rogationes incitandis cœlibum pœnis, & augẽdo ærario sanxerat. Et certè annales C. Papij tribunipleb. meminerunt, qui temporibus Iulij Cæsaris fuit, ex quo Iuliam Papiam dici probabile est. Sed affirmare nihil audeo.

LEX IVLIA DE adulteriis.

QVemadmodum prior lex idcircò constituta est, vt frequentarentur matrimonia, ita hæc contracta in officio continet, pœnásque adulteris constituit. Cautum igitur lege fuit: Ne quis stuprum adulteriúmue faceret sciens, dolo malo, quod ad eum & qui suasit, & ad eum qui stuprum vel adulterium intulit, pertinet. Venia etiam dabatur pa-

tri

tri ac marito, si deprehensam vxorem aut filiam cum ipso adultero interemissent. Aequum enim visum est legislatori ignoscere iustissimæ iræ. Ne tamen occasionem dedisse cædibus videretur, licentiam hác & temporum & locorum discriminibus, personarúmque differentiis, coartauit. Pertinent verò ad legem non adulteria solùm, sed etiam stupra. Cómittitur autem, vt inquit Vlpianus, adulterium propriè in nuptam, propter partum ex altero cóceptum composito nomine. Stuprum verò in virginem viduámue, quod Græci φθορὰν appellant. Lenocinia præterea, siue in vxorem, siue in alias personas exercita, hac lege puniuntur. De quibus omnibus plenissimè scribunt Iureconsulti ad legem Iuliam de Adulteriis, libro quadragesimo octauo Pandectarum. Pœna huius legis capitalis est.

Tulit eam D. Augustus, autoribus Vlpiano Suetonio, & Seneca libro sexto de beneficiis. Adeò autem seuerè eam exercuit, vt ipsam etiã filiam suam nepotémque adulteriis famosas, dãnaret, ex quibus filiæ forum ipsum, ac rostra, ex quibus pater legem de adulteriis tule-

rat, vt inquit Seneca, ad ſtuprum placuere. Tulit autem cum hanc, tum alias leges, præter eam, quæ eſt de Maritandis ordinibus in ſexto ſuo Cóſulatu, quem cum M. Agrippa geſſit, quo etiam anno Auguſti nomé ei à Senatu delatum eſt, vt ſcribit in Chronicis Caſſiodorus. Meminit huius legis Plinius libro ſexto epiſtolarum ad Cornelianum, & Vlpianus in l. 1. ff. de Concubinis.

LEX IVLIA Theatralis.

DIV Romæ vſitatum fuit, vt promiſcuè ludos ſpectarent Ordines, nec cuiquam vt honoratiori ſecretus erat in ſpectaculis locus. Primi autem ſecernere Senatum à plebe aggreſſi ſunt Sex. Aelius Pætus, & C. Cornelius Cethegus Cenſores Ludis Romanis, quos Aediles C. Attilius Serranus, L. Scribonius Libo ædebant. Huius autem rei author Cenſoribus fuit P. Scipio Africanus, cùm quingentis & octo annis anteà promiſcuè ſpectatum fuiſſet. Author Liuius libro triceſimo quarto. Spectabant autem Senatores ex Orcheſtra, qui locus

cus etiam exterarum nationum legatis honoratioribus ſpectandi gratia dabatur, vt author eſt Tacitus.

Poſt multos autem annos lata eſt lex Roſcia, quam tulit L. Roſcius tribunus plebis, L. Piſone, M. Acilio conſulibus, vt quatuordecim gradus proximi Equitibus aſſignarentur in Theatro, vt ſcribit Florus in Epitome, libro nonageſimo nono. Et Cicero pro Murena: L. Otho vir fortis, meus neceſſarius, Equeſtri ordini reſtituit non ſolum dignitatem, ſed etiam voluptatem. Itaque hæc lex, quæ ad ludos pertinet, eſt omnium gratiſſima, quòd honeſtiſſimo ordini cum ſplendore fructus quoque iucunditatis eſt reſtitutus. Hæc autem lex Othoni haud mediocrem inuidiam pe perit, cùm plebs hoc ſedis diſcrimine magis notatá ſe, quam honoratũ equeſtrem ordinem putaret. Roſcium tamen in conſulatu ſuo plebi recõciliauit M. Cicero, vt ei Theatrum ingredienti etiá plauſum darent, vt ſcribunt Plutharchus in Cicerone, & Plinius lib. ſeptimo capite triceſimo. In quatuordecim tamen ordinibus nõ ſedebant niſi qui Cẽſum etiam equeſtrem haberent quamuis

Roſcia lex.

alioquin ex familia Equeſtri eſſent. Cicero Phillippica ſecunda: Illud tamen audaciæ tuæ, quòd ſediſti in quatuordecim ordinibus, cùm eſſet lege Roſcia decoctoribus certus locus conſtitutus, quamuis qui fortunæ vitio, non ſuo decoxiſſent.

Poſt aliquot autem annos D. Auguſtus cum Equeſtrem ordinem recognouiſſet, cenſúmque eius auxiſſet, etiam de iure ſpectandi cōſtituit, legem Roſciam imitatus. Hæc lex Iulia Theatralis dicitur. Plinius libro trigeſimo tertio, capite ſecundo: Hac de cauſa conſtitutum, Ne cui ius annulorum eſſet niſi cui ingenuo ipſi, patri, auóque paterno, Seſtertia quadringenta Cenſus fuiſſet, & lege Iulia Theatrali in quatuordecim Ordinibus ſedendi. Legis autem Roſciæ rigoré, quæ pauperes Equites à quatuordecim gradibus ſubmouebat, mitigauit Auguſtus. Suetonins in vita eius. Cùm autem plerique Equites, attrito bellis Ciuilibus patrimonio, ſpectare è Quatuordecim non auderent, metu pœnæ Theatralis, pronunciauit, Non teneri eos, quibus ipſis, parentibúſue eorum Equeſter Cenſus vnquam fuiſſet. Quatuordecim

tuordecim isti Gradus, siue Ordines quia in iis Equites residebant, Equestria dicuntur à Seneca, lib. 7. de beneficiis, & libro quarto Controuersiarum.

LEX IVLIA SVMptuaria.

IN Romana republica parsimoniam & fragilitatem primo non leges, nec pœnæ continuerunt: Sed erat cuique ad retinendas eas magistra paupertas atque continentia. Si quid autem nonnunquam luxuriosius actum videretur, Censoria animaduersio interueniebat. Sed & domestica disciplina singulorum ita instituta erat, vt ab omnibus voluptatibus & delitiis abhorreret. Exemplo sunt Quintia prata, & fictilia M. Curij, notatúsque Consularis Senex, quòd decem pondo argenti facti haberet. Cum autem defuncta Punicis Macedonicísque bellis respub. arma in Asiam vertisset, quasi contagione quadã luxuria voluptatésque primùm Romano militi, postea etiam plebi obrepserunt, eóque tandem peruentum est, vt Asiam magistram suam Roma lon-

go interuallo post se victam relinqueret. Huic malo dum remedium quæritur, latæ sunt leges Sumptuariæ: Ex quibus prima fuit Orchia, quæ conuiuas ad certum numerum redegit, de modo Sumptuum nihil constituit. Huius Legis latio incurrit in annum quingentesimum septuagesimum primum ab vrbe condita, in Consulatū verò M. Claudij Marcelli, & Qu. Fabij Labeonis. Legem tulit Orchius tribunus plebis.

Orchia. 571

Fannia. 593

Post annum deinde vicesimum secundum lata est Fannia de Sumptibus: Ne quis videlicet plus, quàm centenos asses insumeret, & id ludis tantùm Romanis, Plebeiis, & Saturnalibus, aliísque quibusdam statis diebus. Decem deinde aliis diebus in singulos menses triceni æris in conuiuiorum sumptus concessi erant. Cæteris autem diebus plus quàm denos insumere lex vetabat. Cautum etiam erat, Ne quid volucrum poneretur præter vnam gallinam, quæ non esset altilis, quod deinde caput trāslatum per omnes alias sumptuarias leges ambulauit authore Plinio lib. decimo, cap. quinquagesimo. Tulit autem hanc legem

gem C. Fannius Strabo, qui Cos. fuit cum M. Messala annis vndecim ante Punicum bellum tertium.

Sequitur hanc Didia, quæ non solùm Romanis ciuibus, sed etiam vniuersis Italis iugum suum imposuit, sanxítque præterea, Vt Qui inuitarent, & qui inuitati adfuissent pœna legis tenerentur. Lata est Lex à Didio Tribuno plebis, Appio Claudio Pulchro, Qu. Metello Macedonico Coss. annis decem & octo post Fannian. In tantum excreuerat luxuria, vt intra tam paucos annos nouá legẽ ferre, pœnas augere, atque etiã ad socios extendere opus esset. *Didia.*

Deinde autẽ lata est lex Licinia, quæ in cæteris quidem Ranniæ par fuit, nuptiis tantùm ducenos indulsit, certísque diebus statuit æris tricenos, deinde carnis aridæ & salsamentorum certum põdus in dies singulos cõstituit. Ea autem quæ terra, arbore, vite, nata essent, promiscuè largita est. Ab hac lege Centenarias cœnas vocabant, in quas ex lege non plus centussibus præter terra nata impendebantur, authore Festo lib. 3. Tulit eã P. Licinius Crassus cognomine copiisq; iuxta diues, qui cũ Cn. Lẽtulo *Licinia.*

Consul fuit anno sexcentesimo quinquagesimo septimo vrbis conditæ.

Post hæc ingentia ac ancipitia bella remp. occupauerunt. Italicum primùm, móxque ciuile Marianum, quibus, vt fit, cùm legum metus excessisset ex animis hominum, multíque in magnis opibus helluarentur, atque ampla patrimonia deuorarent, L. Sylla Dictator, qui eo tempore ægram rempub. asperis medicamentis curabat, legem sumptuariam & ipse tulit, quam Corneliam vocant.

Cornelia. Legis sententia erat, vt Calendis, Idibus, Nonis, diebúsque ludorum, & feriis quibusdam solénibus tricenos nummos insummere ius esset. Cæteris diebus omnibus ternos tantùm sestertios præfiniuit. Eadem lege minora rebus precia imposita sunt.

Aemilia. Inuenitur apud authores etiam Aemilia Sumptuaria, quam tulisse videtur M. Aemilius Scaurus Cos. Pli. lib. 8. cap. 57. Sorices & ipsos hyeme cõdi, author est Nigidius, sicut glires, quos Censoriæ leges, princépsque M. Scaurus in consulatu, non alio modo cœnis ademere, quàm conchylia aut ex alio orbe aduectas aues. Hæc autem lex nõ quo sumptu,

ptu,ſed auibus cibis cœnę inſtruerentur continebat.

Lata eſt etiam lex Antia Sumptuaria, quæ præter certum numerum æris, qui in cõuiuia erogaretur, id etiam ſanxit: Ne quis magiſtratus aut magiſtratum capturus, niſi ad certas perſonas cœnandi cauſa accederet. Tulit hanc legem Anitius Reſtio, ſed paulò pòſt conſenſu repudiata eſt. Legis Sumptuariæ meminit Cicero lib. 7. epiſt. familiarium ad Gallum. Lex Sũptuaria, inquit, quæ videtur λιτότητα attuliſſe, ea mihi fraudi fuit. Nam dum volunt iſti lauti terra nata, quæ lege excepta ſunt, in honorem adducere, fungos, helluellas, herbas omnes ita condiunt, vt nihil poſſit eſſe ſuauius. Et Suetonius ait Cæſarem Dictatorem legem præcipuè Sumptuariam exercuiſſe, diſpoſitis circa macellũ cuſtodibus, qui obſonia contra vetitum retinerent portaréntque ad ſe, ſubmiſſis nõnunquàm lictoribus atque militibus, qui appoſita iá è triclinio auferrét. *Antia.*

Poſt hæc legem Sumptuariam etiam Auguſtus tulit princeps, ſi vlla alia re, frugalitate certè, ac ſumptuum moderatione maximè commendandus, atque *Iulia.*

ea lex postrema ad populum peruenit. Qua quidē aliquid de superiorū legum duritia remissū est. Nā profestis diebus ducenti nummi permittebātur, Festiuis autē diebus trecēti, nuptiis verò & repotiis mille. Postea Edicto Tiberij concessum est, vt sumptus cœnarum per dierum varias solennitates à trecentis sestertiis ad vsque duo millia propagari posset, vt his saltem finibus efferuescens, seséque longè ac latè proferens luxuria contineri, coërcerique posset.

Dicuntur hæ leges etiam Cibariæ, quas ex Rhetris Lycurgi Romam translatas esse scribit Ammianus libro decimosexto. Præterea Gellius libro secundo capite vigesimoquarto, & libro vigesimo, capite primo, & Macrobius libro secundo capite vigesimo octauo plura de his scribunt. Et hactenus quidem de legibus Iuliis, in quas etiam alias de eisdem rebus latas coniecimus, ob Augustæ familiæ inclytam per omnes terras omnésque ætates amplitudinem atque Maiestatem.

LEX

LEX LICINIA DE CONſule ex plebe creando, atque ære alieno minuendo.

C. Licinius Stolo Trib.pl.tres ſimul leges tulit. Vná Agrariam, de qua inter Agrarias dictum eſt. Alteram, quæ tamen prima promulgata eſt, de ære alieno minuendo, vt deducto eo de capite, quod vſuris pernumeratú eſſet, id quod ſupereſſet triennio æquis portionibus perſolueretur. Hæc lex maximè plebi placuit, exhauſtæ fœnore, atque ære alieno obrutæ, itaq; huius maxime actionis fiducia etiam reliquas duas Tribuni ſuſceperunt. Tertia lex fuit de altero Cos. ex plebe creando. Nam ad ea tempora ſoli Patricij in maiorum magiſtratuum poſſeſſione erant, quæ res plebis potentiam vehementer debilitabat. Quare in hác legem pertinaciſſimè à Patribus pugnatum eſt. Conciones atque adeò contentiones potius apud Liuium habentur. Sed victi tádem Patres legé perferri paſſi ſunt, atque ita primus de plebe Cos. factus eſt L. Sextius Lateranus, cú antea per annos trecétos

octoginta nouem nemo de plebe, aut consulatu, aut præfectura vrbis, Magisterióue aliquo potitus esset. Deinde autem sancitum est, vt semper alter vtique Cos. de plebe crearetur, quod deinceps obseruatum est. Hæ autem tres leges ciuitatem discordia laborátem propter ordinum dissidia in concordiam reduxerunt, simúlque & patrum nimiam potentiam castigarunt, & plebeiam humilitatem ita extulerũt, vt deinde plebs à patribus contemni desierit.

LEX LICINIA ET Ebutia.

HAE duæ leges contra ambitiosas atque quæstuosas magistratuum rogationes latæ sunt, quibus illis facultas præciditur, sub nomine & prætextu popularis commodi siue se, siue suos locupletare. Cicero de lege Agraria contra Rullum: Quos tandem Decemuiros creare vult? Se primum. Quî licet? Leges enim sunt veteres, neque eæ cõsulares, si quid interesse hoc arbitramini, sed Tribunitiæ vobis maioribúsque vestris vehementer gratæ atque iucundæ,

Licinia

Licinia est lex atque altera Ebutia quæ non modò cum cui tulerit de aliqua curatione ac potestate, sed etiam collegas eius, cognatos affines, excipit, ne eis potestas curatióve mandetur. Idem pro domo sua ad Pontifices: Præterquam quod ne id quidē per legem Liciniam, vt ipse tibi curationem ferres, facere potuisti. Ex his verbis Ciceronis tam claris támque non ambiguis facilè sententia legum Liciniæ & Ebutiæ perspicitur. Sed hæ quo tempore latæ sint, cùm præsertim eas Tribunitias esse Cicero dicat, scire non possum, cùm maxima pars Romanarum Annalium temporum iniuria perierit. Ad has leges Cicero etiam lib.13. ad Atticum alludere videtur. Atque hoc etiam accepi, non solitos maiores nostros legare in decem qui essent imperatorū necessarij, vt nos ignari pulcherrimorū institutorum, aut negligentes potius M. Lucullum & L. Murenam & cæteros ad L. Lucullum misimus. Fuit autem M. Lucullus frater L. Luculli. Murena verò gentilis & cognatus, Nam & Murenæ & Luculli ex gente Licinia fuerunt, cognominibus tantum distincti.

LEX LICINIA DE Iudicio communi diuidundo.

659 HVius legis obſcura admodum eſt ratio, cuiúſque vno tantùm, quod ſciam, in loco fiat mentio nempè apud Martianum in l. Finali. ff. de alienatio. Iudicij cauſa facta. Si quis, inquit, iudicij communi diuidundo euitandi cauſa rem alienauerit, ex lege Licinia interdicitur ei, ne communi diuidundo iudicio experiatur. Hactenus Martianus.

LVD. CHAR.

Hanc legem Liciniam, L. Licinio Craſſo & Q. Mutio Scæuola latam fuiſſe, antiquitatis Romanæ fragmenta teſtantur, ex quibus conſtat Scæuolam inter cæteras leges, quas Cõſul cum Craſſo tulit, de communi diuidundo ſtatuiſſe.

LEX LECTORIA DE Circumſcriptione adoleſcentum.

LEctoria lex eum, qui adoleſcẽtem, aut furioſum, quíque ſuæ authoritatis

tatis iurísque non esset, circumscripsisset, fraude dolóue malo, iudicio publico persequebantur. Iubebat etiam huiusmodi personis Curatores dari. Cicero libro tertio de Diuinatione. Inde tot Iudicia de Fide mala, Tutelæ, Mandati, pro socio, fiduciæ, reliqua quę exempto, aut vendito, aut conducto, aut locato contra fidem fiunt. Inde iudicium publicum rei priuatæ lege Lectoria. Idem libro tertio Officiorum. Atque iste dolus malus etiã legibus erat vindicatus, vt Tutela 12. Tabulis, Circunscriptio adolescentum lege Lectoria, & sine lege iudiciis, in quibus ex fide bona agitur. Item Capitolinus in Antonino Philosopho: De Curatoribus verò, cum antè non nisi ex lege Lectoria vel propter lasciuiam, vel propter dementiam darentur, statuit, vt omnes adulti curatores acciperent non redditis causis. Hanc legem Alciatus nunquam sine summi honoris præfatione à nobis nominandus, Quinam vicenariam apud Plautum in Pseudolo in persona Calidori adolescẽtis, dici putat, quem vide libro sexto parergon Iuris ciuilis cap. xvi. legem autem tulit Q. Lectorius.

LEX MANILIA.

LEge Manilia Quæstio constituta est bello Iugurthino in eos, qui pecunias à rege accepissent. Salustius de bello Iugurthino: Interea Romæ, inquit, Bracchus Manilius Lemetanus Trib. pl. rogationem ad populum promulgat, vt quæreretur in eos, quorũ consilio Iugurtha Senatus decreta neglexisset, quíue ab eo in legationibus & Imperiis pecunias accepissent, qui elephãtos, quíque perfugas tradidissent, itémq; qui de pace & bello cũ hostibus pactiones fecissent. Ad hác Quæstionẽ exercẽdam constituti erant tres Quæsitores, inter quos fuit M. Aemilius Scaurus, qui quáuis & ipse huic crimini affinis esset, artificio tamen quodam perfecerat, vt non solùm inter reos non reciperetur, sed etiam Quæsitor ipse ac iudex in alios iudicium exerceret. Quæstione autem hac publica cõdẽnati sunt quatuor Consulares viri, atque vnus Sacerdos C. Sulpicius Galba. Cõsulares autẽ fuerunt L. Calphurnius Bestia, C. Portius Cato, Sp. Albinus, L, Opimius, qui C. Gracchum interfici curauerat, quam ob

cau-

ſam potiſſimũ à Gracchanis iudicibus, id eſt Equitibus è ciuitate ſublatus eſt, cùm antea à populo, accuſante Qu. Decio Trib. pl. quòd indemnatos ciues in carcerem conieciſſet, abſolutus eſſet, vt ſcribunt Florus lib. ſexageſimo & Cic. in Bruto. Hæc autem lex inuidioſa admodũ nobilitatis potentiam vehementer afflixit, túmq; primùm plebs iacentibus nobilibus, nouos homines ambitioſos atque cupidos ad honores euehere cœpit, ex quo paulò pòſt atrox bellum ciuile ſequutum eſt, in quo magna parte nobilitatis extincta, ipſi tandem nobiles duce Sylla vicerũt, populúſq; & preſertim Equeſter ordo malè conſultorum pœnas acerbiſſimas dedit.

LEX MANILIA DE BELlo Mithridatico.

HAc autem lege Manilia belli Mithridatici cura Cn. Pompeio Magno demandata eſt, reluctantibus patribus, plebe verò omnibus viribus annitente, Mouebat antem Patres L. Luculli authoritas, qui ea tempeſtate fœliciter hoc bellum gerebat, & penè cõfecerat:

rat: quem à reliquiis belli abſtrahi, eiúſque conſumati laude & gloria fraudari iniquum cenſebant. Plebé autem agitabant cum innata leuitas, tum odium Luculli, fauórque erga Pompeium. Tulit igitur legem Manilius Trib. ple. quem Paterculus ſemper venalem atque alienæ miniſtrum potentiæ fuiſſe ſcribit. Legem autem ſuaſit Cicero Prætor oratione ampliſſima, in qua ſimul & magnitudinem difficultatémque belli demonſtrat, & Pompeium magnis laudibus ornat. Hæc autem acta ſunt L. Volcatio, M. Lepido conſulibus. Salubris verò Reipub. rogatio Manilia fuit: Nam eo bello ſingulari Pōpeij fœlicitate ac virtute Mithridates omnib⁹ rebus exutus, filij ſui ſcelere mortem ſibi afferre conatus eſt, populóque Romano vectigalia antiqua omnia reſtituta, ac noua inſuper adiecta ſunt. De qua re plura ſcribūt hiſtorici Meminit huius legis Quintilianus libro ſecundo his verbis: Nec me fallit eas quoque leges eſſe, quæ non in perpetuum rogentur ſed de Honoribus, aut Imperiis, qualis Manilia fuit, de qua Ciceronis oratio eſt.

Appianus in Mithridatico.

LEX

LEX MANILIA DE Suffragiis Libertinorum.

HAnc legem, authore Pediano, idẽ Manilius tulit, ipsis Compitalibus post pauculos dies quàm tribunatũ inierat. Vt autem ratio ipsius legis plenius percipiatur, pauca de Libertini Ordinis suffragiis dicemus. Cùm igitur Romæ triginta quinque Tribus essent, in quas vniuersus Popu.Rom. distristributus erat, Libertini ex instituto Seruij Tullij in quatuor tantùm Vrbanis Tribubus suffragia ferebant, cùm Rusticæ propriè ingenuorum essent, vt inquit Plinius, Multóque tempore nemo libertinus in tribu Rustica census fuit præter Vindicium, cui ob coniurationẽ Aquiliorum detectam, optio à P. Valerio Consule data est, vt in qua tribu vellet suffragium ferret, vt scribit Plutarchus in vita Publicolæ. Ipsi deinde Censores, ad quorum curam hæc pertinebant, maxima opera hoc egerunt, ne libertini Rusticis tribubus immiscerentur. Appius autem Claudius, cùm in Censura, quas sperauerat in Senatu opes nõ esset consecutus, ad humilimam plebẽ se cõ-

tulit, ac libertinos in omnes tribus distribuit, nonnullos etiam in Senatum allegit, quamuis eam lectionem ratam nemo habuerit. Hi autem cùm & multi essent, ac assiduè in foro versarentur, cùm in aliis vrbanis actionibus, tum verò in comitiis planè dominabantur, statúmque ciuitatis turbabant, mandando infimis quibusque honores, quippè opera illorum Cn. ille Flauius & ipse libertini generis ad ædilitatem summa cum Nobilitatis indignatione peruenerat. Ipsa verò plebs ingenua agriculturę operam nauabat, nec interesse omnis ciuilibus negotiis poterat, ita fiebat, vt omnia quæ per populum agebantur, forensis illa factio ageret. Quæ res cũ totius reipublicæ faciem turpitudine quadã deformaret. Qu. Fabius Rutilianus Censor libertinos omnes in quatuor Vrbanas Tribus, in quibus antea fuerant, cõiecit. Et Liuius quidem Vrbanarũ Tribuum nomẽ tum primùm emersisse scribit. Dionysius autẽ Halicarnasseus author ipso Liuio haud paulò diligẽtior, Quatuor illas Seruium Tullium instituisse tradit, quem nos libentius sumus secuti. Sæpè postea libertini, cùm se

Rusticis tribubus infudissent, inde emoti sunt. Cæterùm L. Cornelius Cinna Cos. pulsus per dissensionem ciuilẽ ab Octauio collega, Libertinis pollicitus est, si ad recuperandam dignitatem suã auxilio eorum adiutus esset, distributurũ se eos in triginta quinque Tribubus, & paulò pòst occupata vrbe, quod promiserat prestitit, cuius rei Appianus & Florus authores sunt. Improbata autẽ post victoriam nobilitatis Cinnæ tyrannide, actísque eius rescissis, etiam libertinis Cinnæ beneficium ereptũ est. Nec quisquam deinde causam eorum recepisse traditur, præter hunc Cn. Manliũ, qui Libertinorum ac seruorum manu subnixus, perditissimam legem tulit, vt libertinis in omnibus tribubus suffragiũ esset, ídque per tumultũ egit, & cliuum Capitolinum obsedit. Hunc autem cœtum L. Domitius Aenobarbus Quæstor perrupit, atque disiecit, & quibusdã Manlianis interfectis, Libertinos omnes, ipsúmque Manilium à spe ferendæ legis remouit. Hæc legis Maniliæ sententia fuit, de qua & Cicero pro Milone loquitur.

LEX MARIA DE Pontibus.

HAEC lex ad coërcendum Ambitum Pontes angustiores fecit, vt dicit Cicero libro tertio de Legibus. Erant autem Pontes in campo Martio, per quos suffragia ferebantur, vt colligitur ex Cicerone libro primo ad Herennium, vbi de Constitutione diffinitiua tractat, & ex Suetonio in Cæsare, vbi dicit coniuratos in animo habuisse Cæsarem in campo per comitia tribus ad suffragia vocantem, diuisis partibus è ponte deiicere, atque exceptum trucidare. A quo autem Mario Prætoréne, an consule VII. lata sit hæc lex non magni momenti, affirmare non possum.

LEX MARIA DE Moneta.

MAria lege ratio Nummaria constituta est, quæ eo tempore ita varia erat, vt homines quid haberent ignorarent. Ciceto libro tertio de Officiis: Ne Marius quidem Gratidianus officio boni viri functus est, túc, cùm Prætor

tor eſſet, collegiúmque Prætorum Tribuni plebis adhibuiſſent, vt res Nummaria de communi ſententia conſtitueretur. Iactabatur enim temporibus illis nummus ſic, vt nemo ſcire poſſet, quid haberet. Conſcripſerunt communiter Edictum cum pœna & iudicio, cõſtituerúntque, vt omnes ſimul poſt meridiem in roſtra deſcenderent, & cæteri quidem alius aliò. Marius à ſubſelliis in roſtra rectà, & quod communiter compoſitum fuerat, ſolus edixit. Quod autem Cicero hîc Edictum dicit, Plinius legem vocat libro triceſimo tertio capite nono, de Denario loquens: Alij, inquit, è pondere ſubtrahunt, cùm ſit iuſtum octoginta quatuor è libris ſignari. Igitur ars facta Denarios probare, tam iucunda lege plebi, vt Mario Gratidiano vicatim totas ſtatuas dicârit. Ad has autem ſtatuas etiam thus & cerei adhibiti ſunt, quo modo diis ſupplicabatur. Huius rei authores ſunt Cicero & Seneca libro tertio de Ira. Hic eſt ille Marius Gratidianus, cuius caput Catilina per vrbem tulit, quod ei inuidioſiſſimè obiicit Cicero.

LEX MEMMIA DE Calumniatoribus.

MEmmia lege Calũniatoribus pœna constituta erat. Calumniantur autem, qui falsas accusationes instituunt, fraude dolóue malo, Cicero pro Roscio Amerino: Itá tamen te quæstus cupidum esse oportebat, vt horum existimationem & legem Memmiam putares aliquid valere oportere. Vlpiann[s] in l. 1. ff. ad Senatusconsultum Turpilianũ. Calumniatoribus, inquit, pœna lege Memmia irrogatur, sed non vtique qui non probat quod intendit, protinus calumniari videtur. Papinianus etiã in l. Quæsitum. ff. de Testibus ait, eos qui in publicis iudiciis calumniæ damnati sint, postea in iudicio publico testimonium dicere non prohiberi Lege Memmia. Cautum etiam erat hac lege, Vt absentes reip. causa iudicium subire nõ cogerentur. Valerius libro tertio. Contra M. Antonius ille disertus Quæstor proficiscens in Asiam Brundusium iam peruenerat, vbi literis certior factus, Incesti se postulatum apud L. Crassium Prætorem, cuius Tribunal propter ni-

miam ſeueritatem ſcopulus reorũ dicebatur, cùm id vitare beneficio legis Mẽmiæ liceret, quæ eorum qui reipublicæ cauſa abeſſent recipi nomina vetabat, in vrbẽ tamen recurrit. Hęc lex in libris Iuris ciuilis duobus in locis falsò legitur Rhemnia pro Memmia. Quis enim vnquam apud Romanos nominis alicuius Rhemnius fuit, à quo lex denominationem haberet? cùm contrà Memmij & honoribus ſummis functi, & apud Hiſtoricos & Oratores celebres ſint. Prætere a cùm hæc lex cum apud Ciceronẽ tum apud Valerium incorruptè ac rectè legatur, nemo vel mediocri iudicio prędítus dubitabit, quin in duobus illis locis ſuprà productis non Rhemnia ſed Memmia legendum ſit. Vnde magis miror, quoſdam Ciceronis Interpretes locum illum pro Roſcio ex libris legum conatos emendare, nulla nec probabili nec veriſimili ratione appoſita.

LEX MENIA DE AVthoritate Patrum.

HAEc lex de minuenda authoritate Senatus lata eſt. Authoritatem au

tem non voco opinioně grauitatis, prũdentiæ, ac magnitudinis cuiuſdam, quã in magnis ac claris viris eſſe credimus: ſed conſenſum maioris vel prudentioris alicuius, ſine quo res à nobis actæ ipſo iure, nihil valent. Hinc vocabant antiqui Autores mulierum, ſine quorũ conſenſu, quæcunque egiſſent mulieres rata non erant, vt ſcribunt Liuius libro 37. & Cicero pro Flacco & A. Cecinna. Quid autem ſit Authorem fieri, tradit Paulus in l. Etiam ſi. ff. de Authoritate & conſenſu Tutorum. Etiamſi, inquit, non interrogatus Tutor author fuerit: valet authoritas eius, cùm ſe id probare dicit, quod agitur: hoc eſt enim Authorem fieri. Antiquitus igitur id iuris Patres habebant, vt tum demũ rata eſſent quæ populus iuſſerat, ſi Patres authores fierent, id eſt, cùm rem factam probarent. Liuius libro ſexto. Et ne is quidem finis certaminum fuit: quia Patricij ſe authores fore negabant. Et Victorinus ait, ſine authoritate & cõſenſu Senatus nullam legem olim ferri potuiſſe. Cùm autem ſępe fieret, vt Patres rerum à populo decretarũ authores fieri nollent, lata eſt lex Menia, quam ita mo-

moderati ſunt latores, vt Patribꝰ authoritas quidem relinqueretur, ſed eneruata planè ac inutilis. Cũ enim antea poſt relatum ſuffragium authoritas Patrum requireretur, ſanxit legiſlator, vt ante initum ſuffragium authores fierent eius rei, quam populus iuſſurus erat; ita fiebat, vt quicquid populus iuſſiſſet, ex authoritate Patrum actum videretur. Liuius libro primo: Decreuerunt enim, vt cùm populus regem iuſſiſſet, id ſic ratũ eſſet, ſi Patres authores fierent: hodiéq; in magiſtratibus legibúſq; rogandis vſurpatur idem ius vi ademptum, priuſquam populus ſuffragium ineat, in incertum comitiorum euentum Patres authores fiant. Et Cicero pro Plancio: Nam ſi ita eſſet, vt quod Patres apud maiores noſtros tenere non potuerunt, vt repræhenſores eſſent comitiorum, id haberẽt Iudices, quod etiã vel minus eſt ferendũ: Tum enim magiſtratũ non gerebat is q ceperat, ſi Patres authores nõ erãt facti: nũc poſtulatur à vobis, vt eius exilio qui creatus ſit, iudiciũ Po. Ro. reprẽhẽdatis. Hinc eſt q Saluſtius in oratione Macri Trib. pl. dicit: Libera, ĩquit, ab authoribus Patriciis ſuffragia maio-

res veſtri parauerunt. Hanc autem legẽ à Trib.pl. Menio latam fuiſſe arbitror, cùm etiam antea in eadẽ poteſtate M. Curius Patres authores fieri coëgiſſet. Plinius de viris illuſtribus, de Curio loquens: Trib.pl. Patres authores fieri coëgit comitiis, quibus plebeius magiſtratus creabatur. Item Cicero in Bruto: M. Curium, quòd is Trib.pl. Appio Cęco diſerto homine comitia cõtra leges habente, cùm de plebe Conſulem non accipiebat, Patres antea authores fieri coëgit: quod fuerit permagnũ lege Menia nõdum lata. Hac igitur ratione Patribus adempta eſt authoritas, quam iis Romulus, vt ſcribit Dionyſius tradiderat, quamuis ſub ſpecie quadam vſurparetur. Quare quidam, dum ſuperiorẽ locum Liuij interpretâtur, falſò exiſtimârunt Liuium de Cæſaribus loqui, qui Patribus antiquũ illud authoritatis ius vi ademiſſent, cùm iamdudum lege hac Menia ablatum fuiſſet.

LEX METELLA.

HAec lex non ita multum ad ſtatum reipu. pertinuit, ſed magis ad Fullo-

Fullones. Plinius lib.35.cap. 17. vbi de creta loquitur, qua vestes poliũtur: Vmbrica, inquit, non nisi poliendis vestibus assumitur. Neque enim pigebit hanc quoque partem attingere, cùm lex Metella extet Fullonibus dicta, quam C. Flaminius & L. Aemilius Censores dedere ad populum ferendam, adeò omnia maioribus curæ fuerunt. Ex his constat hanc legem de ratione poliendarum vestium Fullonibus datam, quam ex præcepto & voluntate Censorum, Metellus tulit ad populum, vnde lex Metella dicitur.

LEX OPPIA DE MVNdo muliebri.

HAnc legem ad coërcendá mulierũ luxuriam tulit C. Oppius Trib.pl. Qu. Fabio Maximo, Tib. Sempronio Graccho Consulibus in medio rigore belli Punici Secundi: Ne qua mulier plus semiuncia auri haberet, neu vestimento versicolori vteretur, néue iuncto vehiculo in vrbe oppidóue, aut propius inde mille passus, nisi sacrorum publicorum causa veheretur. Host hæc au

tem cùm quieta à bellis tam ancipitibus esset resp. M. Fundanius & L. Valerius Trib. pl. de Oppia lege abroganda ad populũ tulerunt. Dixit pro lege M. Portius Cato Consul, rursus contra legem Tribunus L. Valerius, quorum orationes disertæ sanè atque vehementes apud Liuium extant. Lex autem populi iussu, ingenti fœminarum gaudio antiquata est, vicesimo ãno quàm lata erat, author huius rei Liuius lib. 37.

LEX PAPYRIA DE Sacrandis agris.

ANtiqua consuetudo in rep. Romana fuit, vt consecrarentur ędes, quæ Sacræ appellantur, agri præterea de hostibus capti, cuiusmodi fuit ager Carthaginensis, vt scribit Cicero cõtra Rullum. Campus etiam Martius expulsis regibus sacratus fuit, authore Liuio lib. 2. Sacrabantur præterea aræ, quæ religionem loco afferrent, in quo erant consecratæ, vt ara Martis in cãpo Martio, vt tradit Liuius lib. 39. Prohibuit igitur lex Papyria iniussu populi, ædes, terram, arámue consecrare. Hanc autem

legem malè intellexit P. Clodius, qui putauit iussu populi etiam priuatorũ ciuium ædes cõsecrari, eáque ratione possessoribus auferri posse, vt scribit Cicero pro domo sua ad Pontifices. Tulit autem legem Qu. Papyrius Trib. pl. sed quo tempore incertum. Agri autem qui consecrabãtur in nullius bonis erant ex iure Romano, quemadmodum & ciuitates, si in iis aratrum ductum esset, quod passa est Carthago, omnia iura ciuitatum quasi morte habere desinebant, authore Modestino in l. Si Vsufructus. ff. Quibus modis Vsufructus vel vsus amittatur. Ad hanc consuetudinem etiam alludit Horatius Carminum lib. 1. Ode 16.

Iræ Thyesten exitio graui
Strauere, & altis turribus vltimæ
Stetere causæ, cur perirent
Funditus, imprimerétque muris
Hostile aratrum exercitus insolens.

Fuit igitur, vt Acron inquit, eádem consuetudo & condendis & euertendis ciuitatibus. Aratrum enim, cùm conderentur vrbes, duci consueuisse ex Virgilio, & Plutarcho in vita Romuli, itémque Cicerone Philippica. 2. notius

eſt, quàm vt hic diu ſit immorandum. Antiquum autem illum morem in euertendis vrbibus retuliſſe videtur fortiſſimus ſapientiſſimúſque princeps Fridericus Aenobarbus Auguſtus, qui Mediolanum captum euerſúmque aratro vertit, vt oſtenderet omnia ciuitatis iura inde penitus ſublata. Idem in Brixiam & Bononiam ſtatuiſſe Henricum ſcribunt, Bartolus in, l. aut facta. §. Nõnũquam. ff. de pœnis, & Panormitanus in. c. Dilectus. extra. de Simonia.

LEX PAPYRIA DE Nexis.

EX iure XII tabularum conſtitutum olim fuit, vt debitores, ſi ſoluendo non eſſent, creditori ſeſe nexum dare cogerentur, vt miſer ſcilicet debitor, quod in ære non haberet, lueret in corpore. Erat autem nexorum miſerrima conditio, cùm ad omnes iniurias contumeliáſque creditorum expoſiti eſſent, & catenis conſtricti, multis laboribus quaſi ſerui attererentur. Hoc igitur ius ad extremũ ob L. Papyrij fœneratoris ſingularem libidinem ac crudelitatem eſſe

deſiit.

desiit. Is cùm C.Publium ætate formáque præstantem adolescentem, qui se ei ob æs alienum paternum nexum dederat, de turpissimo obsequio appellare ausus fuisset, atque adolescens ingenuitatis magis, quàm præsentis fortunę memor, impudicum ac incestum sermonem, non solùm animo, sed ne auribus quidem reciperet, indignatus fœnerator tergum iuuenis verberibus lacerauit. Quæ indignitas cùm in populũ vociferante adolescente emanasset, ingens concursus factus est: ibi ob repentinum tumultum conuocato Senatu, negotiũ Cõsulibus L.Papyrio, & C.Petilio datum est, vt legem ad populum ferrent: Ne quis nisi qui noxam meruisset, donec pœnam lueret, in compedibus aut in neruo teneretur. Pecuniæ debitæ bona debitoris non corpus obnoxium esset. Ita nexi soluti cautúmq; in posterũ ne necterentur. Author Liuius lib. 8.

LEX PAPYRIA DE Refectione Trib.pl.

C.Papyrius Carbo Trib.ple. rogationem tulit, vt eundẽ trib.pl. quo-

ties quidem vellet creari liceret, quod multis legibus vetitum erat. Rogationem Carbonis disertissimi ciuitatis, atque in his etiam C. Lælius & P. Africanus dissuaserunt, in qua etiam oratione P. Africanus dixit, Tib. Gracchũ iure cæsum videri. Suasit cõtra Rogationem C. Gracchus, sed Scipio obtinuit, léxque admodum popularis visa, suffragiis populi repudiata est. Cuius rei authores sunt Florus lib. 59. & Cicero in Lęlio. Hic est ille C. Carbo homo seditiosus, qui eidem illi Scipioni vim attulisse existimatus est, authore Cicerone libro secundo epistolarũ ad Qu. Fratrem. Et cùm deinde à L. Crasso oratore præstãtissimo accusatus fuisset, diffidens causæ suæ Cantharidas sumpsisse dicitur, vt scribit idem Cicero lib. 9. epistolarum ad Papyrium Pætum.

LEX PAPYRIA
Monetaria.

ASses quibus olim Po. Ro. vtebatur, vario & diuerso pondere percussi sunt, pro ratione temporum, statúque

túque reip. Cæterùm post bellum Punicum secundum Asses Semunciales facti sunt lege Papyria, vt tradit Plinius lib. 33. cap. 3. Quis autem ex gente Papyria hanc legem tulerit, non traditur.

LEX PEDIA

LEge Pedia, quam Consul Pedius collega Cæsaris Octauiani tulit, omnibus qui Cæsarem patrem interfecerant damnatis, aqua & igni interdictum est. Ex his autem præcipui fuerunt, M. & D. Bruti, C. Cassius, Sulpitius Galba, Tullius Cimber, C. Trebonius, Seruilij duo cognomento Cascæ, & multi alij, qui diuersis modis, omnes tamen mox miserè periere. Consul autem Pedius ædita proscriptione Triumuirali, cùm in vrbe tumultus ac consternatio orta esset, Vrbem circumiens, ac laboribus solicitudinéque confectus, interiit, authore Appiano, libro quarto bellorum ciuilium. Meminit huius legis Suetonius in Nerone & Galba.

LEX PETILIA DE Peculatu.

PEtilia lege Peculatus quæstio constituta est in eos, qui pecuniam ex præda bello Asiatico, quod cum rege Antiocho gestum est, interuenisse insimulabantur. Hoc autem maximè pertinebat ad L. Scipionem, qui bellum illud Consul gesserat, atque ad Legatos eius Quæstoréscue. In omnes præterea, qui pecuniam publicam ad suos vsus auerterant, Terentio Culeoni Prętori, quoad in magistratu fuit, Quæstio mandata est. Vnde Liuius libro tricesimo nono scribit Cn. Manlium Volsonem serius triumphasse, ne Qu. Terentio Prætore causam lege Petilia diceret. Pœna autem legis erat, vt lite æstimata, si pecunia iudicata ex damnati bonis redigi non posset, duceretur reus iussu Quæsitoris in vincula, ibíque ad finem vsque vitæ esset. Deinde post mortem nudus ante carcerem proiiceretur. De qua re plura scribit Liuius libro tricesimo octauo.

LEX

LEX PETRONIA.

QVa de re principaliter hæc lex lata sit, affirmare nó ausim, duo tamen ea cauta fuisse inueni. Primò, Ne dominis potestas esset ad bestias depugnandas suo arbitratu seruos tradere. l. Cicumcidere. ff. ad legem Corneliá de Sicariis. Secundò, Vt ei, qui iure viri delatum adulterium non peregisset, nunquam postea deferre hoc crimen permittetur. l. Abolitionem. C. ad legé Iuliam de Adulteriis & stupris.

LVD. CHAR.

Lata est hæc lex Petronia, à Petronio quodam tribuno pleb. ex decreto & consilio Senatus, vt rescripserunt Valerian. & Gallien. AA. In. d. l. Abolitionem.

LEX POMPEIA DE iure Coloniarum.

COlonias olim Romani ad exemplum Græcorum plurimas in varia loça deduxerũt, quæ essent ceu propugnacula Imperij, atque reipu. Roma-

næ quasi effigies quædã & simulachra. Hæ autem coloniæ duorum generum fuerunt. Nam aliæ Romanæ, aliæ Latinæ dicebantur, propter iuris diuersitatem. Nam Romanæ coloniæ ciuiũ Romanorum erant, quibus ius ciuitatis nõ minus ac iis qui in vrbe habitabant, integrum erat. Latinæ autem Coloniæ, tametsi & ipsæ à Romanis, & ex Romanis constituerentur, non tamẽ simul ac deductæ erant, Romanorum ciuium iure, sed Sociorum, id est, Latinorum iure vtebantur. Ex iure enim Romano ita comparatum erat, vt si ciues Romani in Latinam Coloniam nomina dedissent, vel sua voluntate, vel metu mulctæ, aut pœnæ alicuius, ipsi Latini iuris fierent, Ciuitatémque amitterent. Cuius rei author est Cicero pro Domo sua ad Pontifices, & pro A. Cecinna. Si autem Latini in Coloniam Romanã essent profecti, ciues Romani propterea non fiebant, sed Latini iuris erant, vt scribit Liuius libro tricesimo quarto, de Ferentinatibus. Huiusmodi igitur discrimen inter Latinas & Romanas Colonias fuit. Cæterùm postquam Latinis, id est, Sociis ciuitas data est, lege, vt diximus,

mus,Iulia,cœperunt Latini omnes, qui in Latio erant,& plerique Itali ciuitatis iure vti, à quo tamen exclusæ erant Transpadanæ Coloniæ, quæque extra Italiam finitimæ Pado in agro Gallico erant constitutæ, vt Ariminum & reliquæ. His igitur Cn. Pompeius Strabo Consul lata lege idem ius dedit, quod Latinis,id est,vt Asconius inquit,vt petendi magistratus gratia ciuitatem Romanam adipiscerentur, & hæreditates à Po.Ro.capere,reliquóq; iure Romanorum ciuiũ vti possent. Has ego duodecim Colonias fuisse puto, de quibus Cicero pro Cecinna loquitur. Fuit autem Cn. Pópeius Consul anno post L. Cæsarem,qui Sociis ciuitaté dedit. Erãt & aliæ Latinæ Coloniæ per Gallias, Hispaniásque,& Cęteris orbis Romani partibus,quę Ciuitatem non habebant. Quare Suetonius scribit Cęsarem Colonias Latinas de petenda Ciuitate agitantes adiisse, & aliquid vtique effecturum fuisse,nisi Consules conscriptas in Ciliciam legiones ob id ipsum retinuissent. Lex igitur Pompeia ad solos Trãspadanos pertinuit,

LEX POMPEIA.
Parricidij.

SVperioris Pompeij filius Cn. cognomento Magnus,princeps suo tépore in repub. cùm authoritate,tum opibus, aliquot & ipse leges tulit, ex quibus pleræque post ruinam viri illius interciderunt. Inter eas autem,quæ remanserunt, est ea, quæ in parricidas lata est. Et conditor quidem vrbis Romulus interrogatus aliquãdo, Quid ita nihil de his sanxisset, qui parétibus vim mortiferã intulissent: Respondit, Se nõ credére quenquam ad tantam dementiã peruenire posse, & propterea lata lege admonere homines facinoris inusitati noluisse. Sed nihil tam aut natura sanctum,aut legibus munitum est,ad quod prophanandum euertendúmque humana audacia non aspiret. Nam vt ait Plutarchus, post annum vrbis conditæ sexcentesimum L. Ostius patrem occidit. Deinde P.Malleol9 post bellũ Cimbricum C. Mario, L. Valerio Flacco Coss.matrem interemit,ísq; primus culeo insutus, ac in mare præcipitatus est. Postea de Parricidiis quæstionem constituit

ſtituit Sylla, vt author eſt Pomponius, quam deinde Pompeius emendauit, nouámque de iis legem tulit, qua cautum fuit, Vt non ſolùm qui patrem aut matrem, ſed etiam qui cognatos aut patronos necaſſent, parricidij tenerentur. §. Item. l. Hos accuſare. ff. de accuſationibus & inſcriptionibus. Pœna autem legis Pompeiæ de Parricidio duplex fuit. Nam qui perſonã aliquam extra patrem aut matrem, auum aut auiam occidiſſet, pœna legis Corneliȩ, vt ſcribit Martianus, de Sicariis tenebatur. Qui autẽ patrem vel matrẽ, avt ex aſcendentib⁹ aliquem necaſſet, ea pœna, quæ more maiorum cõſtituta erat, adficiebatur, Ea huiuſmodi fuit. Iudicato ſtatim folliculo lupino os obuoluebatur, & ſoleæ ligneæ pedib⁹ inducebãtur, deinde in carcerem vſque ad ſupplicij ſumendi tempus cõiiciebatur. Productus deinde, virgíſque primùm ſanguineis verberatus, culeo inſuebatur cum cane, gallo gallinaceo, vipera, & ſimia: poſtea in mare profundũ culeus iactabatur, aut ſi mare propinquum non eſſet, in profluentẽ, vt ſcribunt Cicero lib. 2. ad Herennium, & Modeſtinus in l. finali. ff. ad legem Põ-

peiam Parricidij. Huius autem supplicij vim atq; atrocitatem pulcherrime describit Cicero pro Roscio Amerino: Quid enim tam commune, quàm spiritus viuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus eiectis? Ita viuunt dũ possunt, vt ducere animam de cœlo non queát: ita moriuntur vt eorum ossa terram nó tangant, ita iactantur fluctibus vt nunq̃ alluantur: ita postremò eiiciuntur, vt ne ad saxa quidem mortui conquiescant. Hac pœna nisi confessi non adficiũtur. Vnde Suetoni⁹ scribit Augustũ mitissimum principem quédam manifesti parricidij reum ita interrogasse: Certè patrem tuum non occidisti. Exercebatur autem hęc lex cum pœna non solùm in vrbe, sed etiam in prouinciis, vt apparet ex epistolis Ciceronis ad Qu. fratrem. Hoc genus supplicij prim⁹ inuenit Tarquinius rex, qui M. Tullium Duumuirum, quòd librum secreta ciuilium sacrorum continentem custodię suæ cõmissum corruptus Petronio Sabino describendum dedisset, culeo insutum in mare abiici iussit, vt tradunt Valerius Max. lib. 1. cap. 1. & Dionisius lib. 3.

LEX POMPEIA, QVAE Bithynis data est.

Bithynia Prouincia populi Romani Mithridatico bello vel maximè appetita & vexata est, vnde magnus legum vel interitus vel contemptus consecutus est. Quare composito Orientis statu Pompeius Bithynis legem conscripsit, quæ maximè ad normam Romanę consuetudinis adaptata erat. Legis varia capita fuerunt, Ne quis scilicet caperet magistratum, néue esset in senatu minor annis triginta, vtque qui magistratum cepisset in Senatu esset. Huic capiti postea derogauit edictum D. Augusti, quo permiserat minores magistratus ab annis duobus & viginti capere. Cautum etiam erat, Ne quid Decuriones, qui in Bulen vel Curiam à Censoribus legebantur, pro introitu darent, quam pecuniam olim Honorariū Decurionatus vocabant. Sed deinde etiam ab hoc capite recessum est, cùm ij quos Imperatores ex indulgentia ciuitatibus supra legitimum numerum permittebant, & singula millia denariorum, & bina inferrēt, quod deinde etiā ad eos,

qui inter ordinarios & legitimos legebantur, tranſlatum eſt. Præterea permiſſum erat Bythynicis ciuitatibus, adſcribere ſibi quos vellent ciues, dum ciuitatis nõ eſſent alienæ, ſed ſuarum quiſque matrum ciuitatum. quæ eſſent in Bithynia. Hæc pars legis cõſenſu quodam exoleuit, Quare Traianus per reſcriptum ad Plinium Bithiniæ Procos. iuſſit legem Pompeiam in poſterum obſeruari, de iis autem quæ antè acta erant, nihil mutari voluit, ne prouinciæ tranquillitas concuteretur. Poſtremò certæ cauſæ ſcriptæ erant, propter quas Senatores à Cenſoribus ordine mouerentur. Hac autem lege etiam finitimi Bithyniorum Pontici vtebantur, vt pleniſſimè ſcribit Pli. lib.10. epiſtolarum ad Traianum. Plures præterea Pompeius Magnus leges tulit, in quibus etiam vnam de Iure magiſtratuum, qua inter alia etiam hoc ſtatuebatur, vt abſentes à petitione honorum ſubmouerentur, vt author eſt Suetonius in Cęſare. Plinius etiam de lege Pompeia loquitur lib.3.cap.20.

LEX PORTIA DE IVRE civium Romanorum.

TRes leges apud antiquos de liberetate ciuium Romanorũ latæ ſunt. Prima Valeria, quæ ter ab eadem familia repetita eſt. Cauſa innouandæ ſæpius haud alia fuit, quàm quòd plus paucorum opes, quàm libertas plebis poterant. Iubebat autem lex Valeria: NE QVIS qui prouocaſſet virgis cæderetur, aut ſecuri necaretur, ſi quis aduerſus ea feciſſet, nihil vltrà, quàm improbè factum videri, adiecit: id, qui tum pudor erat, viſum vinculum ſatis validum legi. 453 *Valeria.*

Poſt hanc lata eſt lex Portia efficacior multò quàm ſuperior, graui enim pœna ſanxit, ſi quis verberaſſet, necaſſétue ciuem Romanum, vt inquit Liuius lib. 10. Hinc Cicero pro Rabirio perduellionis reo: Portia, inquit, lex virgas ab omnium ciuium Romanorum corpore amouit. Portia lex libertatem ciuium lictori eripuit. Et Saluſtius Ciceroni grauiter obiicit, quòd ciues Romanos Catilinæ ſocios indicta cauſa, cõtra legem Portiam necaſſet. *Portia.*

Sempronia.

Sequitur legem Portiam Sempronia, qua cautum fuit, vt inquit Cicero pro Rabirio perduellionis reo,& Plutarch⁹ in Gracchis, Ne de capite ciuium Romanorum iniuſſu populi iudicaretur, qui iudicaſſet, vti in eum populi animaduerſio eſſet. Meminit huius legis cicero in catilinam, & Saluſtius in oratione cæſaris. Hi autem legibus non impunitas facinoroſis ciuibus dabatur, ſed exilium damnatis permittebatur. Saluſtius in eadem oratione. Sed eodem illo tempore Græciæ morem imitati verberibus animaduertebant in ciues,de condemnatis ſummum ſuppliciũ ſumebant.Poſtquam reſp.adoleuit, & multitudine ciuium factiones valuere, circumueniri innocentes,alia huiuſmodi fieri cœpere,tunc lex Portia aliæque leges paratæ ſunt, quibus legibus exilium damnatis permiſſum eſt. Hinc eſt quod Cicero dicit pro A. cecinna:Exilium,inquit non ſupplicium eſt,ſed perfugium portúſque ſupplicij:nam qui volunt pœnam aliquam ſubterfugere, aut calamitatem,eò ſolùm vertunt,hoc eſt, ſedem ac locum mutant. De his duabus legibus loquitur & Cicero actione 7.in

Verrem

Verrem, vbi grauiter in eum inuehitur, quòd Gauium municipem Coſſanun Meſſanæ in crucem ſuſtuliſſet. Sed ne vinciri quidem ciuem Romanum licuit, vt oſtendit Lucas Euangeliſta in Actis de Diuo Paulo apoſtolo loquens: Accedens, inquit, Tribunus dixit ei, dic mihi num tu Romanus es, cui reſpondit Paulus, Eſſe ſe vtique ciuem Romanum. Dixítque Tribunus: Ego multa ſumma ciuitatem Romanam cõſecutus ſum. Paulus verò reſpondit, ſe etiam natum eſſe ciuem Romanum. Protinus ergo receſſerunt ab eo, qui vt eum torquerét, aſtiterant. Et ipſe Tribunus vehementer timuit, audito Paulum ciuem Romanum eſſe. Exemplo autem apoſtolorũ principis diſcimus: neminé ius ſuum negligere debere.

Tulit autem legem Valeriam M. Valerius Cõſul collega Qu. Apuleij Panſæ, Portiam verò M. Portius Cato Cenſorius, Semproniam C. Sempronius Gracchus. Has leges poſtea Cæſar in ſuam Iuliam de Vi publica tranſtulit, iuſsítque eum, qui cùm Imperium poſtatémue haberet, ciuẽ Romanũ aduerſus prouocationem, necauerit, verbera-

uerit, iusserítue quid fieri, aut quid in col lum iniecerit, vt torqueatur legis Iuliæ de Vi pœna teneri, vt ait Vlpianus in l. lex Iulia.ff.ad legẽ Iuliã de Vi publica.

LEGES PVBLILIAE.

Q.Publilius Phil⁹ Dictator anno ab V.C. quadringentesimo decimo quarto tres leges aduersus Senatũ tulit. Vnam, vt plebiscita omnes Quirites tenerent. Alterã. vt legum, quæ comitiis Centuriatis ferrentur, ante initum suffragium Patres authores fierẽt. Tertiam, vt alter vtiq; ex plebe, cùm eò vẽtum sit, vt vtrunq; plebeium fieri liceat, Cẽsor fiat. Hæ autem leges statim euanuerunt. Nam prima longo pòst tempore ab Hortensio repetita & perlata est: secunda verò à Menio, vt suprà diximus. Author Liuius libro octauo.

LVD. CHAR.

In chronico Caßiodori, Consulum catalogo & Liuij historia Q. Publius Philo legitur, qui cum T. Aemylio Mamerco Consul fuit. De eo loquutus sum, de lege hortensia scribens.

LEX

LEX PVPIA DE SEnatu habendo.

LEge Pupia certum tempus constitutum fuit, quo Senatus haberetur, quem ex eo legitimum vocabant, alium verò Indictum. Capitolinus in Gordiano: Non legitimo, sed indicto Senatus die Cos. in Curiá venit. Et Aelius Spartianus in Adriano: Senatui legitimo, cum in vrbe aut extra vrbem haberetur, semper interfuit. Meminit huius legis Cicero lib. 1 epistol. Senatus, inquit, haberi ante Calendas Februarias, id quod scis, per legem Pupiam non potest, neque mense Februario toto, nisi perfectis aut reiectis legationibus. Quod autem hîc Cicero de legationibus dicit, sciendum est, Mense Februario olim legatis Prouinciarum Senatum dari solitum, quare totus ferè ille mensis audiendis prouinciarum postulatis cõsumebatur: author Pedianus in Verrinam tertiam. Idem Cicero lib. secundo epistolarum ad Qu. Fratrem: Appius interpretatur, non impediri se lege Pupia, quò minus habeat Senatum, & quòd Gabinia san-

ctum sit, etiam cogi ex Calendis Februariis vsque ad Calendas Martias Senatum legatis quotidie dari, ita putantur detrudi comitia in mensem Martium. Hanc legem tulisse videtur M. Pupius Piso Calphurnianus, qui cum M. Messala Cos. fuit, authore Cesare libro primo de bello Gallico. Cæterùm tempora, quibus haberetur Senatus legitimus, etiam Cæsar Octauianus constituit, de qua re Suetonius scribit.

LVDO. CHAR.

Valde mihi suspecta est hæc sententia; Si quis enim propius inspexerit, probabile non esse Ciceronem, qui ante hunc Pisonem consul fuit, latam ab eo legem intelligere dicet. Ideo verisimilius est eius latorē fuisse Q. Pupium Tribunumpleb. de quo & historiographi Romani scripserunt.

LEX RVPILIA SIVE Hieronica.

LEX Rupilia Siculis data est, quemadmodum Pompeia, de qua suprà diximus, Bithynis. Cic. actio. 4. in Verrem: Siculi hoc iure sunt, vt quod ciuis

uis cum ciue agat, domi certent ſuis legibus: quod Siculus cũ Siculo non eiuſdem ciuitatis, vt de eo Prætor iudicet, ex P. Rupilij decreto, quod is de decẽ legatorũ ſententia ſtatuit, quam legem Siculi Rupiliam vocant, ſortiatur. Quod priuatus à populo petit, aut populus à priuato, ſenatus ex aliqua ciuitate qui iudicet datur: cum alternæ ciuitates reiectę ſunt. Quod ciuis Romanus à Siculo petit, Siculus iudex datur: quod Siculus à ciue Romano: ciuis Romanus datur. Cæterarũ rerũ ſelecti iudices ex ciuium Romanorum conuentu proponi ſolẽt. Inter aratores & decumanos lege frumentaria, quam Hieronicam appellant, iudicia fiunt. Ex his verbis Ciceronis ſatis conſtat, quæ vis legis Rupiliæ fuerit. Tulit autem legem P. Rupilius qui cùm aliquando in operis publicanorum eſſet, Conſul factus eſt, & Siciliam bello prædonum & fugitiuorum liberauit, atque Siculis de decem legatorum ſententia leges conſcripſit, cuius rei authores ſunt Valerius Max. libro ſexto capite decimo & Pedianus in Verrinam quartam. Eadẽ lege cautũ fuit, ne extra forum ſuum vadimonia promitterent

aratores, multáque alia ad ſuſtinendam prouinciæ tranquilitatem ſalubriter excogitata. Lex autem Hieronica ſcripta eſt ab Hierone Tyranno, qua conſtitutum fuit quantum frumenti, aut quo precio, quóue tempore, arator frumentum Decumano, id eſt, publicano, qui decimas redemerat, daret. Hæc autem omnia ita diligenter & cautè ſcripta erant, vt nec arator Decumanum fraudare, nec Decumanus plus decima ab aratore auferre poſſet. Quare ob æquitatem legis, Romani Sicilia potiti, nihil mutauerunt. Memorabile etiam hoc in Lege fuit, quòd numerus aratorum quotannis apud magiſtratus publicè ſubſcribebatur: tanta erat diligentia veterũ in magnis iuxta ac paruis rebus.

LEX SEMPRONIA Frumentaria.

633 HAnc legem damnoſam admodum ærario tulit C. Sempronius Gracchus Trib. pl. vt frumentum, quod antea plebi aut omninò non dabatur, aut integro precio ab ærario veniebat, ſemiſſe & Triente plebi daretur. Author

Florus

Florus in Epitome libro ſexageſimo. Huic legi Senatus diu aduerſatus eſt, cum propter ærarij incommodum, tum quòd plebs, quia victus ei largè ſine labore ſuppeditabatur, ab induſtria ad deſidiam, vt inquit Cicero pro Seſtio, vocari videbatur. Gracchus contrà putabat, vt ait Florus libro tertio, Aequũ eſſe inopem populum ex ærario ſuo viuere. Iubebat autem lex, Vt frumentum publicè emeretur, quod deinde plebi viliſſimo precio dabatur. erátque locus Romæ conſtitutus, in quo frumentum publicum aſſeruabatur, vnà cum legibus frumentariis, quem locum horrea Sempronia vocabant, authore Feſto. Frumentum autem ſingulis menſibus per ſingulas tribus in plebem diuidebatur, quæ res quàm ſumptuoſa ærario fuerit, oſtendit Plutharchus in Cæſare. Scribit enim menſtruum frumentum, quod plebi diuidebatur, quingentis & quinquaginta myriadibus ſtetiſſe, quæ ſumma ad æſtimationem noſtri nummi quingenta & quinquaginta aureorum millia conficit, Refert Cicero memorabile dictum L. Piſonis Frugi Tuſculanarum Quæſtionum lib. iij. Is

itaque Piso semper contra legem frumentariam dixerat. Deinde lata lege Consularis ad frumentum accipiendum venerat. Animaduertit Gracchus Pisonem in concione stantem. Quærit audiente Po. Ro. Quî sibi constet, cùm ea lege frumentum petat, quam dissuaserat. Cui Piso: Nolim equidem tibi mea bona Gracche viritim diuidere liceat sed si facias partem petam. Qua voce vir grauis & sapiens declarauit patrimonium publicum lege Sempronia dissipari. Hanc autem legem M. Octauium Cn. filium populi frequentis iussu abrogasse, aliámque reipu. magis tolerabilem substituisse scribit Cicero in Bruto, & libro secundo de Officiis. Cæterùm Apuleius Saturninus legem frumentariam obsistentibus multis ex integro tulit, vt tradit Cicero libro secundo ad Herennium. Itaque datum est frumentum plebi Semissibus & Trientibus vsque ad P. Clodij Pulchri Tribunatum.

Lex Clodia. Is enim Clodius legem tulit, vt frumentum plebi gratis daretur, vt scribit Asconius in Pisonianam. Et Cicero pro Sestio inter alia inuehitur in Clodiũ, quòd remissis Semissibus & Trientibus, quin-

tam propè vectigalium partem sustulerit. Alterius etiam legis frumentariæ Rosciæ meminit idem Cicero libro secundo ad Atticum. De qua lege etiam loqui videtur Salustius in concione Macri Tribuni plebis. Quanta autem multitudo frumentum ex publico acceperit, disertè ostendit Suetonius in Cæsare his verbis: Recensum populi nec more, nec loco solito, sed vicatim per dominos Insularum fecit, atque ex viginti trecentísque millibus accipientium frumentum è publico ad centum quinquaginta retraxit. Hanc frumenti largitionem frumentationem vocat idem Suetonius in Augusto: Romani, inquit, populi censum vicatim egit, ac ne plebs frumentationum causa frequentius à negotiis auocaretur, ter in anno quaternorum mensium tesseras dare destinauit, sed desideranti consuetudiné veterē concessit rursus, vt sui cuiusque mẽsis acciperet. Ex his duobus locis colligitur, nec omnibus frumẽtum datũ fuisse, nec quocũq; tẽpore, sed semel tantũ in mense, vnde & frumentũ menstruũ appellatur. Ne autẽ frumẽtum deesset, magna ad hoc classis deputata erat, quæ ex

frumentariis prouinciis, cuiusmodi fuerunt Sicilia, Sardinia, Africa, Hispania, Aegyptus, & in Italia Hetruria, annonam Romam deportarent. Cùm autem pleræque ex Semproniis legibus maturè perierint, sola hæc ad extremum vsque permansit, Adeò enim dulce fuit victum ex alieno paratum habere, vt eam populus aboleri nunquàm passus sit.

LEX SEMPRONIA de Coloniis deducendis.

OCcasione legis Agrariæ quam post fratrem C. Gracchus instaurauit, aliam etiam legem tulit, vt coloniæ Romanorum ciuium in diuersas orbis partes deducerentur. In his autem etiam Carthago fuit, quam non ita multò antea Scipio Africanus deleuerat. Quæ res vel maximè Patres infensos legi reddidit, cùm ad eam diem nulla extra Italiá colonia deducta esset. Nam maiores cùm viderét tátò potentiorem Tyro Carthaginé, Massiliá Phoca, Syracusas Corintho, Cizycú ac Byzátium

Mileto genitali ſolo, diligenter id obſeruârant, ne extra Italiam coloniam deducerent. Obtinuit tamen Gracchus, ſuáque lege Triumuir creatus, colonias in varias orbis partes deduxit, nemine potentiæ eius palàm reſiſtere auſo. De hac autem re plura ſcribunt, Pluttharcus in Gracchis, Appianus in Libyco, & Paterculus libro ſecundo.

LEX SEMPRONIA de Militum commodis.

IDem C. Gracchus duas alias leges tulit ad rem militarem pertinentes. Vnam, vt veſtis quæ militibus mitti ſolebat, gratis daretur, nec iis propterea, id quod antea fieri ſolebat, de ſtipendio quicquam detraheretur. Huius ferendæ legis cauſa hæc fuit. L. Aurelius Horeſtes Conſul prouinciam Sardiniam ſortitus, bellum in ea gerebat, huic Horeſti Quæſtor erat Gracchus. Cùm autem valida ac propemodum intolerabilis uis hyemis ingruiſſet, atque quotidie multi milites nuditate ac inopia perirent, miſerat ad ciuitates conſul, vt

vestis militibus publicè præberetur. Ciuitates rem ad Senatum detulerunt. Senatus censuit eos ab hoc onere immunes esse. Cùm itaque nihil neque à ciuitatibus, neque à republica pręberetur, multi ex militibus partim affligebantur frigore, partim omninò peribant. Gracchus igitur misericordia motus ciuitates ipse adiit, eásque suadendo eò perduxit, vt vestes militibus vltrò darent. Quæ cùm Romæ nunciata essent, Senatus grauiter tulit, qui Graccho cùm ob fraternas actiones, tum ob singulare populi erga ipsum studium, infensus erat. Quare Tribunatū postea nactus Gracchus de hac re ad populum tulit, populúsque iussit. Qua rogatione ingens iterum vulnus ærarium accepit.

De ætate militum scribit Vegetius lib. 1. & Alexander ab Alexand. lib. 1. cap. 20.

Altera lex erat, Ne minores decem & septem annis ad militiam cogerentur. Vnde hæc postea ætas militaris obseruata est, ante quam nemo inuitus sacramento adigi potuit. Has autem duas leges C. Gracchum tulisse author est Plutarchus in vita Gracchorum.

LEX

LEX SEMPRONIA DE Prouinciarum administratione.

HAnc legem idẽ Gracchus tulit pro Senatu,cuius vires agrariis iudiciariísque legibus attenuauerat. Cauebatur autem hac lege, vt de Prouinciis Senatus statueret,eásque regendas daret magistratibus. Florus libro 3. de Legibus Gracchanis loquẽs: Quid ad ius libertatis æquandę magis efficax,quàm vt Senatu regẽte prouincias, ordinis equestris authoritas saltẽ iudiciorũ regno niteretur. Item Salustius de bello Iugurthino: Sed vbi Senatus delicti conscientia populũ timet, Prouinciæ futuris cõsulibus Numidia atque Italia Lege Sẽpronia decernũtur. Et Cicero libro primo epistolarum familiarum ad Lentulum: Nam & stipendiũm Cæsari decretum est,& decem legati, & ne lege Sempronia succederetur, facilè perfectum. Idem pro Balbo: Senatus victorẽ exercitum in angustiis ærarij stipendio affecit, Imperatori decem Legatos decreuit: legẽ Semproniã succedendũm non censuit. Ex his satis constat, Prouinciarum decernendarum ius,& potestatẽ

dandi successores magistratibus prouincialibus, omninò lege Sẽpronia penes Senatũ fuisse. Quod etiam plenius idẽ Cicero in Vatiniũ declarat: Eripueras, inquit, Senatui prouinciæ decernendæ potestatem, Imperatoris deligendi iudicium, ærarij dispensationem, quæ nunquàm sibi Populus Romanus appetiuit, qui nunquàm hæc à summi consilij gubernatione auferre conatus est. Hæc autem idcircò obiicit Cicero Vatinio, quòd is lata ad populum lege, Gallias & Illyricũ Cæsari decreuerat cum decem legionibus in quinquennium, quã legem Vatiniam authores vocant.

SEMPRONIA DE Populi suffragiis.

SEruius Tullius rex cùm Centuriata comitia instituisset, iussit vt Centuriæ ex censu suffragium ferrent, ratus hoc genere suffragiorum magistratuum creationem penes optimates fore, de qua re plura scribunt Liuius & Dionysius. Contra hanc igitur Seruij constitutionem Gracchus, qui optimatium partibus aduersabatur, aliam legem in Tri-

bunatu promulgauit, vt ſcilicet ex conſuſis quinque claſſibus ſorte Centuriæ vocarentur, non autem ex cenſu: qua ratione fiebat, vt Comitia Cēturiata nō minus in tenuiorum, quàm diuitum poteſtate eſſent. Hæc autem lex nō eſt accepta. Author verò huius rei eſt Saluſtius ad C. Cæſarem de rep. ordinãda.

LEX SEMPRONIA DE Locatione agri Attalici & Aſiæ.

ATtalus rex Pergami Eumenis filius teſtamento Pop. Ro. reliquit hæredem. Hanc hæreditatem tum recentem C. Gracchus lata lege in alimenta populo dedit, vtq́ue agri regij à Cenſoribus per ſingulos annos locarentur, ſanciuit. Ex hac locatione Popu. Rom. vectigal maximũ annuum percipiebat. Cic. in Verrem actio. quinta: Inter Siciliam, inquit, cæteráſque prouincias Iudices, in agrorum vectigaliũ ratione hoc intereſt, quòd cæteris aut impoſitum vectigal eſt certum, quod ſtipendium dicitur, vt Hiſpanis & pleríſque pœnorum, quaſi victoris præmium, & pœna belli: aut Cenſoria locatio conſtituta eſt, vt

Aſia lege Sẽpronia. Meminit huius vectigalis Cicero etiam contra Rullum.

LEX SCANTINIA.

SCantinia lex in eos lata eſt, qui aut alienam pudicitiã ſollicitaſſent, aut ſuam ipſi proſtituiſſent. Pœna autẽ cõſtituta fuit primùm pecuniaria, decem milliũ ſcilicet nummûm, authore Quintiliano libro quarto,& ſeptimo Oratoriarum Inſtitutionum. Sed poſtea ob magnitudinem huius ſceleris, atque culpæ maximam atrocitatem pœna gladij à Chriſtianis Imperatoribus conſtituta eſt, quam primum ſanxerunt Conſtantius & Conſtans, vt habetur in l. Cùm vir nubit. C.ad legem Iuliam de Adulteriis. Sunt qui putent hanc legem latã fuiſſe à C. Scantinio Capitolino Tribuno plebis, qui cùm M. Marcelli viri illuſtris filium de impudicitia appellaſſet, patre accuſante damnatus eſt, vt ſcribit Plutarchus in vita Marcelli,& Valerius Maximus libro ſexto capite primo. Meminere huius legis Suetonius in Domitiano,& Iuuenalis Satyra ſexta,& apud Ciceronem in epiſtolis Cœlius.

f53 x

LEX

LEX SVLLANI ET Carbonis.

LEge Sullani & Carbonis data eſt ciuitas eis, qui fœderatis ciuitatibus aſcripti fuiſſent, ſi tum, cùm lex ferebatur, in Italia domicilum habuiſſent, & ſi ſexaginta diebus apud Prætorem eſſent profeſſi, cuius rei author eſt Cicero pro Archia poëta.

SVLPITIAE LEGES.

P. Sulpitius vir ſuo tépore cùm bonis omnibus charus atq; gratus, tũ eloquentia omníq; facultate dicédi magnus & celebris, Poſtea autem Trib.pl. creatus ambitione ac ardore quodá contentionis eò prouectus eſt, vt & optimatium fauorem amitteret, & eloquentia ſua in propriam perniciem abuteretur. Cauſa autem contétionum hæc erat. C. Iulius Cæſar de cuius feſtiuitate ac lepôre multa in libris de Oratore Cicero dicit, geſta ædilitate conſulatũ omiſſa Prætura petiturus erat, quod legibus Annalibus omninò prohibitũ erat. Hui⁹ igitur extraordinariȩ petitioni cũ

alij Tribuniplebis, tũ Sulpitius ipſe ſeſe obiecit, primúmq; modeſtè & legitimè res acta eſt: poſtea tamen nimia cõtẽtione vincendíque ſtudio ad arma ferrúmque proceſſit. In hoc tumultum Sulpitius incenſus ira multa, ita geſſit, vt ei nihil ad extremum furorem deeſſe videretur. Leges etiam quaſdam tulit, authore Plutarcho in vita Syllæ, ex quibus vna fuit aduerſus Senatũ: Ne Quis ordinis Senatorij vltra duo millia drachmarum æs alienum conſtare poſſet. Ipſe autem legiſlator, cùm vita exceſſit, vltra trecentas myriades debiti nomine reliquit. Tres etiam præterea alias leges tulit, ex quibus prima fuit, vt exules reuocarentur. Altera, vt libertini ac noui ciues in Romanas tribus ingenuáſque diſtribuerentur, cùm eo tempore noui ciues in octo tantùm tribubus ſuffragium ferrent, authore Appiano eorúmque ſuffragium propter reliquarum tribuum multitudinem nullius momenti eſſet. Tertia lex cõtra Cos. Syllam lata fuit, cui cùm magnæ cum C. Mario eſſent cõtentiones, iámque ipſe à Senatu dux ad bellum Mithridaticum deſtinatus eſſet: tulit ad populum Sulpitius, vt Mario

Pro-

Prouincia illa decerneretur. Hæc lex vna ex causis belli ciuilis, quod mox sequutum est, fuit, dicente Sylla, se legibus Sulpitiis, quòd per vim latæ essent, non teneri, móxque Capuam ad exercitum profectus, vrbem occupauit, Mariũ expulit, Sulpitium occidit, eiúsque decreta omnia rescidit. Authores huius rei sunt Cicero Philippica 8. & de Respõsis Aruspicum, vbi in omnibus exemplaribus mendosè legitur C. Thuscius pro C. Iulio. Item Appianus libro primo Florus lib. 77. & 86. Hæc autẽ acta sunt Consulibus L. Cornelio Sulla, & Qu. Pompeio Rufo.

LEX TERENTIA ET Cassia.

HAnc legem tulerũt M. Terentius, & C. Cassius Varus consules ex S.C. qua constitutum erat, vt frumentum in penuria annonę, populo emeretur, vt scribit Cicero actio 5, & 7. in Verrem. Quàm autem damnosa fuerit ærario illa largitio, ostendit Cicero. Ait enim tribus illis annis, quibus Siciliam Verres obtinuit, HS centies & tricies

in ſolam Sicilienſem emptionem fuiſſe erogata. Quę ſumma in nũmo aureo ſolato conficit trecenta & vigintiquinque millia. Erat autem ex lege frumentũ Siciliæ ciuitatibus æqualiter diſtributum, quantum quæq; ciuitas daret atque omnia ita accommodata erant, vt nec Siculi, nec Romani damni aliquid acciperẽt. Sed hanc legis æquabilitatem Verres in ſuum quæſtum auertit, quæ ei multis in locis detectis eius fraudibꝰ obiicit Cic.

LEX TERENTILLA.

POpulus Romanus ab initio nullo iure ſcripto, authore Dionyſio lib. 10. vſus eſt. Sed primùm ipſi reges iura poſtulantibus reddebant, & quod ab ipſis decretum pronunciatúmque eſſet, pro lege habebatur. Pulſis autem Regibus cùm cætera officia Regum, tum etiam Iuriſdictio ad conſulare Imperiũ tranſiit, iiſque iudicibus controuerſiæ & lites agitabantur. A quo officio etiã conſules dicti ſunt, nam conſulere pro iudicare veteres vſurpabant, vt tradit Quintilianus libro primo. Formulas autem actionum, diéſque quibus lege agi

poſſet,

poſſet, Scribæ magiſtratuum & Iurecon ſulti tenebant, quos populus ipſe conſulebat, iiſq; honores & dignitates quaſi pro præmio reddebat. Præterea in libris Põtificiis pauca erant repoſita, quibus vis legis erat, quæ ſoli Patricij n o uerant, quíque in vrbe frequenter verſabãtur. Qui verò aut mercaturæ, aut cultui agrorum operam dabant, ea prorſus ignorabant, cùm non niſi nundinis in vrbem venirent. Cùm igitur is ſtatus ciuitatis eſſet, & conſules Iuriſdictionem ſuam liberã ſæpe nõ ad æquitatis iuſtíque normam, ſed propriam voluntatem atque libidinem dirigerent, crebrò fiebat, vt multa ab iis variè atque ambitiosè decernerentur. Quam inæqualitatem dicundi iuris variæ querelæ plebis, partim ex iniquitate decretorũ, partim ex inuidia, quæ magnis poteſtatibus aſſidua comes eſſe ſolet, conſequebantur. Anno itaque vrbis conditæ 192. cùm conſules L. Lucretius & T. Veturius bello Hernico occupati eſſent, Quintilianus. Terentillus Arſa Trib. pl. ratus locum Tribunitiis actionibus datum, per aliquot dies patrum ſuperbiam ad plebem criminatus, maximè in

consulare Imperium, tanquàm nimium, nec tolerabile liberæ ciuitati, inuehebatur, nomine enim tantùm minus inuidiosum, reipsa propè atrocius quàm regium esse, quippe duos pro vno dominos acceptos inmoderata, infinita potestate: qui soluti atque effrenati ipsi, omnes metus legum, omniáque supplicia verterent in plebem, quæ ne æterna iis licentia sit, legem se promulgaturum, vt Quinqueuiri crearétur legibus de Imperio consulari scribendis: quod populus in se ius dederit, eo consulem vsurum, non ipsos licentiam atque libidiné suá pro lege habituros: Et hactenus quidem Liuius. Dionysius autem diligétissimus Romanæ historiæ scriptor, nó de Quinqueuiris, sed Decemuiris promulgatum fuisse scribit, iísque potestatem non tantùm de consulari Imperio leges ferendi decretum, sed de omnibus publicis & priuatis rebus, cuius quidem sententia mihi magis placet, quamuis dubium nó sit, ipsum etiam Liuium aliquem suæ opinionis authorem habuisse. Cæterùm eo anno, quo lex promulgata est, Teréntillus castigatus à Qu. Fabio præfecto vrbi, atque aduersante præterea omni

Sena-

Senatu nihil egit. Sequēti autē anno P. Volumnio, Ser. Sulpitio Coss. lex à toto collegio Tribunitio relata ingentes motus excitauit, suscipiēte primas actionis partes A. Virginio Trib. pl. viro acerrimo, nec parum diserto. Hæc verò contentio in nonum vsque annū producta est, intenta in legem plebe, Tribunísq; accerrimè pro lege in Patres ac consules dimicātibus. Tandē Sp. Tarpeio, A. Aeternio consulibus, cùm superioris anni consules, quia legem ferri non patiebantur, dānati essent, nec tamen eorum calamitas segniores nouos faceret, palámque iactarent, se vtique dānari posse, plebem verò & Tribunos legem ferre non posse: Tribuni plebis constantia consulum commoti, deposita lege lenius agere cū Patribus cœpere, résque tandē ad eas cōditiones peruenit, vt leges quidem scriberentur, non tamen ab vllo ex plebe, sed à Patriciis tantū. Ibi cùm aliquādiu leuiter certatū fuisset, cōcessum id tandem Patribus est, sicq; abrogatis cæteris magistratibus, Decemuiri legibus scribendis sine prouocatione creati sunt, qui ius scriptum partim ex Atticis legibus, quas Solon inclytus sa

pientia & iustitia scripserat, partim ex aliarum ciuitatum iure composuerũt, totúmque in XII. Tabulas redegerunt, vnde Ius XII. Tabularum etiam hodie appellatur. Occasionem itaque his legibus scribendis dedit lex Terentilla, atque ex eo tẽpore Po. Ro. primùm ius quoddam certũ habere cœpit. Quare & Imperator Iustianinus in suis cõstitutionibus, quas Nouellas vocant, in Titulo de his qui nuptias iterant, legem XII. Tabularum omnium vetustissimam vocat, & quæ prima ferè Romanam Rempub. constituerit. Fuerat autẽ antea Ius Papyrianum, quod tamen exactis regibus, authore Pomponio, Tribunitiis actionibus sublatum est.

LVD. CHAR.

Melius quidem & historiæ conuenientius narrat Dionysius Halicarnasseus. *Is enim T. Romuleium, qui paulo ante consularis damnatus grauiterq; multatus* Populi *iudicio fuerat, præter omnium opinionem, primum censuisse legatos & Athenas & in alias Græciæ vrbes, ad optimas leges petendas mittendos esse scribit. Et non creatos decemuiros, sed tres legatos missos fuisse, viros clarissimos, Sp. Posthumium*

humium Album, A. Manlium & Seruium Sulpitium Camerinum, quibus quidem cum Atticis legibus reuersis, ex Apij Claudij, qui consul designatus fuerat, sententia, decẽ ex Senatoribus viros electos fuisse, qui & ex patriis suis consuetudinibus, & Græcorum legibus certam iuris perpetui formam composuerunt.

LEX TITIA ET Cornelia.

HAS leges nusquàm me legere memini, quàm apud Martianum Iureconsultum, in l. In quibus. ff. de Aleatoribus. S.C. inquit Paulus, vetuit in pecuniam ludere: præterquam si quis certet disco vel pilo iaciendo, currẽdo, saliendo, ludendo, pugnando, quod virtutis causa fiat. In quibus, inquit Martianus, ex lege Titia & Cornelia, etiá spõsionem facere licet. Sed ex aliis vbi pro virtute certamen non fit, non licet. Ex his Iureconsulti verbis colligere possumus; hanc legem de Alea latam fuisse: Ne quis scilicet in pecuniá luderet spõsionémque eius rei ergô faceret, nisi virtutis causa. Legis autem de Alea meminit Cicero Philippica 2. Hominẽ verò nequissimum, qui non dubitaret vel in

foro alea ludere, lege quę est de alea cō demnatum, qui in integrum restituit, is non apertissimè studium suum profitetur. Loquitur autem de Licinio Lenticula, quem de Alea condemnatum Antonius in integrum restituerat.

LEX TITIA DE VAcatione consulatus.

P. Titius Tribunus plebis dominantibus in repub. Triumuiris legem tulit, vt consulatus dum Triumuiri remp. constituerent in quinquēnium vacaret, qui pari modo ac consules illum obtinerent. Author Appianus libro 4.

LEX TITIA.

ALterius legis Titiæ mentionem facit Cicero in oratione pro L. Murena, vbi de Quæstura Murenæ loquitur: Habuit hic, inquit, lege Titia prouinciam tacitam & quietam. Solebant autem olim etiam ex Quæstoribus quidam prouincias sortiri primùm ex S. C. quod factum est D. Bruto & Porcina Coss, authore Vlpiano de Officio

Quæst-

Quæstoris. Deinde ex lege Titia, vt ostendit hîc Cicero, & Iustianus Imperator in Institutionibus suis, Titulo de Attiliano Tutore scribit Turores in prouincia dari solitos ex lege Iulia & Titia. Ex quibus omnibus colligitur lege Titia de Quæstoriis Prouinciis, déque eorũ qui in eas proficiscebãtur iure, atque potestate diligenter cautũ fuisse. Quis autem hanc legem tulerit incertũ est. De Titio quodam Seruij discipulo scribit Pomponius de Origine Iuris. Et Cicero duos cõmemorat Titios Bruto, Sextum & Caium, atque vtrique modicam eloquentiam tribuit. An autem ex his aliquis legem tulerit affirmare non possum.

Vtrunque tribunum pleb. fuisse Romana historia testatur.

LEX VALERIA DE Prouocatione.

P. Valerius Volesi filius salubres aliquot in consulatu reip. & libertati Romanę leges tulit, vnde ei ob singulare studium erga populum Publicolæ nomen inditum est. Ex his vna fuit, Vt aduersus omnes magistratus prouocatio esset ad populum, Qua lege con-

Pōponius de origine Iuris.

ſulare Imperium diſſolutum fuiſſe Liuius libro quarto ſcribit. A Dictatore tamen ad populum prouocare non licuit, vt idem Liuius lib.2.tradit.

LEGES VALERIAE reliquæ.

245 IDem Valerius etiam alias Leges tulit. Ne quis haberet Romæ imperiū, niſi cui à populo datum eſſet, ſacrandóque cum capite bonis eius, qui regni occupandi conſilia iniſſet. Hæc lex propriè ad crimen Maieſtatis pertinuit, qua occiderunt poſtea Sp. Caſſius, Sp. Melius, M. Manlius. Pecuniæ autem, quæ ex bonis ita damnatorum redigebantur, ſacræ erant Cereri, authore Dionyſio libro decimo. Aliam eundem legem tuliſſe Plutarchus ſcribit, qua plebs à portoriis & tributis præſtandis liberabatur. Satis enim ſtipendij pauperes pendere videbantur, ſi liberos tollerent. Hanc autem legē tulerat obſidentibus Romam Tarquiniis, vt his delinimentis affecta plebs facilius & libentius obſidionis incommoda ſuſtineret.

LEX

LEX VALERIA DE ære alieno.

VAlerius Flaccus, qui in locum C. Marij ſepties Cos. demortui ſuffectus eſt, in Conſulatu ſuo turpiſſimæ legis author fuit, vt ſcribit Paterculus, qua iubebat creditoribus quadrantem tantùm ſolui, id eſt, quartam tantùm æris alieni, ſiue debitæ pecuniæ partem: cuius facti merita eum pœna intra biennium ſecuta eſt. Nam ex conſulatu prouinciam Aſiam ſortitus, cùm eò perueniſſet, ſeditione exercitus ſui, operáque C. Fimbriæ ſceleſtiſſimi atque audaciſſimi hominis interſectus eſt, manifeſto exemplo: Neminem debere poteſtate ſua ad eripiendum ius ſuum alteri, abuti.

LEX VALERIA DE Proſcriptione.

L. Valerius Flaccus, quem Florus principem Senatus vocat Interrex, legem tulit, vti Sylla Dictator crearetur, eíque vitæ & necis poteſtas in ciues eſſet. Cicero de lege Agraria contra Rul

lum: Omnium legum iniquiſſimam, diſſimilimámq; legi eſſe arbitror eam, quá L. Flaccus Interrex de Sulla tulit: Vt omnia quæcunque ille feciſſet, eſſent rata. Nam cùm cæteris in ciuitatibus Tyrannis inſtitutis leges omnes extinguantur & tollantur: hic Reip. Tyrannũ lege conſtituit. Eſt inuidioſa lex, ſicut dixi, veruntamen habet excuſationem, non enim videtur hominis lex eſſe, ſed téporis. Hanc legem etiam aliis in locis tum Valeriam, tum Corneliam vocat vt pro Roſcio Amerino: Verùm ego hoc quęro, quî potuerint iſta ipſa lege, quæ de proſcriptione eſt, ſiue Valeria eſt, ſiue Cornelia, non enim noui, nec ſcio, verùm iſta ipſa lege bona Sex. Roſcij venire quî potuerunt? Scriptũ enim ita dicunt eſſe, Vt eorũ bona veneãt, qui proſcripti ſint. Et Actione in Verrem tertia abſolutè Corneliam vocat: Lex, inquit, Cornelia proſcriptũ iuuari vetat.

LEX VOCONIA.

VOconia lex de coërcendis mulierum hæreditatibus lata eſt, authore Gellio lib. 20. cap. 1. Et Cic. actio. iij.

in

in Verrem,cautum lege fuiſſe ſcribit,ne quis hæredem virginem, néue mulieré faceret.In quem locum Pedianus ſcribens,ait Voconium tuliſſe, Ne quis Cēſus,hoc eſt,pecunioſus hæredem relinqueret filiam.Et Auguſtinus lib.3.de ciuitate dei. Lata eſt etiam,inquit,illa lex Voconia, Ne quis hæredem fœminam faceret,nec vnicá filiam. Qua lege quid iniquius dici aut cogitari poſſit,ignoro. Erat autem conſtituta lege certa ſumma,quæ poſſet ex teſtamento patris aut alterius ad virginem vel mulierem peruenire,quod ex Cicerone colligitur libro ſecundo de finibus: Memini me, inquit,adeſſe,P.Sextilio Rufo,quum is ad amicos rem ita deferret,ſe eſſe hæredem Qu. Fabio Gallo, cuius in Teſtamento ſcriptũ eſſet, ſe eſſe adeo rogatum,vt omnis hæreditas ad filiam perueniret,id Sextilius factum negabat.Poterat autem impune. Quis enim redargueret? nemo noſtrum negabat, erátque veriſimilius hunc mentiri cuius intereſſet, quàm illum qui id ſe rogaſſe ſcripſſiſſet, quod debuiſſet rogare. Addebat ſe etiam in legem Voconiá iuratum,contra eam facere non audere, niſi

aliter

aliter amicis videretur. Aderamus nos quidem adoleſcentes, ſed etiam multi ampliſſimi viri, quorum nemo cenſuit plus Fadiæ dandum, quàm poſſet ad eam lege Voconia peruenire. Hactenus Cicero. Hanc autem legem etiam ad Vſucapiones pertinuiſſe ſcribit Paulus in l. Sequitur. ff. de Vſucapionibus, his verbis: Libertatem ſeruitutum Vſucapi poſſe verius eſt: quia eam Vſucapionem ſuſtulit lex Voconia, quæ ſeruitutem conſtituit, non etiam eam, quæ libertatem præſtat ſublata ſeruitute: itaque ſi cùm tibi ſeruitutem deberem, ne mihi, puta, liceret altius ædificare, & per ſtatutũ tempus altius ædificatum habuero: ſublata erit ſeruitus. Tulit hanc legem Qu. Voconius Saxa Tribu. ple. eámque ſuaſit, vt ſcribit Cicero de Senectute, M. Portius Cato, Qu. Seruilio Cepione, Qu. Martio Philippo iterum Conſulibus. Fuit autem Voconius legiſlator Aricinius, authore Cicerone Philippica tertia. Sed & apud Florum lib. quadrageſimo primo falsò pro Voconio legitur Volumnius.

LVD. CHAR.

Lex de non vſucapienda ſeruitute, non Voconia ſed Scribonia, à Paulo, in emendatioribus codicibus dicitur: eámque C. Scribonio Curione & Cn. Octauio Coſ. latam plerique arbitrantur.

LEX VISCELLIA.

HAec lex cuiuſmodi fuerit, indicat reſcriptum Diocletiani & Maximiani, quod habetur libro quinto Codicis, titulo ad legem Viſcelliam, his verbis: Lex Viſcellia libertinæ conditionis homines peſequitur, ſi ea, quæ ingenuorum ſunt, circa honores & dignitates auſi fuerint attẽtare, vel Decurionatum arripere, niſi iure aureorum annulorum impetrato à principe ſuſtineantur, tunc enim quoad viuunt, imaginem, non ſtatum ingenuitatis obtinent, & ſine periculo ingenuorum officia peragũt etiam publica. Qui autẽ libertinus ſe dicit ingenuũ, tam de operis ciuilibus poterit, quàm legis Viſcelliæ crimine perurgeri. In Curiam autem ſe immiſcens damno quidem cum infamia afficitur. Et hæc quidem ſunt verba reſcripti.

LVD. CHAR.

Fuit quidam L. Viſcellius varo, cum Sext. Cornelio Cethego, conſul, claudio Tyberio Imperante: à quo an hæc lex lata ſit, dubito.

LEX VOLERONIA.

Lege Voleronia cautum fuit, vt Plebeij magiſtratus, cuiſmodi fuerunt Aediles & Tribuni plebis, Tributis comitiis fierent. Sciendum eſt autem triplicia potiſſimum apud Romanos comitia fuiſſe, Curiata, Centuriata, & Tributa. Ex his Curiata antiquiſſima fuerunt, quippè quibus ipſe Romulus vſus ſit, eóque tempore totius reip. cura per ſententias Curiarum expediebatur, authore Pomponio. ff. de Origine Iuris. Hæc autem Comitia Curiata in creandis magiſtratibus maioribus, cùm Centuriata à Seruio Tullio inſtituta fuiſſent, abolita ſunt, in minoribus autem etiam poſt exactos reges ad annos ſexaginta tres circiter permanſerunt, vnde Gellius libro.12.ait: Minoribus Magiſtratibus magiſtratum Tributis comitiis, ſed iuſtius Curiata lege dari. Et Ta-

citus lib.11.author eſt, Quæſtores ſub Regibus lege Curiata creatos, quam legem L. Brutus repetierit. In quibuſdam etiam aliis rebus Curiata comitia auſpiciorum gratia in republica remanſerunt. Vt in re militari: Nam Conſuli abſque lege Curiata rem militarem attingere non licebat, vt ſcribit Cicero de lege Agraria contra Rullum. Et Liuius libro ſexto Comitia Curiata, ait, rem militarem continere. Quod idem etiam libro decimo clarius, oſtendit his verbis: Papyrius C. Iunium Bubulcum magiſtrum equitum dixit, atque ei legem Curiatam de imperio ferenti, triſte omen diem diffidit, quod Fauciæ Curiæ fuit principium duabus inſignis cladibus, captæ vrbis, & Caudinę pacis. Ex his conſtat neminem in re militari imperium habere potuiſſe, niſi cui id in vrbe Curiata lege datum fuiſſet, cuius rei etiam Cicero author eſt libro primo epiſtolarũ ad Lentulum, & ad Qu. fratrem. Nemini autem Curiata lege imperium dabatur, niſi cui antea veris comitiis, id eſt, Tributis vel Centuriatis datus eſſet magiſtratus, vt tradit idem Cicero contra Rullum. Arrogationes etiam lege Cu-

riata fiebant, nam hac imperium constituebatur arrogatori in arrogatum. Gellius libro quinto capite 19. Sed arrogationes non temere, nec inexploratò conceduntur. Nam comitia arbitris etiam pontificibus, quæ Curiata appellantur, iis comitiis populus ita rogabatur: Velitis, iubeatis, vt L. Valerius L. Titio tam iure legéque filius sibi siet, quàm si ex eo patre matréque familiàs natus esset, vtíque ei vitæ necísque in eum potestas siet, vt pariendo filio est, hoc ita vt dixi, ita vos Quirites rogo. Hinc rogatio dicta, quia hic in alienam familiam transitus per populi rogationem fit. Et Cicero in oratione pro domo sua ad pontifices ita de hac arrogatione scribit: Credo enim, quanquam in illa adoptione legitimè factum est nihil, tamen te esse interrogatum: Author ne esses, vt in te P. Fonteius vitæ necísque potestatem haberet, vt in filio: quæro si aut negasses aut tacuisses, si tamen id triginta Curiæ iussissent, num id iussum esset ratum? Appianus etiam libro secundo bellorum ciuilium scribit C. Cæsarem Octauianum iterum se parenti in adoptionem

dedisse

dedisse lege Curiata. Esse autem id à populo in adoptione confirmari. Hoc autem genus adoptionis postea in principem translatum est, quod alioquin iure antiquo necessario per populum fiebat. l.1.C.de Adoptionibus.§.1.Inst. Quibus modis Testaméta infirmentur. Omne enim ius populi lege Regia in Imperatoré translatũ est. Inst. de Iure naturali, gentium & ciuili.§.Sed & quod principi. Hæc autem Comitia auspiciorum causa remãserunt, vnde & de cœlo seruabatur, & Pontifices Augurésque iis intererant, vt tradit Cic. de Prouinciis Consularibus, & libro quarto epistolarum ad Atticum, vbi de pactione Domitij cum Consulibus loquitur, quam detexit Memmius, & Gellius in loco suprà allegato. Hæc verò Comitia per triginta lictores peragebantur, ad speciem atque vsurpationem quandam vetustatis, authoribus Cicrone de lege Agraria contra Rullum, & Gellio lib.15.cap.27.

Secunda ratio comitiorum Centuriata dicitur, quam excogitauit Seruius Tullius rex, in qua sic omnia instituta ac ordinata erant, vt ea comitia in potestate optimatium essent, ipsáque plebs

nihil posset. Quare aucta postea ciuitate, & Tribuum numero, vt inquit Liuius libro primo consumato, recessum est ab instituto Tullij ad seruandam ordinum concordiam. Nam cùm primùm Centuriæ omnes centum & nonaginta tres essent, authore Dionysio, Prima classis, in qua ditissimi erant, prima vocabatur ad ferendum suffragium. Habebat autem ea classis octo & nonaginta Centurias, Secunda viginti, quarum duarum classium Centuriæ, si consentirent, reliquas numero superabant, eaque ratione suffragia nunquàm ad infimam plebem perueniebant. Postea verò, vt concordia ordinum, vt diximus, conseruaretur, comitia hæc sic haberi consueuere. Primum omnium ex omni' numero Centuriarum sortitò Prærogatiua constituebatur Centuria, quæ prima in suffragium mitteretur. Deinde primæ classis Centuriæ vocabantur & Secundæ, quæ Primò Vocatas Centurias appellabant. Cicero Philippica 2. Ecce Dolabellæ Comitiorum dies: sortitio prærogatiuæ, quiescit: renuntiatur: tacet. Prima classis vocatur, renuntiatur: deinde vt assolet, suffragia: tum Secunda

da classis vocatur, quę omnia citius sunt facta quàm dixi. Et Liuius libro nono. Nemini dubium erat, quin Qu. Fabius omnium cósensu destinaretur, eúmq; & Prærogatiuæ & primò vocatæ omnes Centuriæ Consulem cum L. Volumnio dicebant. Post hæc autem vocabantur tribus, quas Iure vocatas dicebant. Liuius libro quarto. Haud inuitis patribus P. Licinium Caluum Prærogatiua Trib. Militum nòn petentem creat, moderationis expertæ in priore magistratu virum, cæterum iam tum exactę ætatis: omnésque deinde ex collegio eiusdem anni refici apparebat, qui prius quàm renunciarentur, Iure vocatis Tribubus permissu interregis, P. Licinus Caluus ita verba fecit. Et Cicero de lege Agraria contra Rullum: Itaque me non extrema tribus suffragiorum, sed primi illi vestri concursus: neque singulæ voces præconum, sed vna voce vniuersus Po. Ro. Consulem declarauit. Ex his satis constat hanc Comitiorum formam admixtis Tribubus quasi duplicé factam. Quod etiá Asconius in Verriná secundam testatur. Prærogatiuæ, inquit, sunt tribus, quæ primę suffragium ferunt, an-

te Iure vocatas. Mos enim fuerat, quò facilius in comitiis cõcordia seruaretur, bina de iisdem canditatis comitia fieri, quorum tribus primæ Prærogatiuæ dicebantur, quos vellent Consules fieri. Secundæ Iure Vocatæ, quòd in his sequente populo, Prærogatiuarum voluntate omnia cõplerentur. Tribus autem hic in priore membro pro Cẽturiis accepisse videtur Asconius. Neq; enim apud authores Tribus prærogatiuæ, sed Centuriæ dicuntur. Prærogatiuam autem Iustorũ Comitiorum volebant esse Romani, authore Cicerone libro primo de Diuinatione. Quare etiam nomen illud variè vsurpatur. Nam & præiudicium siue authoritatem quandam significat, vt apud Liuium libro primo Decadis tertiæ in principio. Et Cicero actione in Verrem secunda pulcra Dialogia ludit in Metellum, qui cùm magna pecunia, à Verre qui tum reus erat accepta, atque in Pręrogatiuam Centuriam erogata, Præturam nactus fuisse, vel emisse, potius existimaretur: præiudicio suo reũ Verrem iuuabat. Hic, inquit Cicero, Metellus, quam sit isti amicus attendite: dedit enim prærogatiuam suæ voluntatis

luntatis eiusmodi, vt isti pro prærogatiua reddidisse videatur. Priore loco prærogatiua hîc pro præiudicio accipitur, in posteriore verò pro Centuria. Sed & Iureconsulti hac voce variè vtuntur, modò pro authoritate & eminentia quadam, modò pro Iure quodam specialiter indulto. Vlpianus in l. Rescripto, & l. Munerum. ff. de Muneribus & honoribus. l. Obseruare. ff. de officio procos. l. Si quis. C, de episcopis & clericis.

Cùm autem hæc duo genera Comitiorum ob auspiciorum rationem, patrúmque authoritatem optimatum potentiæ obnoxia viderentur, tulit legem P. Volero, vt plebeij magistratus Tributis comitiis fierent, in quibus nec auspicia seruabantur, nec authoritas patrum requirebatur, sed plebes per triginta-quinque tribus distributa suffragia nullo nec religioso aut sacro, nec ciuili vinculo astricta ferebat. Propositis igitur tribus Comitiorũ generibus, videamus quomodo singula discreta à se inuicem fuerint. Curiata Comitia à Tributis ita differunt, quòd Curiata & antiquiora sunt, auspicatóque fiebanr, & patres iis

Comitiis authores erant. Quorum ante legem Aeliam Fusiam in Tributis nihil obseruabatur. Præterea Tributa ex regionibus & locis, vt inquit Gellius, conficiebantur. Curiata ex ratione Sacrorum, secundum quam à Romulo constitutæ erant, fiebant. Vtrísque tamen hoc commune fuit, quòd mixtim suffragium ferebatur, in quo etiam à Centuriatis differunt. Nam iis Comitiis populus Censu, ordinibus, ætatibúsque descriptus adhibebatur in suffragium, vt inquit Cicero lib. tertio de Legibus. Centuriata etiam Comitia sæpè vna die confici non poterant, Tributa verò vna die perfici necesse erat. Præterea Curiata & Tributa cum in vrbe tum in campo habere phas fuit, Centuriata verò in vrbe haberi non potuerunt, cuius rei authores sunt Dionysius libro nono, Liuius libro tricesimo septimo, Dion Cassius libro tricesimo primo, & Gellius libro decimo quinto, capite vicesimo septimo. Vnde liquidò apparet, vehementer errare eos, qui ducem sententiæ suæ sequuti Flauium Blondum libro Romæ Triumphatis tertio, Curiata & Tributa Comitia eadem fuisse asserunt: & multò

magis

magis eos,qui Feſtum celebrem Grammaticũ imitati,ex Curiatis & Centuriatis idem comitiorum genus faciunt.

Hæc quàm breuiſſimè de antiquis comitiorum generibus, quibus Romani cum in magiſtratibus creandis, tum in legibus ferendis,ſiue reo iudicando,vtebantur:differere libuit. Lata eſt autem lex Voleronia T.Quintio, Appio Claudio Conſulibus.

LVD. CHAR.

Plures ſunt aliæ leges per Romanas hiſtorias diſperſæ, quarum non meminit Zaſius noſter. Eſt & in epitome ex corpore librorum Vlpiani collecta, lex Menſia,qua ſtatutum erat ex alterutro peregrino natum, deterioris conditionis parentem ſequi. Cæteras non referam, quia de iis ſcribam aliquando latius.

FINIS.